

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2017 30 stp.
Fakultet for Landskap og Samfunn (LANDSAM)
Hovedveileder: Morten Clemetsen

Møtet mellom mennesket og naturen

- **Landskapsarkitektur i Innerdalen**
landskapsvernområde

An encounter between human and nature

- Landscape architecture in Innerdalen
Protected Landscape

Marte Bjørnstad Andressen
Master i landskapsarkitektur

MØTET MELLOM
MENNESKET OG
NATUREN

MASTEROPPGAVE 2017
MARTE BJØRNSTAD ANDRESSEN

LANDSKAPSARKITEKTUR I INNERDALEN LANDSKAPSVERNOMRÅDE

BIBLIOTEKSIDEN

- Tittel: Møtet mellom mennesket og naturen
• Landskapsarkitektur i Innerdalen
landskapsvernområde
- Title: An encounter between human and nature
• Landscape architecture in Innerdalen
Protected Landscape
- Forfatter: Marte Bjørnstad Andressen
Hovedveileder: Morten Clemetsen
Professor, LANDSAM /NMBU
Biveileder: Marius Fiskevold
Førsteamanuensis, LANDSAM /NMBU
- Format: Kvadratisk 297 mm x 297 mm
Antall sider: 94
Opplag: 4 eksemplarer
Studiepoeng: 30 stp
- Emneord: landskapsvernområde, opplevelse,
naturbasert reiseliv, estetikk, slitasje,
Innerdalen, verneforskrift, tilrettelegging
- Keywords: Protected Landscapes, experience,
nature-based tourism, aesthetics, wear
and tear, Innerdalen, protection
regulations, facilitation
- Kilder: Fullstendig referanseliste oppgis bakerst i
dokumentet.
- Figurer: Dersom ikke annen kilde er oppgitt, er
foto, figurer og illustrasjoner forfatterens
egne. Flere av fotografiene er tatt av
Kristina Hjolman Reed, og det er gitt
tillatelse for bruk av disse. Fullstendig
figurliste oppgis bakerst i dokumentet.

FORORD

Det nærmer seg nå en avslutning på min mastergrad i landskapsarkitektur ved NMBU. Denne oppgaven markerer slutten på studiet, men er også en måte å ytre min personlige interesse for naturen, og et ønske om å ivareta den i best mulig grad slik at neste generasjoner kan ha den samme gleden av den slik som oss. Filosof Arne Næss (1999) skriver i sin bok Livsfilosofi at naturen kan hjelpe oss å finne roen. *"Noen søker fjellet, andre havet og noen skogen"*. Næss beskriver at han som ung fant roen da han kom seg over tregrensa, noe jeg personlig kan kjenne meg igjen i.

Interessen for naturen har vært med meg siden oppveksten, takket være en naturglad familie som lot meg få oppleve et bredt spekter av steder og aktiviteter rundt om kring i landet. Interessen for å forstå sammenhengen mellom opplevelsene av landskapene vi omgir oss, og arealplanlegging og landskapsarkitektur har blitt utviklet gjennom min studietid og bachelorgrad i landskapsplanlegging ved Høyskolen på Vestlandet, og nå videre i denne mastergraden i landskapsarkitektur ved NMBU. Studiet har gitt meg mulighet å kombinere personlige interesser for natur og friluftsliv med faglig utfoldelse og kunnskap om planlegging, natur, forvaltning og design.

Med min interesse for å ferdes ute og være på tur i naturen har jeg blitt mer oppmerksom på stedene jeg går. På turer i marka i nærområdet, så vel som i fjellet, har jeg opplevd hvordan tilrettelegging påvirker min personlige naturopplevelse. Graden av tilrettelegging kan være betydningsfull for turens karakter, uten at man reflekterer så mye gjennom det. En opplevelse av et sted er subjektiv, men vi lar oss alle påvirke av våre omgivelser og vi mennesker påvirker omgivelsene våre.

Det er på sin plass å rette en stor takk til min hovedveileder Morten Clemetsen og biveileder Marius Fiskevold, for interessen dere har vist for denne oppgaven, samt konstruktive råd og gode samtaler. I tillegg skal også hver og en av oppgavens informanter ha mange takk for interessante og inspirerende samtaler og refleksjoner.

Videre ønsker jeg spesielt å takke:

- Medstudenter for all inspirasjon og selskap i tiden på Akropolis.
- Kristina, Torhild og Maria som alltid møter meg med et smil, latter og omsorg i heimen.
- Mamma og pappa som alltid stiller opp og støtter meg uansett hvilken sti jeg velger å følge.
- Kusina for mange fine samtaler og ditt kreative sinn.
- Marit for hjelpsom korrekturlesing.
- Martin for utallige fine turer, kloke ord og tålmodighet.

Ås, desember 2017

MB. Anon

SAMMENDRAG

Naturen er for Norge den viktigste forutsetningen for reiseliv, og våre verneområder representerer store ressurser og muligheter for opplevelser. Med bakgrunn i en økende turistmessig bruk av verneområdene, undersøker denne oppgaven hvordan man kan anvende landskapsarkitektoniske virkemidler for å sikre naturkvaliteter i landskapsvernområder i fjellet. Et eksempelstudie er brukt for å belyse dette.

Vern er en måte å kontrollere arealer, og en måte å si at området har en betydning og verdi for oss mennesker. En vesentlig målsetning ved verneformen "landskapsvernområde" er bevaring av landskapsbildet og landskapsopplevelsen. Norges første landskapsvernområde ble opprettet i Innerdalen i Møre og Romsdal, med formål *"å bevare et vakkert naturlandskap som på grunn av topografi, vassdrag og vegetasjon har betydelig rekreativ og naturvitenskapelig verdi"*.

En tolkning og forståelse av verneforskriften og hva som var bakgrunnen for at området ble vernet er viktig for å kunne forvalte området. I denne formålsparagrafen står relasjonen mellom mennesket og naturen helt sentralt.

Opgaven anvender kvalitative metoder, og data er samlet gjennom intervju, observasjoner, registreringer, samt litteratur- og dokumentstudie. Gjennom en landskapsanalyse og landskapskarakteranalyse synliggjøres variasjonen i Innerdalen. Analysene danner sammen med innhentede perspektiver fra områdeforvaltningen, grunneier og besøkende i område, et grunnlag for å kunne komme med forslag til tilrettelegging i Innerdalen landskapsvernområde. De foreslåtte tiltakene er restaurering og opparbeiding av stier, opplysningsskilt og et skjul/utsiktspunkt. Hensikten med de foreslåtte tiltakene er at de skal bygge opp under verneformålet. Tiltakene anvendes som et virkemiddel for å framheve landskapets kvaliteter, og for å styrke relasjonen mellom naturen og de som ferdes i den.

ABSTRACT

Nature is Norway's most important prerequisite for tourism, and our protected areas represent considerable resources and opportunities for experiences. Based on an increasing tourist use of the protected areas, this thesis investigates how to use landscape architectural means to secure the natural qualities of protected landscapes in mountain areas. A case study is used to illustrate this.

Protection is a way to control areas and a way to indicate that the area has a meaning and value to humans. An important aim of the "Protected Landscape" category is conservation of the landscape image and the landscape experience. Norway's first Protected Landscape was established in Innerdalen located in Møre og Romsdal, with the aim of "preserving a beautiful natural landscape that, due to topography, water systems and vegetation, has considerable recreational and scientific value."

An interpretation and understanding of the protection regulations as well as underlying reasons for protection, are important order to manage the area. The relationship between human and nature is central to the objects clause of Innerdalen Protected Landscape.

Qualitative methods are used in this thesis, and data is collected through interviews, personal observations, registrations, and literature and document studies. A landscape analysis and landscape character analysis, is used to describe the landscape variation in Innerdalen. These analyses, together with obtained perspectives from the management, landowners and visitors, form a basis for suggesting possible measures in Innerdalen Protected Landscape. The proposed actions are restoration and improvement of existing trails, information signs and a shelter/viewpoint. Their intention is to support the purpose of protection. Therefore, the actions are used as an instrument to emphasize the qualities of the landscape, and to strengthen the relationship between nature and humans.

INNHOOLD

1. INTRODUKSJON

- 1.1 Bakgrunn for valg av tema 10
 - Vern 10
 - Ferdsl i fjellet: tradisjon og utvikling 11
 - Naturbasert reiseliv 11
- 1.2 Mål og problemstilling 12
- 1.3 Avgrensning og begreper 13

2. METODE

- 2.1 Metode og data 16
 - Forskningsdesign 16
 - Hvorfor Innerdalen som eksempelstudie 16
 - Dataene 16
- 2.2 Framgangsmåte 16
 - Litteraturstudiet 16
 - Dokumentstudiet 16
 - Befaring og egne observasjoner 17
 - Landskapsanalyse 17
 - Utvalg av informanter 17
 - Intervjuguide 18
 - Gjennomføring av intervjuene 18
 - Bearbeiding av informasjon 18
 - Forslag til tiltak 18
- 2.3 Metodevurdering 18
- 2.4 Oppgavens oppbygning 19

3. TEORI

- 3.1 Natursyn 22
 - Det biosentriske og antroposentriske perspektivet 22
- 3.2 Forholdet mellom natur og bevisst formgiving 22
- 3.3 Erfaringer av landskapet 23
 - Ferdsl og opplevelse 24

4. BRUK OG VERN AV NATUROMRÅDER

- 4.1 Naturvernhistorikk 26
 - Forbildene fra utlandet 26
- 4.2 Økt fokus på tilgangen til det grønne 26

- 4.3 Naturvernets utvikling 27
- 4.4 Friluftslivet i Norge 27
 - Friluftslivet i endring 27
 - Økende bruk og ferdsel i naturvernområder 28
- 4.5 Sårbarhet og slitasje 29

5. RAMMER FOR FORVÆLTNINGEN

- 5.1 Bevaring av naturvernområder 32
- 5.2 Sentrale lovparagrafer 32
- 5.3 Aksept for endring 33
- 5.4 Vern av Innerdalen 33

6. EKSEMPELSTUDIE

- 6.1 Områdepresentasjon 36
- 6.2 Landskapsanalyse 38
- 6.3 Landskapskarakteranalyse 46
- 6.4 Bevegelse gjennom Innerdalen 53

7. RESULTATER

- 7.1 Informantenes perspektiv 58
- 7.2 Brukerperspektivet 61
- 7.3 Oppsummering 63

8. PRINSIPP FOR TILTAK I INNERDALEN LVO

- 8.1 Naturvennlig tilrettelegging 66
- 8.2 Tilretteleggingstiltak 66
- 8.3 Referanseprosjekter 68
- 8.4 Forslag til tilrettelegging i Innerdalen landskapsvernområde 71

9. DISKUSJON OG KONKLUSJON

- 9.1 Diskusjon 82
- 9.2 Konklusjon 86

- Referanseliste 88
- Figurliste 90
- Vedlegg 91

KAPITTEL 1

INTRODUKSJON

Kapitlet omhandler bakgrunn for valg av tema, mål og problemstilling samt utdyping av noen sentrale begreper.

1.1 BAKGRUNN FOR VÅLG AV TEMA

2017 er FN-året for bærekraftig turisme for utvikling. Naturen er for Norge den viktigste forutsetningen for reiseliv, og våre verneområder representerer store ressurser og muligheter for opplevelser. Samtidig er de vernede områdene sårbare, og bruk og vern må balanseres (Heiberg, Christensen & Aas 2005).

Gjennom "Fjellteksten" som kom i 2003 ble det satt et fokus på økt turistmessig bruk av utmark og fjellområder i Norge. Det ble spesielt pekt på å synliggjøre potensialet for økt turistmessig bruk av fjellområder, både innenfor og utenfor verneområdene, uten at natur- og kulturhistoriske verdier ødelegges (St.prp. nr. 65 (2002–2003)). Et slikt fokus reiser flere spørsmål: Hvor mye tåler naturen av økt bruk, og hvordan kan man ivareta norsk natur for framtiden samtidig som man bidrar til en positiv, bærekraftig utvikling innen reiselivet?

Verneområder brukes i større grad enn tidligere i markedsføring av Norge, og trender innenfor reiselivet viser at folk i økende grad søker naturbaserte opplevelser og kvaliteter man finner innenfor verneområder. *"Økt turisme byr på enorme muligheter for norsk reiseliv, men innebærer også et ansvar for å ta vare på natur og miljø"* (NHO 2017).

Hvordan kan jeg som landskapsarkitektstudent bidra til dette, og hvordan kan jeg anvende tilegnet kunnskap for å møte denne utviklingen på en god måte?

VERN

Naturen er gjerne gjenstand for menneskelig påvirkning gjennom hvordan vi bruker naturen, herunder også påvirkning gjennom landskapsarkitektens formgivning og tilrettelegging i naturen. At vi tillegger naturen ulike definisjoner er også en måte å påvirke den. Å gi områder en vernestatus er en måte å kontrollere arealer, og en måte å si at området har en betydning og verdi for oss mennesker.

En av verneformene vi anvender her til lands er

landscapsvernområde. Verneformen omfatter egenartede eller vakre natur- og kulturlandskap, som har stor økologisk, kulturell eller opplevelsesmessig verdi. Som en del av landskapet hører også kulturminner til, med andre ord det menneskeskapte, som bidrar til landskapets egenart (Miljødirektoratet 2013c). Vi skal altså *verne* om et *landskap*. Men hvem verner vi det for? Er det for oss mennesker eller er det for naturen i seg selv? En sentral målsetting ved opprettelse av landskapsvernområder er bevaring av landskapsbildet og landskapsopplevelsen. Hva som er "stytgt eller pent", oppleves "negativt eller positivt" for oss mennesker er dermed avgjørende for denne verneformen. Det handler om en kulturell oppfatning av landskapet, og hvordan vi som mennesker forholder oss til naturen.

Norges første landskapsvernområde ble opprettet i Innerdalen i Møre og Romsdal for 50 år siden, etter eget initiativ fra daværende grunneier i området. Formålet med vernet var:

"å bevare et vakkert naturlandskap som på grunn av topografi, vassdrag og vegetasjon har betydelig rekreativ og naturvitenskapelig verdi". (Forskr. om vernebestemmelser mv., Sunndal 1977).

En tolkning og forståelse av verneforskriften og hva som var bakgrunnen for at området ble vernet er viktig for å kunne forvalte området best mulig i årene som kommer. I denne formålsparagrafen står relasjonen mellom mennesket og naturen helt sentralt. Det spesielle med forskriften er også at det estetiske kommer frem som en dimensjon i verneformålet.

Dette underbygger betydningen som ligger i opprettelsen av landskapsvernområder, altså landskapsopplevelsen. Mer om verneforskriften og bakgrunnen for landskapsvernet presenteres grundigere i kapittel 5.4.

Når Innerdalen har fått en vernestatus krever det at vi som mennesker også tar ansvar for området. Det overordnede målet for forvaltningen er å ivareta verneverdiene i verneområdet, både ved å beskytte dem mot uønskede inngrep og fremme

ønsket aktivitet. Naturmangfoldloven er et virkemiddel som skal kunne hjelpe oss med å ivareta Innerdalen og annen norsk natur på en bærekraftig måte (Miljødirektoratet 2016). Lovens § 34 sier blant annet at *"Verneforskriften skal ikke være til hinder for å videreføre bærekraftig bruk som bygger opp under verneformålet i et område"*.

Forvaltningsplaner nyttes også som et praktisk hjelpemiddel for å opprettholde og fremme verneformålet i verneområder, og brukes for å hindre at tilfeldige enkeltavgjørelser, som kan være uheldige for verneverdiene oppstår (Miljødirektoratet 2013a). Slike planer skal sikre enhetlig forvaltning av verneområder, ved at den inneholder konkrete retningslinjer om bruk, informasjon, skjøtsel, tilrettelegging og lignende.

Hovedprinsippet i forvaltningsplanen for Innerdalen, og de øvrige verneområdene i Trollheimen, er at de særegne kvalitetene ved landskapet skal ivaretas, og at bruken skal ta hensyn til dette (Moen 2015). Et av forvaltningsmålene er å legge til rette for et bærekraftig friluftsliv. Med hensyn til friluftsliv, reiseliv og turisme presiseres det at fellesnevneren for disse ulike bruksformene er områdenes storslåtte naturressurser og allemannsretten.

For å opprettholde formålet med vernet, bør en aktiv og dynamisk oppfølging av verneforskriftene stå sentralt i forvaltningen av området. Noen dimensjoner ved verneformålet til Innerdalen er mer konkrete å skulle ivareta enn andre. Ved å ikke tillate større inngrep i landskapet sørger man for ivaretagelse av vassdrag og hovedtrekkene i landskapets karakter. Oppsyn, sårbarhetsvurderinger og eventuelle skjøtselstiltak kan sørge for at vegetasjonen ivaretas. Det rekreative potensiale utnyttes dersom besøkende kommer til området, og det naturvitenskapelige potensiale utnyttes dersom området blir brukt til forskning, undervisning og lignende. Noe av det sentrale i landskapsvernets formålsparagraf er Innerdalens skjønnhet og naturkvaliteter. Et sentralt spørsmål blir da: Hva menes med vakkert, og hvordan skal man underbygge og forvalte dimensjonen som sier at området er spesielt vakkert?

I følge filosofen Arne Næss er det viktig at vi vet, og handler ut i fra, at mennesket er en del av en større helhet. Næss introduserte i 1973 begrepet “dypøkologi” hvor grunnverdien handler om en økologisk likevekt, hvor man behandler naturen med det prinsipp at mennesket er en del av naturen. Dypøkologien ser ikke på mennesket som “natur”. Mennesket befinner seg *i* naturen, og skal oppføre seg best mulig i naturen (Næss 2010). Det særegne ved mennesker er, i følge Næss, at vi kan tenke oss fram til alternative løsninger. På den måten har mennesket et større ansvar enn andre levende skapninger.

Landskapsarkitektens rolle handler gjerne om å finne en likevekt. Man søker å skape en god balanse mellom preferanser og behov fra oss mennesker, uten at det unødig forringer øvrige naturverdier. Gjennom landskapsarkitektstudiet har det å få en tverrfaglig forståelse vært viktig, og disiplinen anvender konsept og teorier fra andre faggreiner. Eksempelvis økologi, arkitektur, klima- og miljø, kunst og design, miljøpsykologi og sosiologi, for å nevne noe. Dermed er det mange faktorer det forventes at man tar hensyn til i planleggingsprosessen. Det er her vårt ansvar som tenkende vesener også kommer inn i landskapsarkitekturfeltet. Vi må handle klokt overfor det vi har rundt oss, hvis vi i årene framover skal fortsette å nytte oss av naturen. Balansen mellom tilgang til natur og aktivitet på den ene siden, og bevaring av naturen på den andre siden, krever bevisst ivaretagelse og gjennomtenkte former for tilrettelegging.

FERDSEL I FJELLET: TRADISJON OG UTVIKLING

“Det å gå i fjellet er typisk norsk” og “folk har alltid vært opptatt av den norske fjellheimen”. Man kan rette spørsmål om slike utsagn faktisk er helt riktige. Sett i et historisk perspektiv er den norske friluftstradisjonen og søken etter å oppleve fjellet kanskje ikke like gammel og typisk som vi skal ha det til.

I lang tid har fjellet vært en velbrukt og rik ressurs

for det norske folk, og gjennom tusener av år har fjellet vært næringsvei for folk bosatt i norske fjellbygder. På 1800-tallet oppstod en nasjonal bevissthet, hvor det ble et behov for å bli kjent med landet på en ny måte (DNT u.å.). Årene fra 1830 til 1870 var perioden da nasjonalromantikken slo gjennom og man for alvor begynte å definere den norske nasjonen og norsk kultur (Hyvik 2015). Den storslagne norske naturen ble selve symbolet på nasjonen. Kunstnere og vitenskapsmenn lot seg begeistre av naturfenomenet som fjell, fjorder, daler og fosser. Erfaringer og oppdagelser ble videreformidlet gjennom kunst, vitenskapelige registreringer og reiseskildringer.

Borgerskap fra både inn- og utland tok veien for å oppdage norsk natur. Engelske turister var blant de første fjellvandrere som kom til landet (DNT u.å.). *“Anten er han spikande galen, elder so er han engelskmann”*, lyder et gammelt ordtak som forklarer mye om synet på dristige reiser, og hvor de første turistene kom fra. Med tiden lot flere seg lokke av den norske naturen. Etter hvert ble det så mange at det var på tide å hjelpe og støtte den stigende vandringslyst og begeistring for naturen. I januar 1868 ble Den Norske Turistforening (DNT) stiftet, etter mal av de utenlandske alpeforeninger, riktig nok med et norsk særpreg (ibid).

“Lad oss gjøre det let og billigt, at riktig mange kan komme og se, hva der er stort og vakkert i vort land”.

Thomas Heftye, DNTs stifter.

Den gang antok man at den følelsesmessige effekten ved kun å se de spektakulære landskapene, var så voldsom at det resulterte i en tiltrekning kombinert med redsel, en fascinasjon blandet med skrekk. Natureffekten vekket noe i en. En slik oppfatning lå til grunn for at rekreasjon i fjellområder ble ansett for å ha et psykisk og moralsk utviklingspotensial. En tankegang som fortsatt er av betydning i ulike friluftstradisjoner i dag (Mæland 2005). Mange har latt seg fascinere over norsk natur. Klatrere, fjellførere, skigåere og fotturister har gjennom årene besteget mang

en topp, og tilbakelagt langt flere kilometer i den norske fjellheimen. Fra å være en plass for eliten og de aller dristigste, har det å ferdes i fjellet blitt en aktivitet “alle” kan begi seg ut på. Det norske friluftslivet kan sies å ha blitt demokratisert. Dette ser man tydelig i dag gjennom en stadig økende bruk og ferdsel.

Møte med fjellet gir en betydelig og verdifull kontrast til det mange av oss omgir oss med i hverdagen. Arne Næss mente at dersom man til daglig er den del av et urbant byliv har man gjerne et behov for ro, stillhet og annet som står i skarp kontrast med den urbane livsformen (Næss 1976). Han mente at man på fjellet positivt opplever følelsen av frihet. De store skalaene og variasjonene i rom og innhold gir oss en tilstedeværelse vi ikke finner i våre daglige liv. Våre sanser skjerpes. Fascinasjon for det urørte, mystiske, ville og utemmelige gjør at mange av oss lengter til fjellet (Næss 1999).

Med utgangspunkt i Næss’ filosofi er det nærliggende å tenke at vi mennesker har en naturlig draging til å oppleve naturen. Dermed er det kanskje ikke så rart at mange søker til verneområder i fjellet. Men dersom det kun er det grunnleggende i oss som fører oss til fjells, burde det jo alltid ha vært mange besøkende i den norske fjellheimen. Slik er det ikke. Endringer har skjedd. Mye kan forklares i samfunnsutviklingen med ny teknologi, nye trender og økt fokus på bruk av naturområder både for rekreasjon og aktivitet. Målrettet promotering av norsk natur og verneområder i turistmessig sammenheng, gjør sitt til at turister nå ønsker å oppleve norske naturområder både i og utenfor verneområder. Mer om dette skildres i kapittel (4.2) om endringsprosesser innen norsk friluftsliv.

NATURBASERT REISELIV

Naturbasert reiseliv kan generelt beskrives som *“menneskers aktiviteter når de besøker naturområder utenfor sine vanlige omgivelser”* (Fredman, Reinius & Lundberg 2009). Naturbasert reiseliv utgjør en av verdens største næringer (Aas, Vistad, Dervo m.fl. 2003), og er i stor vekst verden

over. En betydelig del av naturbasert reiseliv foregår i nærheten av og innenfor nasjonalparker og andre vernede områder (Heiberg, Christensen & Aas 2005).

Norge er rangert som den fjerde viktigste destinasjonen i verden for opplevelsesbasert reiseliv (ATTA 2016). Natur utgjør en sentral del av det norske reiselivsproduktet og ligger til grunn når Innovasjon Norge, Utenriksdepartementet og reiselivsaktører presenterer Norge som ”*Norway – powered by nature*”. Markedet etterspør i økende grad det naturlige og ekte (Meld. St. 19 (2016–2017). Bilder fra norske naturattraksjoner går verden rundt og blir uthevet i utallige internasjonale kåringer og står på en rekke ”må besøke-lister”. Dette har ført til en økende popularitet for å oppleve norsk natur for folk fra både inn- og utland. Enkelte steder ser man dessverre at utviklingen har gått for langt.

Økt etterspørsel av aktiviteter som finner sted i natur- og rekreasjonsområder medfører et press på forvaltningsmyndigheter, fordi mer menneskelig ferdsel også betyr større påvirkning på områdene. Dette kan være økologiske påvirkninger, så vel som samfunnsmessige påvirkninger.

Tilrettelegging for besøkende i norsk natur har tradisjonelt stort sett dreid seg om merking og rydding av stier (Fig. 01). Liten grad av fysisk tilrettelegging kan by på utfordringer, når vi nå ser en økt etterspørsel etter naturopplevelser i naturområder. Over tid kan økende trafikk og trengsel medføre slitasje på omgivelsene og svekke kvaliteten på naturen som selve reiselivsproduktet (Meld. St. 19 (2016–2017). Dersom flere i dag, og i framtidige generasjoner, skal kunne ferdes i norske natur- og verneområder, er det essensielt å ivareta naturkvalitetene. Herunder med hensyn i både økologiske og estetiske perspektiv. Når det planlegges og etableres nye former for tilrettelegging i disse områdene må hensynet til miljø, materialvalg og funksjonalitet stå sterkt sammen, og det må tas ansvar for å forvalte ressurser i et langsiktig perspektiv (ibid.).

Fig. 01 Tradisjonell tilrettelegging

1.2 MÅL OG PROBLEMSTILLING

Med utgangspunkt i utviklingen som skjer innenfor naturbasert reiseliv og bruk av norsk natur, da særlig våre verneområder, ønsker jeg i denne oppgaven å bruke Norges første landskapsvernområde, Innerdalen i Møre og Romsdal, for å utforske nærmere hvordan landskapsarkitektur fra vår tid kan påvirke bruk og opplevelse av landskapsvernområder i fjellet.

Målet med oppgaven er å utvikle og drøfte løsninger som kan bidra til å styrke opplevelsen for de besøkende i Innerdalen landskapsvernområde, og forvalte dette naturområdet slik at det kan tåle en belastning fra en økende mengde besøkende. En aktiv anvendelse av hva som ligger i formålet til opprettelsen av landskapsvernområdet er betydelig for hvordan man kan undersøke dette.

Disse målene kommer til uttrykk gjennom følgende problemstillinger:

· HVORDAN KAN LANDSKAPSARKITEKTONISKE VIRKEMIDLER ANVENDES FOR Å SIKRE NATURKVALITETER I LANDSKAPSVERNOMRÅDER I FJELLET?

UNDERPROBLEMSTILLINGER:

· HVILKE FORMER FOR TILRETTELEGGING OPPLEVES SOM HENSIKTSMESSIG, OG HVÅ AKSEPTERES AV AKTØRENE I INNERDALEN LANDSKAPSVERNOMRÅDE?

· HVILKET HANDLINGSROM GIR VERNEFORSKRIFTEN TIL LANDSKAPSVERNOMRÅDET VED UTFORMING AV TILRETTELEGGINGSTILTAK?

[Med aktører menes her besøkende, grunneier og næringsdrivende, og verneområdeforvaltningen i Innerdalen].

1.3 AVGRENSNING OG BEGREPER

Oppgavens tar for seg et landskapsvernområde i det rurale landskapet, og dette området er med å danne rammene for videre avgrensning (se kapittel 6). Her følger presentasjon av noen begreper som er vesentlige for oppgaven. Andre relevante begreper er beskrevet fortløpende i teksten.

LANDSKAP OG NATUR

Landskap er et uttrykk for et bestemt geografisk område, men kan mer generelt også vise til formen eller utseende på et område. Landskap kan strekke seg over en større regional skala, eller det kan betraktes i en mindre målestokk. Vårt ståsted er dermed avgjørende for hvordan vi betrakter et landskap (Bruun 1996).

Med landskapskonvensjonen som trådte i kraft i 2004 ble ikke lengre landskapet bare definert som det fysiske, men det menneskelige aspektet fikk en sentral betydning (Regjeringen 2009). Samspillet mellom landskapet og mennesker kommer til uttrykk gjennom konvensjonens definisjon av landskap:

”Landskap betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkning fra og samspill mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer”.

Hvordan mennesker oppfatter et landskap preges av alle våre sanser, samt våre ideer om hva vi kommer til å møte, for eksempel i det vi vet at et område har status som “landskapsvernområde”. Gjennom sansene våre fanger vi opp inntrykk av landskapet, og dette er igjen grunnlaget for de følelsesmessige assosiasjonene og hvilken personlig identitet vi får overfor et landskap. Man kan oppleve å føle trygghet, tilhørighet, rekreativ effekt og stressmestring for å nevne noe. I tillegg til å stimulere sansene våre stiller landskapet oss overfor fysiske muligheter og hindringer, som igjen vil påvirke hvordan vi velger å bevege oss, og dermed hva vi kan oppleve eller ikke (Miljøverndepartementet 2009).

I landskapshistoriker John Dixon Hunt (2000) sine teorier om natur og opplevelse av naturen skriver han at mennesker deler naturbegrepet inn i tre typer: Den første natur er det vi kaller villmark. Den andre natur er kulturlandskapet, og andre menneskepåvirkede steder, mens den tredje natur er det vi ser på som de designede landskapene, slik som parker og hager (Hunt 2000).

Disse måtene å se på landskap og natur passer godt i denne oppgavens sammenheng, og kan brukes for å forstå hvordan vi opplever landskapet og naturen rundt oss. De ulike typene natur, slik Hunt beskriver det, kan fungere som en retningslinje for hvordan man deler inn et landskap i soner. Landskapets skala, vår sanselige opplevelse av landskapet og naturen, og hvilken type natur man befinner seg i, kan videre prege hvordan man velger å tilrettelegge et område.

LANDSKAPSBILDET

Det helhetsinntrykket man får av et landskap, baserer seg på en samlet oppfatning av alle landskapselementer, det være seg alt fra topografi og økologi, til historie og kulturelle forhold. Landskapsbildet blir sånn sett et resultat av naturlige prosesser, samt vår bruk og skjøtsel av områder. Dette helhetsinntrykket, sammen med den umiddelbare opplevelsen vi får av landskapets kvaliteter, danner et landskapsbilde. Til tross for at det er snakk om estetiske kvaliteter, handler det om først og fremst om landskapets karakter eller identitet, mer enn spørsmålet om hva som er “stygt eller pent” (Bruun 1996).

Landskapsbildet tar for seg både det statiske og dynamiske, det vi kan se med egne øyne, og det som på andre måter kan sanses. I landskapsbildet vil steds karakteren og opplevelsesmulighetene stå sentralt, og studier av landskapsbildet kan fortelle oss noe om naturens kapasitet og tålegrense overfor endringer og inngrep (Bruun 1996). Dersom endringer kan påvirke landskapskarakteren i vesentlig grad slik at vi opplever og sanser landskapet annerledes, kan det sies at landskapsbildet også har forandret seg.

Det er av betydning å se på landskapsbildet i denne oppgaven, fordi bevaring av landskapsbildet og landskapsopplevelsen er en viktig målsetting i verneformen landskapsvernområder. I tillegg er landskapsbildet sentralt fordi man i arbeidet med landskapsarkitektur har mulighet til å påvirke de estetiske oppfatningene av landskapet.

TILRETTELEGGING

Tilrettelegging kan skje både med hensyn til naturverdier og hensyn til menneskelig behov. Ofte handler tilrettelegging om fysiske tiltak som gjør det lettere eller mer attraktivt for oss mennesker å bruke et område. Merking og opparbeiding av stier, rasteplasser og informasjonsformidling er eksempler på slik tilrettelegging. Dette er først og fremst aktuelt i områder hvor bruksintensiteten er av en viss størrelse, når områder er utsatt for slitasje og det er nødvendig å styre ferdsel, eller for å legge til rette for aktivitet.

Man kan se for seg at Innerdalen er i en slik posisjon at man må vurdere tilrettelegging i årene som kommer, og dermed er det avgjørende å diskutere dette i denne oppgaven.

KAPITTEL 2

METODE

Kapitlet presenterer kort hvorfor Innerdalen er valgt som eksempelstudie, hvilke metoder som er tatt i bruk og hvordan disse er anvendt for å svare på oppgavens målsetning og problemstillinger.

2.1 METODE OG DATA

Metode er læren om de verktøy som kan benyttes for å samle inn informasjon. En systematisk måte å undersøke virkeligheten på og en framgangsmåte for å komme fram til ny kunnskap, eller sjekke holdbarheten av eksisterende kunnskap (Sander 2017).

En kvalitativ metode vektlegger forståelse og analyse av sammenhenger i en prosess hos den enkelte. I en kvalitativ metode er man gjerne opptatt av å beskrive, forstå og tolke den menneskelige erfaringens kvaliteter. Dette kan være seg å belyse menneskelige følelser, erfaringsprosesser, holdninger, motivasjon og sosiale fenomener. I motsetning til i kvantitative metoder, har man som formål å fange opp meninger og opplevelser som ikke er mulig å tallfeste eller måle (Dahlum 2015).

FORSKINGSDESIGN

For å belyse og besvare denne oppgavens mål og problemstillinger har jeg foretatt et eksempelstudie. Bruk av eksempelstudie som metode er, i følge Yin (2004) spesielt relevant blant annet når problemstillingen inkluderer spørsmål som hvordan eller hvorfor, og temaet for studiet er tidsaktuelt.

I denne oppgaven innebærer eksempelstudiet å undersøke et avgrenset område: Innerdalen landskapsvernområde. Bruk av et avgrenset område har blitt gjort for å kunne relatere problemstillingene til et konkret sted, og bruke stedet som eksempel på hvordan ting kan løses. Området er med å sette rammene for hva som skal studeres, og fungerer som en avgrensing for det oppgaven søker svar på. Selv om man undersøker et avgrenset område, innebærer metoden at man også må spørre seg hvilke andre temaer som må belyses, og som angår det gitte eksempelstudiet (Yin 2004).

Metoden kombinerer kvalitative teknikker og samler inn data gjennom intervju, observasjoner, registreringer, og litteratur- og dokumentstudie, for så å se om disse dataene kan underbygge hverandre. Eksempelstudie kan brukes for

å beskrive, forklare, forstå og vurdere ulike fenomener.

HVORFOR INNERDALEN SOM EKSEMPELSTUDIE

Det er interessant å se på Innerdalens posisjon som Norges første landskapsvernområde, og hvordan bakgrunnen for dette vernet kan gjenspeiles i forvaltningen av området. Stadig flere verneområder har betydning ut over vernestatusen; de spiller en rolle for turisme, friluftsliv og kulturhistorie. Innerdalen er absolutt i denne posisjonen. Området er en viktig destinasjon for regionen, og promoteres som "Norges vakreste dal" (Sunndal kommune u.å.). Innerdalen har også de senere årene fått mye oppmerksomhet gjennom ulike medier. PR gjennom både TV, sosiale medier, avisartikler og coverbilde på magasin, kan være av betydning for at mange har fått øynene opp for området. En stadig økende andel besøkende som reiser til Innerdalen kan komme til å prege verneområdet i årene framover. Hvordan området kan møte denne utviklingen er utgangspunktet for denne oppgaven.

DATAENE

Dataene presentert i denne oppgaven kan inndeles etter primærdata, det vil si informasjonen som er resultat av oppgavens metode, og sekundærdata som er innhentet informasjon og produsert materiale fra andre kilder (Johannessen, Tuft & Christoffersen 2016). Intervjuer og øvrige befaringer er en betydelig kilde for primærdata. Det ble avholdt 2 dybdeintervju og 12 spontane intervju (se: Gjennomføring av intervjuene, s 17).

2.2 FRAMGANGSMÅTE

For å søke svar på oppgavens problemstillinger har jeg valgt å kombinere teoretiske og empiriske studier. En kombinasjon av disse mener jeg vil skape et best mulig grunnlag for mine diskusjoner og forslag til tiltak i området. Teorien bygger på en studie av aktuell litteratur, mens empirien tar utgangspunkt i egne registreringer i felt, og dokumentstudier av andre relevante arbeid.

For å få kjennskap til ulike brukere og aktørers erfaringer fra området og deres holdninger, verdier og tanker knyttet til verneområdet er kvalitative intervjuer benyttet som verktøy. Dette er gjort for å kunne nyansere oppgaven, gi mer innsikt og supplere mine egne registreringer og vurderinger. I tillegg til intervjuer er det utført en landskapsanalyse og landskapskarakteranalyse av området. Dette var nødvendig for å få kartlegge grunnleggende informasjon og kvaliteter ved landskapet. Til sammen førte dette til at jeg dannet meg en bedre forståelse av området.

LITTERATURSTUDIET

For å besvare problemstillingene har jeg foretatt en sammenstilling av relevant litteratur. Litteratur om natursyn, landskapsopplevelse, naturvernhistorikk, sårbarhet og slitasje, samt historisk utvikling innen friluftsliv, naturbasert reiseliv og landskapsarkitekturfeltet har dannet utgangspunkt for innholdet i Kapittel 3: Teori og Kapittel 4: Bruk og vern av naturområder.

DOKUMENTSTUDIET

For å kunne besvare problemstillingene har det vært nødvendig å supplere teorien med informasjon fra andre faglige dokumenter. Dette kommer fram i Kapittel 5: Rammer for forvaltningen. I dette kapitlet har jeg samlet relevant informasjon fra veiledere, lover og rapporter. Dette har vært viktig for å kunne tilegne meg kunnskap om tidligere erfaringer og prinsipper innenfor temaene som problemstillingene søker å finne svar på.

Dokumentstudiet har vært nyttig for å danne noen faglige rammer for utformingen av prosjektet. Dokumentstudie er også tatt i bruk for å kunne supplere min egen empiri. Sentrale dokumenter har vært "Brukerundersøkelse i Trollheimen og Innerdalen landskapsvernområde" (Wold, Selvaag & Vistad 2017), og "Forvaltningsplan for verneområdene i Trollheimen" (Moen 2015). Disse har gitt en god innsikt både i forvaltningsperspektivet og brukerperspektivet i området.

BEFARING OG EGNE OBSERVASJONER

Området ble besøkt ved to anledninger. Første besøket var i juli 2017, men denne turen var i utgangspunktet uavhengig av masteroppgaven. Riktignok var det da området ble interessant å arbeide med. Grunnlaget var samtaler med besøkende og næringsdrivende i Innerdalen. Dette var også sommeren da Innerdalen markerte 50 år som landskapsvernområde, og dette syntes jeg ga en ekstra dimensjon til å bruke Innerdalen som eksempelstudie. Personlig så jeg gjennom turer og opphold hvordan enkelte steder var vesentlig mer påvirket av bruk og slitasje enn andre steder. Jeg hadde med meg landskapsarkitektstudent synet mitt, selv om jeg drog dit for egen rekreasjon. Da jeg kom hjem fra denne turen startet ønsket og ideene om å se nærmere på dette landskapsvernområdet i masteroppgaven.

Jeg så det nødvendig å gjøre en ny befarings for å snakke nærmere med aktuelle personer. Grunnlaget for dette var at jeg ønsket et bedre innsyn i området, og å kunne diskutere temaer som problemstillingene søker å belyse. En ny befarings ble gjennomført i midten av september. Den andre befaringsen var også nyttig for å kartlegge informasjon om området til analysene, samt for å se nærmere på områder hvor tilrettelegging kunne egne seg.

Bilder til oppgaven ble tatt ved begge besøk.

LANDSKAPSANALYSE

En landskapsanalyse er utført med utgangspunkt Metode for landskapsanalyse i kommuneplan (Miljødirektoratet & Riksantikvaren 2011). Landskapsanalyse som metode er nyttig i denne oppgaven fordi den gir en god forståelse av landskapet, og er viktig for å kunne planlegge og forvalte området på en god måte. Målet med denne analysen er å registrere og forstå viktige forhold i det avgrensede området som knytter seg til naturgrunnlag, arealbruk, historien i området og romlig-estetiske forhold. Forholdene som registreres har opphav i hva som er nødvendig å vite noe om for best å kunne besvare oppgavens problemstillinger.

Med bakgrunn i landskapsanalysen er landskapsvernområdet delt inn i mindre landskapskarakterområder. Disse er med å beskrive lokale forskjeller innad i området og omfatter det konsentrerte uttrykket et område har, slik det oppleves og forstås. Ved å identifisere og beskrive landskapskarakterområder synliggjøres landskapsvariasjonen i Innerdalen. Dette danner grunnlaget for arbeidet med å tilgjengeliggjøre og tilrettelegge for opplevelser i området.

UTVÆLG AV INFORMANTER

Utgangspunktet for utvelgelse av informanter i kvalitative undersøkelser er ikke representativitet, men hensiktsmessighet (Johannessen, Tufte & Christoffersen 2016). Det er med dette viktig å understreke at de utvalgte informantene ikke gir et helhetlig syn på områdets utfordringer og muligheter. Dybdeintervjuer var ønsket for å få et utvidet og bedre perspektiv på oppgavens problemstillinger. E-post ble sendt ut i forkant av den andre befaringsen for å komme i kontakt med ønskede informanter (se vedlegg 01). Avtaler ble gjort via enten via e-post eller telefon.

Det var også ønskelig å snakke med besøkende i området for å få innsyn i deres holdninger, erfaringer og ideer. Disse intervjuene lot seg naturlig nok ikke planlegge. Under befaringsen ble det dermed spontant utvalgt besøkende for disse intervjuene.

Informantene var positive til intervju, svært imøtekommende og de synes det var spennende og aktuelle problemstillinger å diskutere. Disse holdningene har gjort mitt arbeid med innhenting av informasjon til en god opplevelse. Informasjonen jeg samlet ble et viktig grunnlag for videre diskusjon.

INTERVJUGUIDE

Det ble laget ulike intervjuguides, ut i fra hvilke informanter intervjuet rettet seg til. Den ene rettet seg til forvaltning, næringsdrivende og grunneiere (se vedlegg 02), og den andre til besøkende (se vedlegg 03). Intervjuguiden ble inndelt i

temaer som tar utgangspunkt i problemstillingene. Spørsmålene under de ulike temaene er konkrete, men flere av spørsmålene ble allikevel formulert slik at de skulle oppmuntre informantene til å gi utdypende informasjon rundt de ulike temaene: landskapsvernet, bruk av området, tilrettelegging og områdets kvaliteter. Intervjuguidene var førende for intervjuene.

Til intervjuguiden hadde jeg funnet fram bilder av eksempelprosjekter (se vedlegg 04) som ville være nyttig å vise intervjuobjektene for å eksemplifisere hvilke tanker jeg hadde rundt tilrettelegging og utforming. Disse bildene ble nyttige for å få til en diskusjon og framprovosere engasjement hos intervjuobjektene.

GJENNOMFØRING AV INTERVJUENE

Siden intervju er en del av oppgavens empiriske grunnlag og personopplysninger fra dybdeintervjuene blir brukt i oppgaven, er oppgaven meldepliktig (jf. Personopplysningsloven). Meldeskjema for forsknings- og studentprosjekt er registrert via Norsk senter for forskningsdata (NSD).

Jeg foretok to dybdeintervjuer; et med grunneier og næringsdrivende i Innerdalen, Eystein Opdøl, og et med verneområdeforvalter Hege Sæther Moen. Innledningsvis i intervjuene ble det informert om bakgrunnen for oppgaven og hvordan dataene fra intervjuet ville bli behandlet. Videre ble det gjennomgått hvilke temaer spørsmålene ville innbefatte, og det ble informert om samtykke knyttet til lydopptak av intervjuene. Samtlige informanter godkjente opptak til bruk i oppgaven.

Dybdeintervjuene ble holdt på arbeidsplassen til informantene og hadde en varighet på ca. 2 timer. Dette overskred estimert tid, men opplevdes ikke som noe problem for noen av partene.

Spontane intervju med besøkende ble gjort da jeg gikk tur i området, og disse hadde en varighet på 10-15 minutter. Lengden på intervjuene varierte ut fra hvor utfyllende svar informantene ga.

Utføringen av intervjuene var dynamisk i den forstand at spørsmålene ble tilpasset litt underveis og at rekkefølgen på spørsmålene kunne variere. Intervjuene ble dermed utført etter en semi-strukturert metode. En slik metode er spesielt nyttig hvis informanten bringer opp et nytt tema, og vil dermed kunne gi en god balanse mellom standardisering og fleksibilitet (Johannessen, Tufte & Christoffersen 2016).

Når svaralternativene ikke var formulert på forhånd, åpnet det opp for at informantene i større grad kunne svare med egne ord. Dette gjorde også at de viste hvorvidt de forstod spørsmålene eller ikke. Dessuten åpnet det opp for mer utfyllende svar enn hva forhåndsbestemte svaralternativer ville gjort. Det ble fokusert på å stille oppfølgingsspørsmål som hva, hvorfor, hvordan og hvilke, slik at informantene kunne snakke mer om de temaene jeg søkte informasjon om. Min oppfatning er at, i denne oppgaven, vil en semi-strukturert metode gi best egnet datamateriale.

BEARBEIDING AV INFORMASJON

Fra dybdeintervjuene ble det notert uttalelser og informasjon som informantene ga, og disse notatene ble videre systematisert etter de samme temaene som i intervjuguiden. Deretter ble de sorterte svarene satt opp mot problemstillingene. Besvarelsene fra de besøkende ble renskrevet, og deretter sortert på lik måte. Dette var nødvendig for å få oversikt over innhentet data, og for å ikke utelate viktige svar og sitater.

Funnene fra mine egne intervjuer og de som er gjort i brukerundersøkelsen (Wold, Selvaag & Vistad 2017) skiller fra hverandre i resultatene (se Kapittel 7). Dette er viktig både fordi brukerundersøkelsen har et langt større omfang enn mine intervjuer, og fordi metodene er ulike. Mine intervjuer ble gjort muntlig, mens brukerundersøkelsen ble utfylt skriftlig av brukerne selv. Spørsmålsformuleringene er videre ulike, selv om de favner om flere av de samme temaene. Fordi de begge søker å finne svar på bruk, opplevelse og tilrettelegging av området, kan funnene fra de ulike metodene likevel ses i

sammenheng, og dermed brukes begge som en del av resultatene. Sitat fra intervjuene er trukket inn i presentasjonen av resultatene.

FORSLAG TIL TILTAK

Med bakgrunn i øvrige metoder dannet jeg meg et utgangspunkt for å komme med noen forslag til utforming av tilretteleggingstiltak i området. Tiltakene er utviklet som veiledende prinsipper for hvordan man kan tenke tilrettelegging i landskapsvernområdet.

Forslagene til utforming ble basert på tre ulike former for tilretteleggingstiltak: bevarende, funksjonelle og estetisk. Disse beskrives nærmere i Kapittel 8.2.

2.3 METODEVURDERING

Intervjuer:

Ved å stille spørsmålene muntlig til informantene kunne jeg utdype og omformulere spørsmålene dersom det var uklarheter i måten spørsmålene var formulert på. Dette kan ses som en fordel, men også en svakhet i det spørsmålsformuleringer kan oppleves som ledende for hva man ønsker svar på. For eksempel hvis intervjuobjektene ikke forstod hva jeg mente med tilretteleggingstiltak valgte jeg å eksemplifisere det for dem, slik at de forstod hva et tilretteleggingstiltak kan være. Om jeg da for eksempel nevnte klopplegging ble det lett at det var nettopp slike tiltakene de reflekterte rundt. Dermed ble svaret jeg fikk preget av mine eksempler, mer enn deres umiddelbare tanker.

Det viste seg at mine informanter i stor grad var enige, og hadde mange like tanker rundt spørsmålene. For å få et enda mer nyansert bilde på landskapsvernet, bruk og opplevelse, og tilrettelegging i området kunne jeg med fordel ha snakket med flere personer.

Dessverre ble ikke alle planlagte og avtalte intervjuer gjennomført av ulike årsaker. Dette kan være en svakhet ved metoden i den forstand oppgaven kan bære preg av opplysninger fra de aktuelle informantene, og kan dermed mangle en nyansering. Flere dybdeintervjuer kunne gitt et

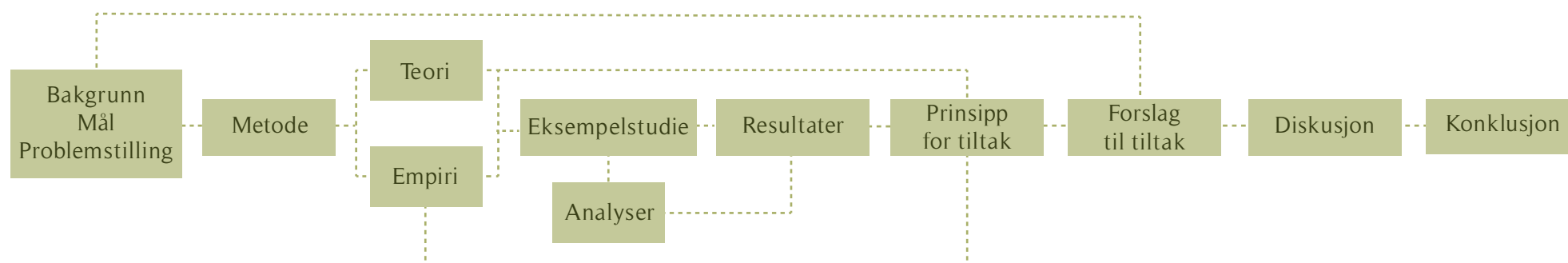
grundigere informasjonsgrunnlag i form av flere innspill, synspunkt og refleksjoner.

Registreringer til analyser:

Opgaven har blitt formet noe underveis, som gjør det vanskelig å på forhånd vite alt man kommer til å ha brukt for av registreringer. Dette gjør at jeg ser noen mangler i mine registreringer. I arbeidet med landskapskarakteranalysen skulle jeg ideelt sett at jeg fikk beveget meg gjennom flere deler av området og foretatt nøyere beskrivelser. Dette var ikke gjennomførbart og dermed har jeg i analysen måtte supplere med noe informasjon fra andre kilder. Til tross for dette mener jeg at mine registreringer fanger opp et godt bilde av hvordan forholdene er, og at det skal være etterprøvbart. Prosessen med å identifisere og avgrense landskapskarakterområdene har vært noe utfordrende, da de bygger på skjønnsmessige vurderinger. Grensene mellom landskapskarakterområdene er ikke absolutte, men er ment til hjelp for å forstå områdets variasjon.

Kartlegging og kunnskap om forekomst av sensitive arealer, hvor artene befinner seg i tid og rom, samt type bruk og andre påvirkningsfaktorer, er avgjørende for å kunne utøve en tilpasset og god forvaltning. Dersom jeg hadde hatt mer fokus på vegetasjonstypene i området, kunne tiltakene i større grad vært rettet mot dette og argumenter for tiltakene vært bedre forankret i de økologiske forholdene. Når det gjelder registreringen av vegetasjon har jeg bevisst ikke gått i detalj på hva slags vegetasjon de ulike stedene innehar, men prøvd å skildre et mer overordnet bilde av den fysiske strukturen vegetasjonen danner. Dette har jeg gjort fordi opplevelsen av hvordan vegetasjonen framstår i denne oppgaven er viktigere enn de detaljerte økologiske forholdene.

2.4 OPPGAVENS OPPBYGNING

I introduksjonen ble bakgrunnen for valg av oppgave presentert. Oppgaven ble satt i en kontekst, og det ble fortalt hvorfor det er interessant å se nærmere på bruk og forvaltning av landskapsvernområder i fjellet. I introduksjonen ble også mål og problemstillinger for oppgaven formulert.

Metoden legger vekt på hvordan jeg har samlet inn data, og hvordan disse skal anvendes for å kunne besvare oppgavens problemstillinger.

Teorien og empirien, i form av litteraturstudiet, dokumentstudiet og egne registreringer, danner et grunnlag for å forstå tematikker relatert til problemstillingene. I tillegg gir innhentet informasjon fra disse delene en større forståelse for hva som må undersøkes i eksempelstudiet.

Eksempelstudiet bygger på egne erfaringer og registreringer i området, og informasjonen jeg tilegnet meg gjennom dokumentstudiet og intervjuer med ulike aktører. Eksempelstudiets analyser er grunnlag for å gi et bedre innblikk i Innerdalen og forstå variasjonen i området, slik man opplever det når man ferdes der.

Resultatene er en sammenfatning av perspektiver fra de ulike aktørene. Disse perspektivene knyttes avslutningsvis i resultatene sammen med vurderinger fra analysene.

De overnevnte delene er så grunnlaget for å komme frem til egne prinsipper for tiltak i Innerdalen landskapsvernområde. Disse presenteres først generelt, før de så kommer til uttrykk gjennom konkrete forslag til tilretteleggingstiltak. Forslagene til disse tiltakene har også sitt opphav i bakgrunnen og målet med oppgaven.

Avslutningsvis diskuteres problemstillingene. Med bakgrunn i diskusjonen, oppsummeres oppgavens mål gjennom konklusjonen.

De ulike delene i denne oppgaven er ment som supplement til hverandre, og bidrar sammen til oppgavens helhet. Det har vært nødvendig å vandre frem og tilbake mellom de ulike delene slik at de underbygger og utfyller hverandre.

KAPITTEL 3

TEORI

Kapittelet tar utgangspunkt i det sentrale ved verneområdets formålsparagraf: relasjonen menneske-natur og opplevelsen av landskapet, og presenterer teorier knyttet til disse temaene.

Grunnlaget for oppgavens teori bunner i det sentrale i verneforskriftens formål, altså relasjonen mellom menneske og natur, og opplevelsen av landskapet. Med bakgrunn i dette og oppgavens hovedproblemstilling er det nyttig å se nærmere på teorier om ulike natursyn, bevisst formgivning med utgangspunkt i landskapet, og hvordan vi erfarer det landskapet vi omslutes av og beveger oss i.

3.1 NATURSYN

Hvordan vi mennesker oppfatter og forholder oss til naturen, og handler overfor den sier noe om vårt natursyn (Schnack 2001). Vårt natursyn bunner i våre egne følelser for naturen og hvordan vi estetisk oppfatter den. Dette vil igjen påvirke handlingene våre overfor naturen. Slike holdninger kom tydelig til uttrykk da grunneier i Innerdalen, for 50 år siden, med eget initiativ fremmet forslaget om vern av egen eiendom. Verneforskriften til Innerdalen landskapsvernområde legger vekt på både naturaspektet og det menneskelige aspektet i formålsparagrafen. Å se ulike natursyn opp mot hverandre, og undersøke hvilket natursyn som lå til grunn for opprettelsen av vernet er dermed relevant for denne oppgaven.

En sentral skikkelse innen det norske friluftslivet, Nils Faarlund, hevder at folk må få en fortrolighet til naturen og føle noe for den, for å ønske å forsvare den (Kielland 2015). *”Vi ødelegger ikke noe vi har et inderlig forhold til”*, sa han til et intervju med avisen D2.

DET BIOSENTRISKE OG ANTROPOSENTRISKE PERSPEKTIVET

Det er tre hovedgrunner som taler for å bevare det biologiske mangfoldet. Ikke bare her og nå, men også for fremtiden. To av disse grunnene baserer seg på et biosentrisk perspektiv hvor de etiske og økologiske verdiene er avgjørende (Berntsen & Hågvar 2010). I et biosentrisk perspektiv er det sentrale at alle arter bør likestilles uavhengig av hvilken verdi de har for oss mennesker. Man snakker gjerne om naturens egenverdi, som bygger på en respekt for naturen og natursammenhenger (Ariansen 1992). Arter har alle hver sin funksjon

og forskjellige oppgaver i naturen. De utgjør en viktig brikke i ulike økosystemer, og har dermed alle en etisk begrunnet rett til å leve (Berntsen & Hågvar 2010).

I motsetning til det biosentriske perspektivet står det antroposentriske, hvor mennesket er i sentrum for ulike handlinger. Størst kontrast til synet på naturens egenverdi er synet på naturen som en instrumentell verdi. Med dette menes det at ressurser i naturen er til for å utnyttes. Naturen anses som et redskap for menneskers egeninteresse og utfoldelse (Ariansen 1992). Berntsen & Hågvar (2010) viser til denne anvendte verdien som den tredje hovedgrunnen for å bevare artsmangfoldet. Bruk, høsting, kunnskap, vitenskapelige referanser og naturopplevelser er blant de betydningsfulle anvendte verdier som artsmangfoldet utgjør for oss. Vi kan la naturen være fri for menneskelig inngrep fordi vi ser hvilke kvaliteter naturen innehar og viktigheten av å bevare det økologiske samspillet. Til tross for dette er det grunnleggende likevel at vi ønsker naturen uberørt nettopp fordi det kan være til fordel for oss mennesker.

Samspillet og de naturlige prosessene i økosystemet er utsatte for menneskelig påvirkninger. Økosystemets prosesser er dynamiske og vil tilpasse seg endringer, så sant andre faktorer ikke hindrer dem i å gjøre det. Menneskelige inngrep i naturområder, for eksempel fragmentering av områder, kan hindre økosystemets naturlige prosesser. For at naturområder og det økologiske samspillet skal bestå trenger det beskyttelse og bevaring (Rottle & Yocom 2010). Tilrettelegging som tilpasses de naturlige forutsetningene vil kunne minimere forstyrrelsene, og sikre at naturområder takler forstyrrelsene og består. En biosentrisk forvaltning kan dermed ha positiv effekt også for oss mennesker.

Det biosentriske perspektivet kommer til uttrykk i verneformålet til Innerdalen ved at topografi, vassdrag og vegetasjon er betydelige faktorer i det vakre naturlandskapet. Det antroposentriske perspektivet kommer til uttrykk i verneformålet i det naturlandskapet og dets innhold framheves som viktig faktorer for rekreasjon og naturvitenskap. Vi

tolker landskapet og handler ut i fra menneskelige motiver. Det estetiske, altså hvordan vi som mennesker opplever omgivelsene, er en del av verneformålet, noe som videre viser til betydningen dette området har for mennesker.

3.2 FORHOLDET MELLOM NATUR OG BEVISST FORMGIVNING

Et spesielt kjennetegn ved fagfeltet landskapsarkitektur er at man må forholde seg til elementer i naturen sett innenfor et langt tidsperspektiv. Naturen er i konstant endring, og forholdet til denne dynamikken og kontinuiteten må tas i betraktning dersom man skal ta i bruk landskapsarkitektur for å kunne sikre naturkvaliteter i verneområder i fjellet.

Ian McHarg (1992) presenterer i boken *”Design with Nature”* et økologisk utformingskonsept. Med dette mener han at grunnlaget for utforming og beslutningstaking bør ta utgangspunkt i økologisk vitenskap. McHarg fokuserer på de naturlige, sosiale og kulturelle prosessene og ser design som en interaktiv prosess som i stor grad er formet av samspillet mellom mennesker og økosystemer. Gjennom et økologisk utformingskonsept hvor man finner fram til de grunnleggende symbiotiske sykluser, som både mennesker og naturen inngår i, mener han at det er mulig å gjenskape en likevekt mellom mennesker og naturen. Naturens rolle, bør i følge McHarg, tas i betraktning og utforming bør spille på lag med de naturgitte forutsetningene (McHarg 1992).

Den amerikanske landskapsarkitekten Frederick Law Olmsted planla og utformet, i siste halvdel av 1800-tallet, parker med det naturlige landskapet som forbilde. Blant hans prinsipper for utforming finner man at design skal ta utgangspunkt i stedets karakteristikk (Beveridge u.å.). Utforming skal utvikles på grunnlag av kunnskap om stedet. Komposisjoner skal fremme og lede til en naturlig bevegelse gjennom landskapet. I urbane kontekster er blant annet flyten mellom ulike trafikanter viktig, men mer generelt handler det om å forhindre konflikter med andre elementer og skape en naturlig flyt for mennesker gjennom et område.

Olmsted vektla bærekraft og miljøvern i utformingen, og mente at landskapsarkitektur skal være bestandig. Utformingen skal muliggjøre langsiktig vedlikehold av stedet, og sikre en videreføring av intensjonen med utformingen. Utformingen skal i størst mulig grad bevare områdets naturlige egenskaper og sørge for at det økologiske samspillet i området består. Å se området og utformingen man foretar i en større kontekst og hvordan inngrepet kan påvirke sine omgivelser, var også sentralt i Olmsteds prinsipper (ibid.). Han ønsket ikke at det skulle være et mål at besøkende skulle legge merke til arbeidet hans. Gjerne heller tvert i mot, at besøkende ikke skulle tenke på området som noe designet, men la det være så naturlig som mulig. Olmsteds måte å se på de designede landskapene er like relevante den dag i dag. Dette kan være overførbart for tilrettelegging i verneområder i fjellet, fordi utforming slike steder ikke bør konkurrere med inntrykket man får av omgivelsene.

Arkitekturprofessor Christian Norberg-Schulz utviklet teorien om "genius loci", en stedsteori, der selve stedet skaper rammene for utforming. Man må forstå stedets romstruktur og dets karakter, som betyr at man må orientere seg på stedet og identifisere seg med det. Når man skal bygge noe handler det om mer enn kun landskapets fysiske strukturer. Man skal, i følge Norberg-Schulz, lytte til "stedets ånd" og søke å fastholde den i den bygde form. Dette betyr at det immaterielle også får en betydning. Hans betraktningssmåte er at arkitektur ikke skal vurderes som noe tilført eller produsert, men derimot forstås som en prosess og et prosjekt som avkler og tydeliggjør det iboende potensialet som allerede eksisterer på stedet (Berre & Lysholm 2010). Å finne fram til stedets ånd, og framkalle dette skjulte potensialet er en måte landskapsarkitekter kan jobbe med stedstilpasning på.

En av Norges mest kjente arkitekter i den moderne tradisjon, Sverre Fehn, tydeliggjorde betydningen av forholdet til det lokale landskapet i sin Nordiske paviljong som ble bygget for Biennalen i Venezia i 1958 (Berre & Lysholm 2010).

Geometrien i betongstrukturen som bærer det åpne taket ble tilpasset strukturen til tomtens løvtrær (Fig. 02). Et økologisk system som nesten 60 år senere fremdeles fungerer. Fehns arbeider blir ofte tolket gjennom to ulike hovedtema: forholdet mellom mennesket og natur, og forholdet mellom fortid og nåtid (ibid). Dette er interessante perspektiver å ta med seg i arbeidet med Innerdalen, nettopp fordi forholdet mennesket-natur lå som grunnlag for opprettelsen av verneområdet.

Fig. 02 Nordiske paviljong, Venezia. Bygget forholder seg til de lokale forutsetningene, slik som løvtræet.

3.3 ERFARINGER AV LANDSKAPET

Ordet estetikk kommer av de greske ordene aisthesis og aisthetikos som betyr sansing, og det som har med det sanselige å gjøre (Tjønneland 2017). Flere teorier søker å forklare vår estetiske opplevelse av landskap. Enkelte knyttes til evolusjonsteorier som hevder at mennesker foretrekker de landskapene som gjør at vi kjenner oss trygge, de stedene hvor vi har god oversikt eller øvrige landskap med egenskaper som kan

hjelpe oss å overleve (Herrington 2009). Andre, slik som filosofen Immanuel Kant, hevdet at våre vurderinger om for eksempel hvilke landskap vi anser som vakre, må gjøres uten påvirkning fra våre sanser. Dette vil være svært utfordrende dersom man skal vurdere landskapsarkitektur. Dette fordi at man dynamisk opplever landskapet og designede områder ved å bevege seg rundt. Hvordan landskapet er utformet er dermed av betydning for vår opplevelse av det. Landskapsarkitekturen påvirkes og oppleves i ulik grad også grunnet andre faktorer, slik som årstidsvariasjon og været. Slik sett blir måten å oppleve landskapsarkitektur best om den som betrakter det gitte området tar i bruk alle sansene.

I boken "On landscapes - Thinking in action" vurderer Susan Herrington hvordan landskap kan påvirke våre følelser, våre fantasier og vår forståelse av tidens gang. Hun tar blant annet for seg den estetiske opplevelsen av landskapet, og viser i den sammenheng til at filosofen David Hume, og hans teorier om hvordan vi sanser, kan relateres til hvordan vi opplever ulike landskap. Våre ideer og tanker er, i følge Hume, oppstått som resultat av våre sanseintrykk og oppfattelsen av disse. På den måten er den som betrakter landskapet avgjørende for om det oppfattes som vakkert eller ei. Det er altså snakk om en subjektiv oppfatning. Betrakterens sanselige opplevelse ses på som avgjørende for opplevelsen av våre omgivelser grunnet at "landscapes don't always carry literal messages, but can trigger sensations. This can be both their appeal and their power" (Herrington 2009).

Birgit Cold (2010) skiver i temaheftet "Her er det godt å være" om estetikk i våre omgivelser, og om hvordan vi opplever og vurderer naturestetiske uttrykk og kvaliteter. Hun viser blant annet til landskapsarkitekten Catherine Dee som, akkurat som Hume, skiller estetisk opplevelse fra estetisk vurdering. En estetisk opplevelse vil si en sanselig opplevelse man har fram til man starter og bearbejder tankene. Mens den estetiske vurderingen oppstår via våre refleksjoner, basert på tidligere erfaringer. Likevel mener hun at den første, sanselige opplevelsen er avgjørende for hvordan vi vurderer våre omgivelser (Cold 2010).

FERDSEL OG OPPLEVELSE

Verneformålet til Inenrdalen landskapsvernområde framhever landskapets betydelige rekreative verdi. En vesentlig andel av rekreasjon i området knytter seg til ferdsel på stier, og stiene er et viktig “anlegg” for friluftsliv. Dermed er det nyttig å se nærmere på hvilken betydning stier har for en opplevelsen av landskapet.

Stier er dannet over lang tid gjennom menneskers samhandling mellom landskapet og naturen (Fig. 03). Over tid har det blitt dannet et nettverk av linjer i landskapet som binder steder sammen (Bischoff 2005). Nyere stier er ofte et bevisst og tilrettelagt prosjekt som er ment for å føre mennesker til; en spesiell attraksjon, kulturminnet, utsikten, turistforeningshytta, rasteplassen etc. (Fig. 04). De er laget av “noen” (forvaltere) for “noen” (folket) for “noe” (folkehelsa, utsikten, kulturminnet osv.) De knytter seg til folks rekreasjon og naturopplevelser med grunnlag i en sentral forvaltning, planlegging og tilrettelegging (ibid).

Hvordan stier er lagt i terrenget påvirker vår opplevelse, hvordan vi oppfatter landskapsrommet og naturen. De danner og strukturerer rammer for videre handlinger. At stier skiltes og merkes har opphav i en kulturell forståelse og er viktig for at man skal kunne finne fram, og vil lette tilgjengeligheten i et område (Bischoff 2007).

Mennesker har med seg kulturelle, sosiale og individuelle erfaringer, minner og opplevelser som utgjør et grunnlag for møtet med stien, og landskapet forøvrig. Turgåere opplever en sti på ulikt vis, ut i fra sine forutsetninger. Sammen med erfaringer vil dette prege hvordan vi opplever en sti (Bischoff 2005). På samme måte som vi opplever en tursti ulikt, har vi også forskjellige oppfatninger av tilrettelegging av stiene. Noen ser positivt på dette, da for eksempel merking letter adkomsten, medfører økt tilgjengelighet, gir en

sikkerhet og danner et viktig grunnlag for at “folk flest” kan ha glede av og kan ferdes i naturen. På den andre siden finnes kritikerne som synes at tilrettelegging ødelegger omgivelsene, skaper feil betingelser for ferdsel og at naturen blir gjenstand for kommersielle krefter som har til hensikt å utnytte vårt felles gode. Videre mener kritikerne at tilrettelegging kan svekke menneskers relasjon til naturen og at tilrettelegging kan virke fremmedgjørende (Bischoff 2007).

Fig. 03 Ferdsel på sti er en samhandling mellom mennesket og naturen.

Fig. 04 Stier kan føre frem til utsiktspunkt.

KAPITTEL 4

BRUK OG VERN AV NATUROMRÅDER

Kapitlet gir et innblikk i hvordan bruk og forvaltning av naturområder har utviklet seg. Fra opprettelsen av verneområder, via økt fokus på tilgangen til det grønne, til dagens friluftsliv og hvordan denne bruken kan påvirke naturkvalitetene.

4.1 NATURVERN HISTORIKK

Måtene vi ser på bruk og vern av naturområder har endret seg i takt med samfunnsutviklingen. Den historiske utviklingen kan være nyttig å ha med seg for å forstå bakgrunnen for vern av norsk natur, herunder vernet av Innerdalen, samt hvilke endringer som har skjedd innen måten vi tar i bruk naturen på. Hvordan vi i dag forholder oss til vernede naturområder, både med tanke på bruken av områder og formålet med vernet er videre avgjørende for hvordan vi kan anvende landskapsarkitektoniske virkemidler for å sikre naturkvaliteter innenfor vernets grenser.

FORBILDENE FRA UTLANDET

Ideen om et aktivt naturvern oppstod i USA på 1870-tallet (Myhre 2016). Landet var tidlig ute med opprettelse av nasjonalparker, men bakgrunnen for det aktive naturvernet er sammensatt. En av årsakene for nasjonalparkopprettelsen var at landeierne i området rundt fjell- og dalområde Yosemite kun lot allmenheten få adgang til parken mot betaling. For å få en slutt på dette, ble skjøtene til landeierne tilbaketrukket, og Yosemite ble gjort tilgjengelig som en offentlig park (Dilsaver 1994). Endringene i Yosemite ble inspirasjonen til opprettelsen av verdens første nasjonalpark, Yellowstone i 1872. Dette skjedde i en tid hvor amerikanerne var i søken etter en identitets- og nasjonalfølelse, og fokuset rundt naturvern ble forsterket av utviklingen som skjedde innenfor den romantiske bevegelsen hvor borgere ble oppfordret til å oppleve naturen og villmarka (Dilsaver 1994).

En som så og verdsatte naturens skjønnhet var skotsk-amerikanske John Muir, også kjent som “far til nasjonalparkene”. Han var forkjemper for bevaring av USAs villmark, og med bakgrunn både som miljøfilosof, glasiolog, naturalist og forfatter var han sentral i formidling av budskapet om å beskytte og verne natur i USA. Han verdsatte naturen ikke bare for økonomisk gevinst, men for sin skjønnhet og helbredende kraft. Muir uttrykte sin entusiasme for naturen gjennom å skrive en rekke artikler og bøker. Hans skrifter inspirerte leserne, inkludert presidenter og

kongressmedlemmer, til å ønske å ta vare på naturen og medvirket til at det ble iverksatt tiltak for å bevare store naturområder (NPS 2017).

Tanken om et aktivt naturvern spredte seg videre til Europa. I Sverige foreslo geolog og polarfarer Adolf Erik Nordenskiöld allerede i 1880 å opprette flere nasjonalparker med hensikt å bevare urørt plante- og dyreliv for kommende generasjoner (Brox 2013). I Norge gikk det riktignok litt langsommere. Spørsmålet om vern av større norske naturområder ble tatt opp på Den Norske Turistforening (DNT) sin generalforsamling i 1904. Daværende formann for DNT, Yngvar Nielsen, tok til diskusjon om det ikke nå også var nødvendig å opprette nasjonalparker her til lands. En som støttet dette var botanikeren Johan Nordal Wille. I 1909, samme år som Sverige opprettet sine første nasjonalparker, holdt Wille et foredrag “Om Naturens Mindesmærker og deres Bevarelse”. Der utalte han at:

– Naturens Udseende forandres mere og mere i vort Fædreland, ligesom i alle andre kultiverede Lande, og den Jordoverflade som Naturkræfterne har tildannet i Tidernes Løb, blir forandret, og ofte ødelagt ved Menneskenes Indgriben. (Christensen 2013)

Wille påpekte at mennesket var i ferd med å forandre og ødelegge natur i stor målestokk. Han oppfordret at Norge skulle gjøre som andre land, å bruke lovgiving for å beskytte naturen, og å opprette store verneområder. Dette ble starten på naturvernarbeidet i Norge, og i 1910 ble Norges første særlov om naturfredning vedtatt (Miljødirektoratet 2013b). I lang tid hadde man behandlet naturen instrumentelt, men nå så de ødeleggelsene, og innså at landet var i ferd med å miste noe av sin identitet dersom man ikke tok grep (Christensen 2013).

4.2 ØKT FOKUS PÅ TILGANGEN TIL DET GRØNNE

Den industrielle revolusjon i Nord-Amerika og Europa på 1800-tallet, endret den vestlige verden fra et jordbrukssamfunn til et langt mer urbant samfunn (Hart-Davis 2009). Tidligere hadde naturen for de aller fleste vært et produksjonslandskap. Industrialismens inntog førte til urbanisering og en kraftig befolkningsvekst i byene fram mot 1900-tallet. Modernisering og teknologi erstattet mye av folks arbeidskraft og førte sånn sett til at avstanden mellom naturen og folk økte. Denne distansen fra naturen skapte et behov hos folk for å komme seg vekk fra industrien, og de tett befolkede områdene. Søken etter det “rene”, og nærhet og tilgang på natur ble viktigere enn noen gang før.

Fokuset på folks både fysiske og psykiske helse ble etter hvert også viktig i en tid preget av store omveltninger. Landskapsarkitekt Frederic Law Olmsted hevdet at det å se og ta del i naturen ville oppleves restorativt, spesielt for mennesker som var bosatt i byene (Beveridge 1995).

[Begrepet restorativt kan brukes for å forklare evnen til å innhente seg både fysisk, psykisk og sosialt fra påkjenninger i dagliglivet (Hartig 2007).]

I følge Olmsteds tankegang er selve naturopplevelsen blant de viktigste funksjonene når vi planlegger og utformer våre uteområder. Han hevdet at tilgang til natur er nyttig for å kunne redusere opplevelsen av stressende påkjenninger. Olmsted designet parker for å gi byens beboere et allment tilgjengelig område med mulighet for rekreasjon, og et område hvor de kunne få avstand fra bylivet og dets distraksjoner (Beveridge 1995). Et av Olmsted mest kjente arbeid er Central Park i New York. Han var også en pioner i naturvernarbeidet og medvirket blant annet med John Muir til opprettelsen av nasjonalparker i USA (Bruun 2009)

4.3 NATURVERNETS UTVIKLING

Ofte omtales det tidlige arbeidet med naturvern som det ”klassiske naturvernet”. Klassisk naturvern startet med ønske om å verne det spesielle og særegne, og gi forsknings- og rekreasjonsmuligheter for folket (Heiberg, Christensen & Aas 2005). Siden den gang har vernearbeidet her til lands blitt lovfestet gjennom ulike lover.

Grunnlovens §112 viser til naturens betydning for mennesket og miljø. Det heter seg at enhver har rett til et miljø som sikrer sunnhet og en natur hvor produksjonsevne og mangfold bevares. Paragrafen innbefatter videre betydningen av en langsiktig ressursforvaltning og viktigheten av å bevare naturen for framtidige generasjoner (Grunnloven 1814). Akkurat slik grunneier i Innerdalen ønsket og gjøre med sin eiendom.

Rondane nasjonalpark skrev seg i 1962 inn i historien, som den første av sitt slag her til lands. Et viktig steg i norsk vernehistorie var videre da Statens Naturvernråd i 1964 leverte en nasjonalparkutredning med forslag til 16 nye nasjonalparker (Miljødirektoratet 2013b). Opprettelse av nasjonalparker i Norge sikret allmenheten muligheter til å oppleve større naturområder, samt bevaring av naturverdiene for våre etterkommere (Brænd 2016).

Fram mot 1970- tallet dreide vern av natur seg hovedsakelig om å beskytte landskaper, og vern mot vann- og luftforurensning forårsaket av industrien (Benum 2015). I 1970-årene ble nye ord som miljø og økologi også satt i forbindelse med verneinteressene. Hensyn til miljøet og økologien stod som en motvekt til de negative konsekvenser man hadde begynt å se fra økende forbruk, forurensning, energibruk og industrivekst. Vekstkritikerne mente nå at den menneskelige produksjonen måtte underordnes rammene som klodens økologiske system satte (Berntsen & Hågvar 2010).

1960-tallet var tiden da den store utbyggingen av vannkraft startet for fullt her til lands. Store arealer ble på den tiden et offer for kraftutbygging. Man så først og fremst

det økonomiske utbyttet kraftutbyggingen ville medføre, framfor hvilke konsekvenser utbyggingen kunne få for landskapsbildet og opplevelsen av landskapet, for eksempel når fosser ble lagt i rør. Mardøla-aksjonen ble en viktig symbolsk hendelse for betydningen av å ivareta urørt natur. Aksjonen markerte motstand mot utbygging av et større kraftverk, hvor også den høye Mardalsfossen i Eikesdal i Møre og Romsdal skulle legges i rør. Motstanderne mente blant annet at forurensningen ville komme til å øke i takt med utbyggingen, og at videre vekst ikke lot seg forene med politiske føringer og ønsker om vern av norsk natur. I en tid hvor stortingsdebatten mer enn noen gang tidligere ble preget av naturvern hensyn, ble utbyggingen likevel gjennomført (Tvedt 2017). Til tross for dette fikk Mardøla-aksjonen en vesentlig betydning for videre vernearbeid og aksjonen ble i sin tid en referanse til Innerdalen, den gangen det området ble truet av utbygging.

4.4 FRILUFTSLIVET I NORGE

En forståelse for hva begrepet friluftsliv inneholder er nødvendig i denne oppgaven fordi det på et generelt grunnlag brukes om vår bruk og opplevelse i naturen.

Friluftsliv kan betraktes som ”en form for naturbruk”, ”en fritidsaktivitet”, ”en del av individets totale livssituasjon, f.eks. som bidrag til individuell livskvalitet” eller ”en form for kulturell eller historisk praksis” (Vorkinn, Vittersø & Riese 2000). Fra starten på 1970-tallet har det offentlige arbeidet med friluftsliv ut fra karakteristikken ”opphold og aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og fysisk aktivitet” (St. meld. nr. 40 (1986-87). I melding til Stortinget fra 2001 står det videre at «Friluftsliv [...] er naturvennleg ferdsel og ansvarsfull bruk av naturen» (St.meld. nr. 39 (2000-2001).

Friluftslivets egenart beskrives som en viktig del av den norske nasjonale identiteten og den norske kulturarven, og friluftsliv er for mange er en sentral del av vår personlige identitet. ”...Friluftsliv gir både sanselige og fysiske

opplevelser. I tillegg vil et aktivt friluftsliv kunne gi den enkelte et forhold til naturen, som igjen kan medføre økt vilje til å foreta miljøvennlige valg” Meld. St. 18 (2015–2016).

Allemannsretten, sikring og vern av arealer og fysisk tilrettelegging framheves som grunnleggende for å skape høy deltakelse i friluftslivet.

FRILUFTSLIVET I ENDRING

I lang tid har friluftslivet vært dominert av enkelte kjerneaktiviteter, og idealer om nærhet til naturen har lenge vært sentralt. Forbildet for utøving av friluftsliv har vært det tidligere fangst- og høstingssamfunnet. I dag ser man at aktivitetene er mer mangfoldige, og mange assosierer friluftslivet med nye typer aktiviteter. Samfunnsmessige endringsprosesser påvirker utviklingen innen friluftslivet, både når det gjelder omfang og innhold, og hvilken betydning friluftslivet har for befolkningen (Dervo, Skår, Köhler m.fl. 2014). Friluftslivet endres i takt med utvikling i kulturelle, sosiale, økonomiske, politiske og demografiske rammebetingelser.

Fremdeles utgjør det såkalte enkle friluftslivet (Fig. 05) en vesentlig del av måten å bedrive friluftsliv på, men tendenser viser at det har utviklet seg langt flere nye måter for ferdsel og opphold i naturen. Motivene for utøving av friluftsliv og meninger knyttet til forskjellige aktiviteter er dermed nå mer mangfoldig enn før (Øian 2014). Vi reiser mer enn før og vi besøker nye steder både innenfor og utenfor landegrensa. Samtidig har det også skjedd en stor utvikling innen teknologi og friluftsutstyr, og mange har nå tilgang til dette (Fig. 06). Slike endringsprosesser vil fortsette å sette sitt preg på friluftslivet i årene som kommer. Flere mennesker bosetter seg i byer og tettsteder, dette vil også være av betydning for deres forhold til naturen og hvordan den brukes. Avstand mellom bosted og tilgang til naturen kan utgjøre en barriere, fordi det krever mer av oss å komme til det grønne om det ligger langt unna. Derimot kan det også bety en fristilling til å oppsøke flere typer

Fig. 05 Det enkle friluftslivet

Fig. 06 Moderne friluftsliv

ØKENDE BRUK OG FERDSEL I NATURVERNOMRÅDER

naturomgivelser, og sånn sett bidra til at folk har mulighet for utøving av flere typer friluftslivsaktiviteter (Derivo, Skår, Köhler m.fl. 2014). Allerede på 70-tallet påpekte Nils Faarlund denne utviklingen:

"I dagens norske samfunn er friluftslivets rolle på rask vei bort fra det tradisjonelle innhold og/ eller de tradisjonelle verdier. Friluftsliv dyrkes som flukt fra samfunnet. [...] I det teknifiserte og urbaniserte samfunn er en slik "flukt" etter hvert blitt "nyttig" fordi den gir nye krefter – "rekreasjon". Med andre ord er "rekreasjon", særlig i friluft, en viktig faktor til å sikre helsen for medlemmer av "teknokulturen" (Faarlund 1973) .

Friluftslivet kan sies å være i ferd med å bli mer livsstils orientert enn det var før. Den individuelle kroppen er for noen viktig for utøvelsen av friluftsliv. Det materielle nytteaspektet er ikke lengre et like viktig grunnlag for å bedrive friluftsliv, men motivene og meningen med friluftslivet dreier ofte mot helsegevinsten det medfører (Øian 2014).

Vernet natur er et utvalg av norsk natur som det ønskes å ta ekstra godt vare på, men disse naturområdene skal også kunne oppleves og brukes. Ferdsl er et naturlig resultat av at folk besøker et område (Miljødirektoratet 2015).

Det er spesielt to forhold, relatert til ferdsel, som har medført at bruken av verneområder de siste tiårene har endret seg. Den ene faktoren er den voldsomme utbyggingsveksten i fjellnære områder som gjør det enklere å få tilgang til områdene og mer intensiv bruk. Det andre er utviklingen som har skjedd innenfor friluftslivet, der tradisjonelle aktiviteter suppleres og delvis erstattes av flere moderne aktiviteter som i enkelte tilfeller krever større grad av tilrettelegging og forutsigbarhet av de besøkende (Gundersen, Andersen, Kaltenborn m.fl. 2011). Vårt velstandssamfunn hvor flere har bedre råd enn før, fleksible arbeidstider, samt sterke forbrukeridentiteter er blant årsakene som medfører at flere kan ta del i opplevelser og aktiviteter tilknyttet friluftsliv (Bell, Tyrväinen, Sievänen m.fl. 2007). At stadig flere tar del i friluftslivsaktiviteter og bruker friluftslivet som

grunnlag for sine fritidsreiser, kan også forklares ut i fra en økende interesse for å prøve nye aktiviteter og et ønske om å oppleve noe unikt (Tangeland & Aas 2010).

Disse prosessene bidrar sammen til en utvikling der volumet av besøkende øker og konsentreres (Gundersen, Andersen, Kaltenborn m.fl. 2011). Endret bruk og ferdsel krever en forvaltning som tilpasser seg endringer. En adaptiv forvaltning innebærer en systematisk måte å jobbe på, hvor man har en forståelse for at systemet som skal forvaltes kan være ustabil og at endringer til stadighet skjer. Utgangspunktet for en adaptiv forvaltning er muligheten for å justere kursen på forvaltningen underveis, slik at målsetningen blir oppnådd (Eide, Hagen, Gundersen m.fl. 2015). Spesielt viktig er det da at tiltak man velger å iverksette baserer seg på oppdatert kunnskap, slik at man har mulighet å påvirke eller endre systemet i den retningen man ønsker.

4.5 SÅRBARHET OG SLITASJE

Med utgangspunkt i at Innerdalen landskapsvernområde opplever en økende mengde besøkende er det interessant å si noe om faktorer som påvirker et områdes sårbarhet og slitasje. Slitasjepåvirkning avgrenses i denne oppgaven som ferdsel til fots i barmarksesongen. Man ser ulike grader av slitasje i området per i dag (Fig. 07 og 08), og dette kan bli enda mer aktuelt i tiden som kommer, dersom mengden besøkende fortsetter å øke. Områder som bærer preg av slitasje kan videre ha innvirkning på opplevelsen av området for de besøkende.

Naturen i seg selv, isolert fra ytre påvirkning, kan ikke betraktes som sårbar (Eide, Hagen, Gundersen m.fl. 2015). Derimot er det egenskaper ved naturen, også kalt sensitivitet, som sammen med ytre påvirkninger forårsaker sårbarhet. Sensitivitet handler om hvilken evne en ressurs har til å tilpasse seg eller motstå påvirkninger. En ressurs kan for eksempel være en art, artsgruppe, naturtype eller lignende. For å beskrive sensitiviteten kan man bruke fagtermene adaptiv kapasitet (tilpasningsevne), resiliens (robusthet, altså egen evne til å reparere eller gjenopprette etter en påvirkning) og resistens (toleransen, altså hvor stor påvirkning som tåles før betydelige endringer oppstår).

Landskap er miljøet der menneskelige og økologiske systemer er integrert. Resiliens er dermed ikke rent økologisk betinget, men mennesker utgjør en del av det (Selman 2012). Noen ganger kan en ressurs gjenopprettes til opprinnelig tilstand etter både naturlige og menneskelige påvirkninger, mens andre ganger gjør påvirkningen at ressursen går inn i et nytt stadium. Dette være seg for eksempel at vegetasjonssammensetningen endres som resultat av tråkk.

Sannsynligheten for at en ressurs blir eksponert for påvirkningen (i dette tilfelle ferdselen og bruken i områder) er knyttet til påvirkningens styrke/omfang, samt variasjon i tid og rom.

Faktorene som avgjør hvor sårbart et naturområde, eller hvor utsatt en ressurs er for

menneskelig påvirkning og aktivitet er dermed sammensatt. For noen områder vil faktorer knyttet til sensitiviteten være avgjørende for områdes sårbarhet, og andre steder kan det være påvirkningen selv som er avgjørende. Eksempelvis er alpine økosystemer mer sårbare og utsatt for menneskelig påvirkning enn boreale skoger (Øian, Andersen, Follestad m.fl. 2015).

Ferdsel og friluftsliv er påvirkningsfaktorer der økosystemets resiliens er mer av betydning enn resistens. Resiliens avhenger av artens egenskaper, men kan påvirkes av forandringer i artssammensetning i et plantesamfunn, av endringer i jordsmonnet og av abiotiske variasjoner slik som vann og vind (Øian, Andersen, Follestad m.fl. 2015).

Som et resultat av ferdsel kan jordsmonnet egenskaper endres. Ferdsel kan både medføre erosjon og komprimering av jord og løsmasser, og det kan igjen påvirke vegetasjonen som vokser på stedet. På den andre siden kan også tap av vegetasjon som følge av ferdsel kunne ha innvirkning på jordsmonnet. Ressursen er spesielt utsatt for slik slitasje på våren og høsten, når abiotiske faktorer gjerne er mer aktive og vegetasjonen befinner seg i en etablerings- eller avslutningsfase (ibid.).

Sårbarhet blir slik sett et uttrykk for "sannsynlighet for endring" eller "sannsynlighet for at en effekt oppstår; om en ressurs påvirkes eller ødelegges". For Innerdalens del må man se dette opp mot opprettelsen av landskapsvernet. Er det sannsynlig at dagens og framtidens bruk, basert på trendene innen naturbasert reiseliv, kan endre tilstanden til området vesentlig fra slik det var da området ble vernet? Både det økologiske og det estetiske perspektivet kan her være av betydning for en slik vurdering.

Via aktive virkemidler, slik som fysisk tilrettelegging, kan forvaltningen påvirke bruken og ferdselen til de besøkende i verneområder, og dermed være med å redusere konflikter, altså påvirkningene (Eide, Hagen, Gundersen m.fl. 2015).

Fig. 07 Slitasje etter tråkk på stien innover Innerdalen.

Fig. 08 Breie slitasjespor på en populær turstrekning mellom Innerdalen og Storvatnet.

KAPITTEL 5

RAMMER FOR FORVÅLTNINGEN

Kapittelet gir rede for noen dimensjoner ved forvaltningen av naturvernområder. Avslutningsvis presenteres nærmere bakgrunnen for, og formålet med opprettelsen av Innerdalen landskapsvernområde.

5.1 BEVÅRING AV NATURVERNOMRÅDER

Gjennom Stortingsmeldinger, arealplaner og veiledere blir viktigheten av vernet areal framhevet. Betydningen av å verne areal er viktig både i et mindre, lokalt og regionalt område, samt i større nasjonale og internasjonale sammenhenger. Balansegangen mellom bruk og vern står dermed sentralt i arealpolitikken, og er avveininger landskapsarkitekter må forholde seg til i planlegging og utforming.

IUCN (International Union for Conservation of Nature) har utviklet et standardisert system for ulike typer av verneområder. Disse baserer seg på økologiske prinsipper og er i overensstemmelse med ulike forvaltningsmål (IUCN 2017). I systemet er det seks kategorier hvor kategori I har høyest grad av økologisk integritet og minst grad av menneskelig påvirkning. Landskapsvernområder plasseres i kategori V (Protected Landscape), og omfatter områder som brukes til rekreasjon og hvor det tillates noe ressursutnyttelse. Internasjonalt er dette en verneform som søker å integrere menneskelig virke og vern gjennom balansert forvaltning og tilrettelegging/utvikling.

I Norge har vi ulike kategorier av vern, basert på hva som skal vernes og hvor strengt vernet skal være. Naturreservater er den strengeste formen for områdevern og knyttes i første rekke til naturfaglige forhold. Slike områder skal utgjøre en spesiell eller representativ naturtype med vitenskapelig og, eller pedagogisk verdi. Nasjonalparker er en noe svakere verneform, hvor hovedformålet er å sikre urørt natur for våre etterkommere. I tillegg til vitenskapelige og estetiske kriterier, skal nasjonalparker også sikre allmennheten adgang til friluftsliv og rekreasjon i urørt natur. Verneforskriftene varierer etter verneformål og situasjonen for området hvor nasjonalparken ligger (Miljødirektoratet 2013c).

Landskapsvernområder er den minst strenge verneformen. Det er primært landskapet som helhet som vernes om, og det er et generelt forbud mot inngrep som i vesentlig grad endrer landskapets art eller karakter. Til tross for at det er den minst strenge

verneformen her til lands, er praksisen av landskapsvernområder strengere i Norge, enn internasjonalt.

Avveininger mellom sikring av biologisk mangfold, landskapsverdier samt kulturminner og tilrettelegging for rekreasjon og opplevelser er utfordrende. At besøkende får en positiv opplevelse i møte med et naturvernområde er viktig, men dette skal ikke gå på bekostning av natur- og kulturminneverdier. Derfor er det avgjørende at forvaltningen legger til rette for besøkende, i samspill med naturmiljøet (Miljødirektoratet 2015). En føring av bærekraftig arealforvaltning handler like mye om å finne gode, varige løsninger for framtiden, som å unngå konflikter med naturmiljøet eller forringing og ødeleggelse av verdier.

Et verneområde har sine spesifikke forvaltningsutfordringer, som knyttes til de besøkendes og næringslivets ønsker og behov, samt bruken av verneområdet. Besøksforvaltning handler om å finne den riktige balansen mellom bruk av verneområder til turistnæringen og besøk, samtidig som verneverdiene ivaretas og at forståelsen for vernet styrkes (Miljødirektoratet 2015). Det er forvaltningsmyndighetens oppgave i det enkelte verneområde å sikre denne balansegangen.

Grunnlaget for en bra besøksforvaltning av verneområder er en god besøksstrategi. En besøksstrategi fungerer som verneområdestyrets verktøy, og er en plan for hvordan forvaltningsmyndigheten vil gjennomføre besøksforvaltning i verneområdet. Besøksstrategien skal utarbeides på bakgrunn av tilstrekkelig kunnskap om verneverdiene, sårbar flora og fauna, kulturminner, reiselivsnæringen og de besøkende. Studier av naturverdiens utvikling over tid er også nødvendig slik at eventuell forringing av naturverdiene oppdages. Kartlegging av hvilke naturverdier som er sårbare for friluftsliv og ferdsel er spesielt viktig i besøksforvaltningens arbeid.

Besøksstrategier skal vise hvilke tiltak, slik som informasjon, fysisk tilrettelegging, soneinndeling, oppsyn etc., som er nødvendige for å balansere verneverdier, besøkende og lokal verdiskaping i verneområdet, slik at den fremmer størst mulig nytte for alle interesser (Miljødirektoratet 2015).

5.2 SENTRALE LOVPARAGRAFER

Forvaltning av det norske landskapet styres gjennom ulike lovverk, hvor naturmangfoldloven, plan- og bygningsloven og friluftsløven er de mest sentrale. Den gjeldende loven om naturvern er naturmangfoldloven av 2009. I formålsparagrafen heter det:

”...at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i framtiden, også som grunnlag for samisk kultur”

(Naturmangfoldloven 2009).

Føre-var-prinsippet er i stor grad gjeldende for de overnevnte lovene. Føre-var prinsippet beskrives i § 9 i Naturmangfoldloven (2009), og viser til at man må ha kunnskap om hvilke virkninger et tiltak kan få på naturmiljøet. Prinsippet viser til at beslutninger skal bygge på den best tilgjengelige kunnskapen, herunder kunnskap om trusler fra menneskelig aktivitet, og tradisjonskunnskap. Dersom det ikke foreligger nok kunnskap om utfallet av tiltaket, betyr det at man må være føre-var å unngå at vesentlig skade på naturen og miljøet skjer når beslutninger fattes. Prinsippet blir gjerne omtalt som et prinsipp hvor man skal la tvilen komme miljøet og naturen til gode (Jakobsen 2014).

I § 48 i Naturmangfoldloven (2009) står det at det kan gjøres unntak fra et vernevedtak dersom det ikke motvirker formålet med vernet, og det ikke påvirker verneverdiene vesentlig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige

samfunnsinteresser gjør det nødvendig. Dersom det søkes om dispensasjon fra vernevedtaket skal nødvendig informasjon om tiltakets virkning på verneverdiene dokumenteres. Forvaltningsmyndighetene må da vurdere virkningene som dispensasjonen kan få for verneverdiene, og hvordan disse virkningene blir vektlagt.

Allemannsretten sikrer folks rett til ferdsel og opphold i utmarka i Norge, også på privat grunn. Formelt sett er den nedfelt i Friluftsløven, og hovedregelen står beskrevet i lovens § 2: *”I utmark kan enhver ferdes til fots hele året, når det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet”*. Den generelle hensynsregelen står videre beskrevet i § 11: *”Enhver som ferdes eller oppholder seg på annen manns grunn [...], skal opptre hensynsfullt og varsomt for ikke å volde skade eller ulempe for eier, bruker eller andre, eller påføre miljøet skade. Han plikter å se etter at han ikke etterlater seg stedet i en tilstand som kan virke skjemmende eller føre til skade eller ulempe for noen”* (Friluftsløven 1957).

Fra loven tredde i verk i 1957 har allemannsretten blitt en del av vårt gratis fellesgode og en del av vår kulturarv. Jurist Marianne Reusch (2017) peker på hvordan utfordringene på friluftslivets område har endret seg fra lovens vedtak og fram til i dag; *”Særlig har presset fra masseturismen blitt mer synlig de senere årene. Verden inviteres på besøk for å beundre våre naturattraksjoner, og fristes med den myteomspunne allemannsretten. For å verne om allemannsretten i møte med økt press, er det viktig at kunnskapen om pliktene og grensene er like gode som kjennskap til rettighetene”* (Reusch 2017).

For Innerdalen, som andre attraktive naturområder, vil det være nyttig å følge utviklingen av mengden besøkende. Det kan være nyttig, slik Reusch beskriver det, å formidle til brukerne for eksempel hva det innebærer å opptre hensynsfullt i området.

5.3 AKSEPT FOR ENDRING

I rapporten “Bærekraftig reiselivsforvaltning i naturområder” beskrives det at utmark og naturressurser ikke kun er økologiske enheter, men også sosialt konstruerte rom. *“Nasjonalparkene har verdi fordi samfunnet har konstruert eller tillagt naturen verdier eller merkelapper. Disse verdiene er ikke iboende i naturen, uavhengig av menneske og samfunn”* (Haukeland & Lindberg 2001).

Verneområder kan sånn sett sies å være designet av verneforskriftene og det definerte verneområdets tilhørende grenser. På denne måten blir grensene for påvirkning eller tåleevne innenfor vernegrensene noe som også er sosialt bestemt, både med hensyn til hvor mye og hva slags påvirkning som kan aksepteres (ibid.). I det vi mennesker har tillagt et område en slik status følger dermed det menneskelige ansvaret for å opprettholde området slik vi ønsker at det skal være.

Et landskap er i konstant endring fordi naturen er en del av en pågående, dynamisk prosess. Naturen forandrer seg blant annet som en reaksjon på klimatiske endringer. En viss grad av endringer må man derfor forvente og akseptere at finner sted. Noen endringer er derimot ikke ønskelige i den forstand det kan føre til tap av miljøverdier herunder biologisk mangfold, viktige landskapstyper, kulturminner, friluftslivsområder eller andre bruksverdier. For å forhindre at slike situasjoner skal oppstå er det viktig å vurdere konsekvensene av framtidige tiltak, og eventuelt forhindre en uønsket endring av et område.

Vern av områder er en måte å sikre at slike kvaliteter kan bestå, og vi finner det igjen blant annet i verneformålet til Innerdalen landskapsvernområde. Det er riktignok nå 50 år siden Innerdalen fikk statusen landskapsvernområde, og endringer har skjedd i forhold til bruken av området. Et spørsmål blir da om endringene påvirker området i den grad at det er nødvendig at verneforskriftene tolkes på nytt, med utgangspunkt i den opprinnelige intensjonen med vernet og dagens utfordringer og praksis.

5.4 VERN AV INNERDALEN

Verneforskriften skal, i følge naturmangfoldsloven § 34, angi verneområdets formål, herunder hvilke natur- og eventuelle kulturminneverdier vernet skal ivareta og den tilstand som ønskes oppnådd med vernet, grensen for verneområdet, berørte eiendommer og bestemmelser om bruk av området (Miljødirektoratet 2016). Vernevedtaket fastsetter videre rammer for naturinngrep og menneskets bruk og ressursutnyttelse innenfor verneområdet.

Innerdalen landskapsvernområde ble opprettet før naturmangfoldloven trådte i kraft i 1970, men områdets verneforskrifter ble fastsatt ved kongelig resolusjon av 17. juni 1977. Formålet med opprettelsen av landskapsvernområdet var *”å bevare et vakkert naturlandskap som på grunn av topografi, vassdrag og vegetasjon har betydelig rekreativ og naturvitenskapelig verdi”*. (Forskr. om vernebestemmelser mv., Sunndal 1977).

Områdevern gir området en bestemt rettslig status med formål å sikre særlig verdifull natur for ettertiden. I landskapsvernområdets bestemmelser står det blant annet at det ikke må *”iverksettes tiltak som i vesentlig grad kan endre landskapets art eller karakter”*

Formålsparagrafen er kort, men sier allikevel mye. Det er nyttig å undersøke nærmere bakgrunnen for opprettelsen av landskapsvernet for å bedre kunne forstå hva som ligger i formålet med vernet.

TRUSSEL OG FREDNING

På slutten av 1960-tallet fikk vannkraftutbyggere øynene opp for Innerdalen, i det dalens topografi med bratte fjellsider og mange elver var attraktivt i denne sammenheng. Den daværende grunneieren og bonde i Innerdalen, Øystein Opdøl, var motstander av utbyggingen og takket nei til gode inntekter. Ønsket hans var å sikre at det spesielle landskapet i Innerdalen kunne gi opplevelsesverdi for kommende generasjoner. Kaare Kopreitan (1996) beskriver at Opdøl hadde en dyp økologisk forståelse for natur og miljøvern som forente kvalitetene fra det gamle selvbergings-samfunnet med dagens utfordringer om en bærekraftig utvikling. Opdøls innstilling var noe uvanlig på den tiden for grunneiere å være, og med støtte fra andre naturvernere og i samarbeid med Norsk Tindeklubb tok han selv initiativ til fredning av egen eiendom.

”Inngrep i Innerdalen er som inngrep i vår levestandard. Det er kolossalt med ressurser vi forbruker på den tynne jordskorpa vi bor på og av de tynne luftlagene vi puster i. Vi må ut av den visjonen at vi kan forbruke livsviktige ressurser i løpet av en to-tre generasjoner. Naturen er det ingen fare med. Den overlever uten menneskene”

- Sitat Øystein Opdøl (Heggdalsvik 2006)

Forslaget var å gjøre Innerdalen til nasjonalpark, med den strengeste formen for vern mot ethvert utbyggingstiltak. Opdøl mente at man måtte sikre det tradisjonelle kulturlandskapet og det uberørte naturmiljøet som en del av menneskers livskvalitet og trivsel. Han hevdet at retten til uberørt natur var en grunnleggende menneskerettighet, og like grunnleggende var plikten til å utnytte den på en økologisk måte et forvaltningsansvar. Oppdal fikk støtte fra flere organisasjoner, blant annet Turistforeningen lokalt og nasjonalt, og Reiselivsforeningen for Kristiansund og Nordmøre (Kopreitan 1996).

Fig. 09 Vern av Innerdalen

Dette arbeidet resulterte i opprettelsen av landets første landskapsvernområde i Sunndal på Nordmøre i 1967 (Fig. 09), med et areal på 73 kvadratkilometer (Sunndalkommune u.å.). Dalens gårds- og skogsdrift, seterdrift og turistvirksomhet på Innerdalshytta og Renndølsetra gjorde landskapsvernområde til den mest egnede vernestatusen.

Argumentasjonen for fredningen hadde et naturvernbeinet tyngdepunkt i de biologiske, økonomiske, sosiale, kulturelle, vitenskapelige, landskapsestetiske og etiske hensyn (Kopreitan 1996). Med utgangspunkt i gårdsbruk, seterdrift og turisme ble den økonomiske og kulturelle virksomheten i dalen sikret, og viktige arbeidsplasser beholdt. Landskapsvernet pekte på at dalen kunne ha rolle som utgangspunkt for forskning og undervisning, dermed fikk vernet også betydning for kunnskapsformidling. Landskapsvernet sørget også for at besøkende kunne få tilfredsstillende sosiale og estetiske behov gjennom naturopplevelse, og mulighet for friluftsliv og rekreasjon (ibid.). Det at områdets skjønnhet og naturkvaliteter ble framhevet som det sentrale i vernet gir området er ekstra dimensjon.

Forholdet mellom menneske og natur utgjorde en viktig del i utforming av forskriften, og er dermed viktig å ta med seg videre i denne oppgaven.

”Det er ikkje den eine eller andre personen som har freda området. Det har naturen sjøl gjort”.

- Sitat Øystein Opdøl (Kopreitan 1996).

KAPITTEL 6

EKSEMPELSTUDIE

Kapittelet presenterer oppgavens eksempelstudie gjennom en landskapsanalyse og en landskapskarakteranalyse. Fokuset ligger på å gi et bedre innblikk i området og få frem variasjonen i området, slik man opplever det når man ferdes der.

6.1 OMRÅDEPRESENTASJON

Innerdalen landskapsvernområde er lokalisert i Sunndal kommune i Møre og Romsdal (Fig. 10). Områdets vernegrense danner den øvre avgrensningen for denne analysen. Siden området er stort i omfang har det vært nyttig å dele området inn i mindre landskapskarakterområder og turstrekninger for å beskrive lokale variasjoner. Dette beskrives nærmere under kapittel 6.3 og 6.4.

ADKOMST

Av verneforskriften kommer det fram at det ikke er lov med motorisert ferdsel i området. Unntaket er nødvendig transport i forbindelse med driften av hyttene, seterbruken, oppsyn med vernet og nødtjenester. For besøkende betyr dette at de må ankomme området til fots, med sykkel eller ski (Fig. 11). Sommerstid er den enkleste adkomsten å gå eller sykle fra parkeringsplassen innerst i Viromdalen (Fig. 12), og følge en 3-4 km lang grusvei fram til Innerdalsvatna. En drøy kilometer fra parkeringsplassen passerer man grensen til landskapsvernområdet, og etter rundt halvannen times gange er man fremme ved Innerdalsvatna. Som alternativ til grusveien kan man følge en kløvsti deler av strekningen. Dette er gamleveien til Innerdalen, som ble brukt før dagens vei ble utbygd på slutten av 1800-tallet. Kløvstien er merket, men synes også i terrenget etter bruk med hest og kløv (Fig. 13). Den følger grusveien nesten parallelt, og er ikke mye lengre enn normalruta inn til Innerdalen. Grusveien blir ikke brøytet vinterstid, så for adkomst til området må man da gå på ski inn dalen (Fig. 14).

Man kan også nå Innerdalen via T-merka stier (Fig. 15), men disse er vesentlig lengre enn normalruta. Fra nord: Kårvatn, via Bjøråskaret (13 km/5 timers gange) og Todalen (13 km/4-5 timers gange) fra øst: Storlidalen, enten via Innerdalsporten eller Renndalen 18 km/7 timers gange og fra sør: Fale via Giklingdalen (14 km/6 timers gange). For de som går fra hytte til hytte er disse alternativene for adkomst vanlig å velge.

Landets første landskapsvernområde:
Vernet i 1967. Feiret 50 år som verneområde i 2017.

Verneformål: Fjelldal.

Formål: "å bevare et vakkert naturlandskap som på grunn av topografi, vassdrag og vegetasjon har betydelig rekreativ og naturvitenskapelig verdi".

Dagens verneregler ble vedtatt ved kgl.res. av 17.677.

Fig. 10 Lokalisering av landskapsvernområdet

Fig. 12 Adkomst via grusveien fra Viromdalen

Fig. 13 Kløvsti

Fig. 14 Adkomst vinterstid

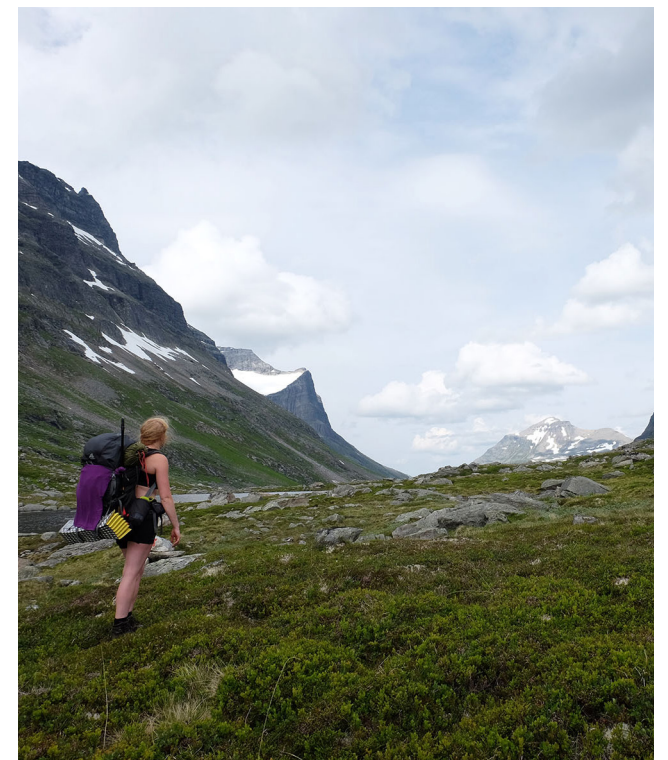
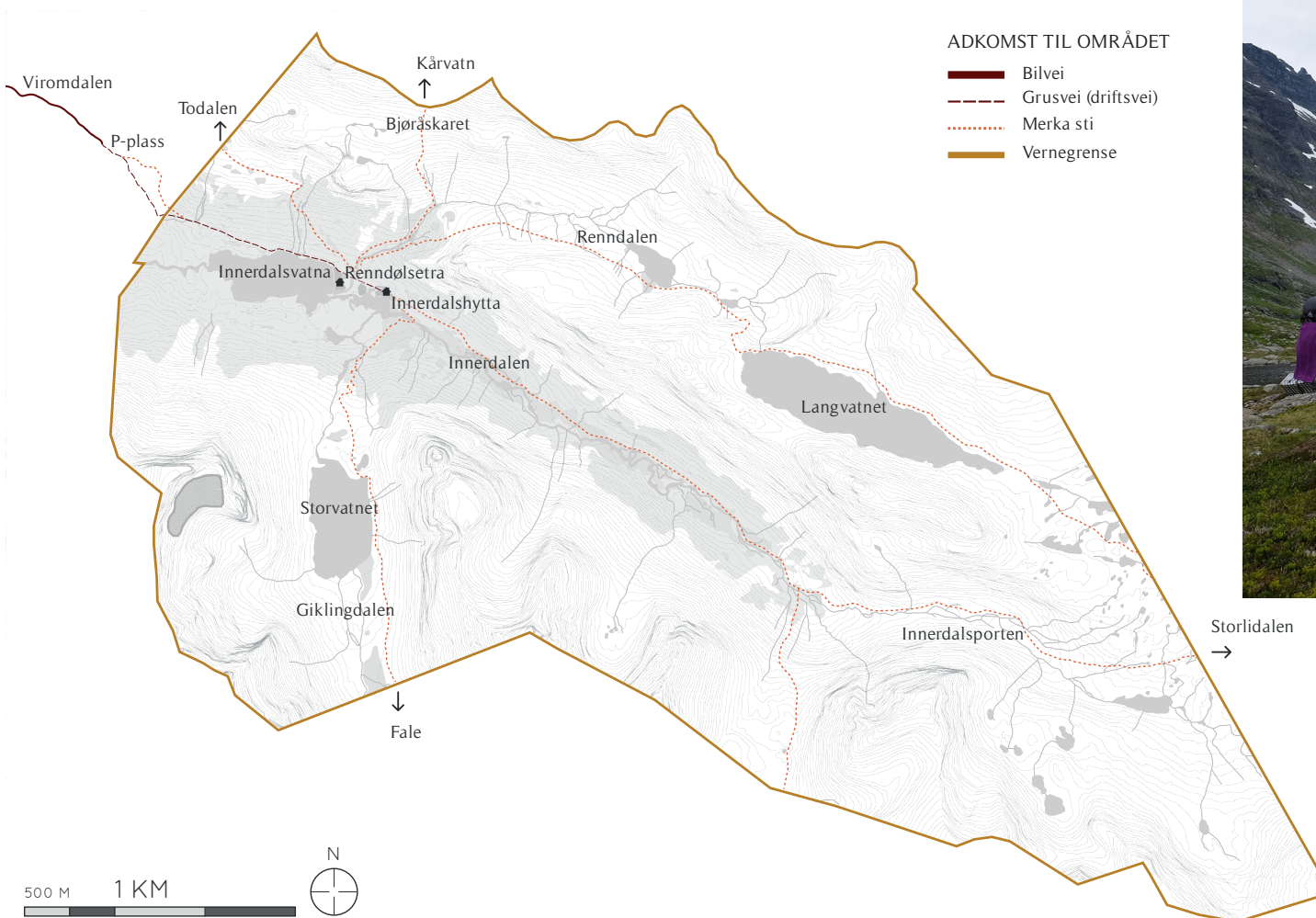

Fig. 15 T-merka stier leder til Innerdalen

Fig. 11 Adkomst via merka stier

6.2 LANDSKAPSANALYSE

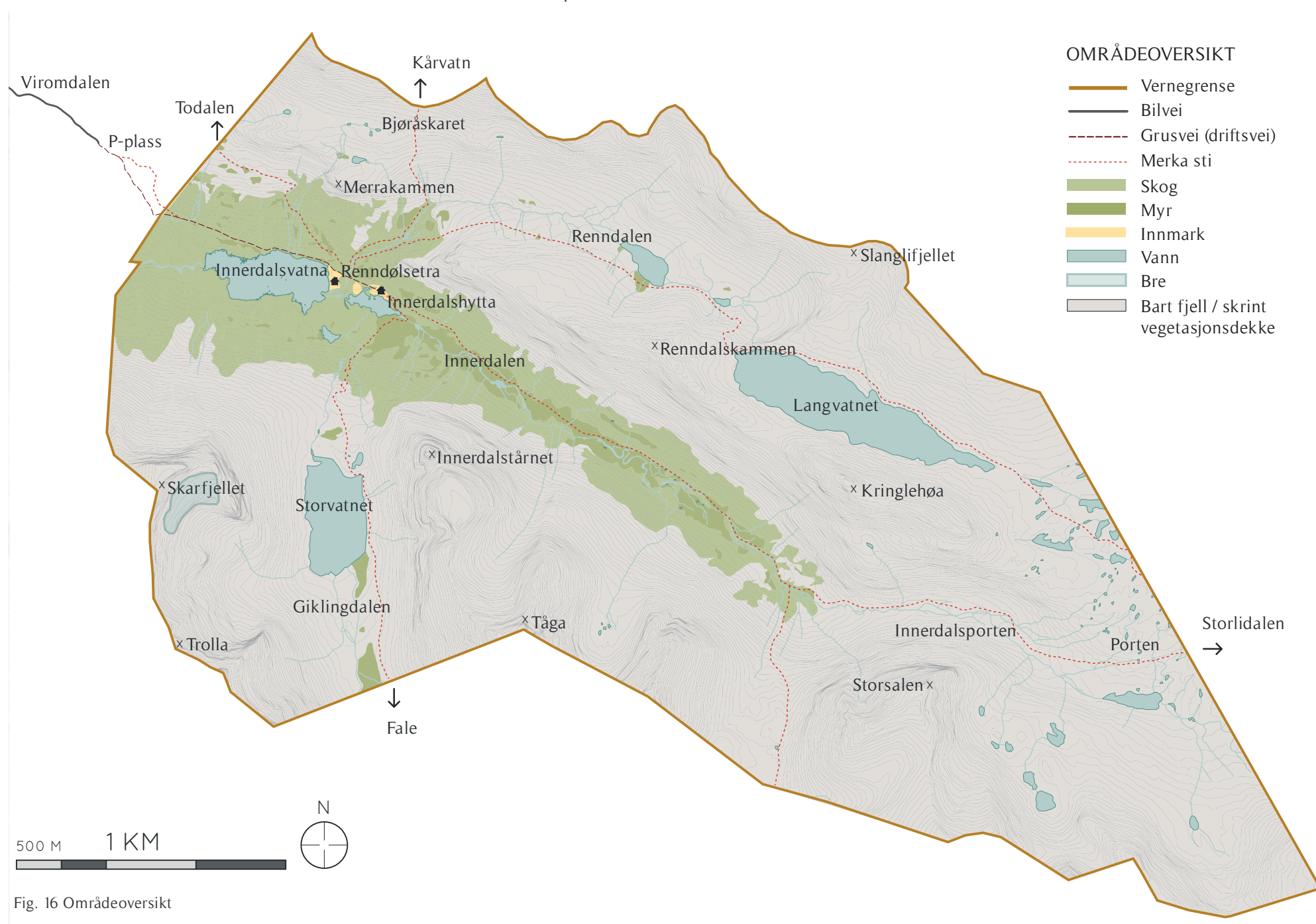
En landskapsanalyse er gjort av verneområdet. Dette har vært nødvendig for å få en bedre forståelse av området, samt for å danne et grunnlag for videre beslutninger som tas i utformingsfasen. Figuren under (Fig. 16) viser en områdeoversikt, med sentrale navn som brukes videre i registreringene og analysene.

AVGRENSNING

I kapittel II i "Forskrift om vernebestemmelser for landskapsvernområde for Innerdalen landskapsvernområde" er områdets avgrensning beskrevet. I stor grad er det tydelige landskapsformer som fjelltopper og rygger, vann og elver som er brukt som avgrensning. Vernegrensa følger samme linje som eiendomsgrensa til familien Opdøl. Sagt på en annen måte, følger vernegrensa omtrent de horisontlinjene og det man kan se med egne øyne når man står på tunet til Renndølsetra. Setra som

tidligere grunneier og verneforkjemper Øystein Opdøl eide.

Det vakre naturlandskapet som skal vernes om, i følge verneforskriften, er sånn sett forankret i det overordnede landskapsrommet slik det framtrer fra dalbunnen. Landskapet defineres slik sett ut fra den estetiske oppfattelsen av området. Denne avgrensningen har dermed blitt et naturlig utgangspunkt for den videre analysen.

LANDSKAPETS HOVEDFORMER OG SMÅFORMER

Innerdalen har en langstrakt og markert, konkav hovedform, som omslutes av konvekse formasjoner i form av omkringliggende fjelltopper og rygger. Kontrasten mellom fjell og dal utgjør en sterk karakter i området. Relieffet er stort, da de høye fjellssidene møter de flate dalbunnene (Fig. 17). Sidedalene, slik som Giklingdalen og Renndalen er tydelige hengedaler på den øst-vest gående Innerdalen (Fig. 18). Fjellene som omkranser dalene har en alpin karakter, med fjelltopper som reiser seg opp til over 1800 meter over havet. Blokkhav dominerer i fjellet over 1400-1500 m.o.h.

Dalene har et u-formet tverrsnitt, meislet ut av is som tidligere dekket landskapet, rennende vann og skred gjennom millioner av år. Naturkrefter er fremdeles med og former terrenget. Elver graver seg ned i dalene, og gjør at dalene stedvis får et mer v-formet tverrsnitt (Fig. 19). Dal- og fjellssidene preges av aktive geologiske prosesser, og skred i form av snø og løsmasser forekommer. Området har tydelige spor etter tidligere ras, og stedvis utgjør rasvifter og rasmark (Fig. 20) en vesentlig del av landskapsbildet. Spor etter tidligere ras framstår nå som småformer i landskapet (Fig. 21).

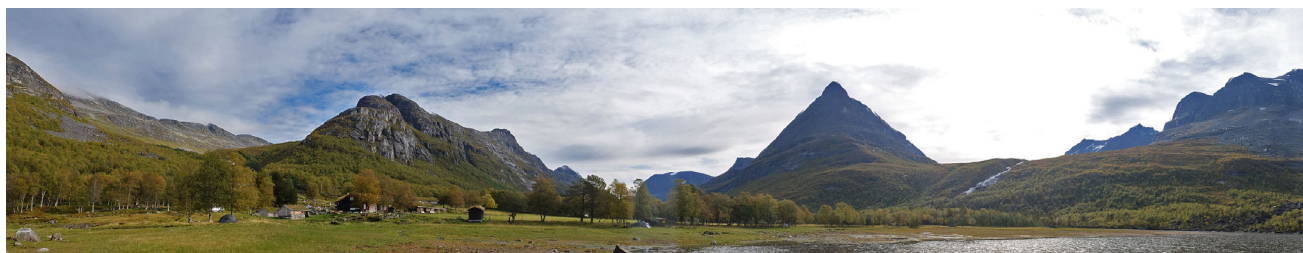

Fig. 17 Innerdalen omkranset av høye, markerte fjell

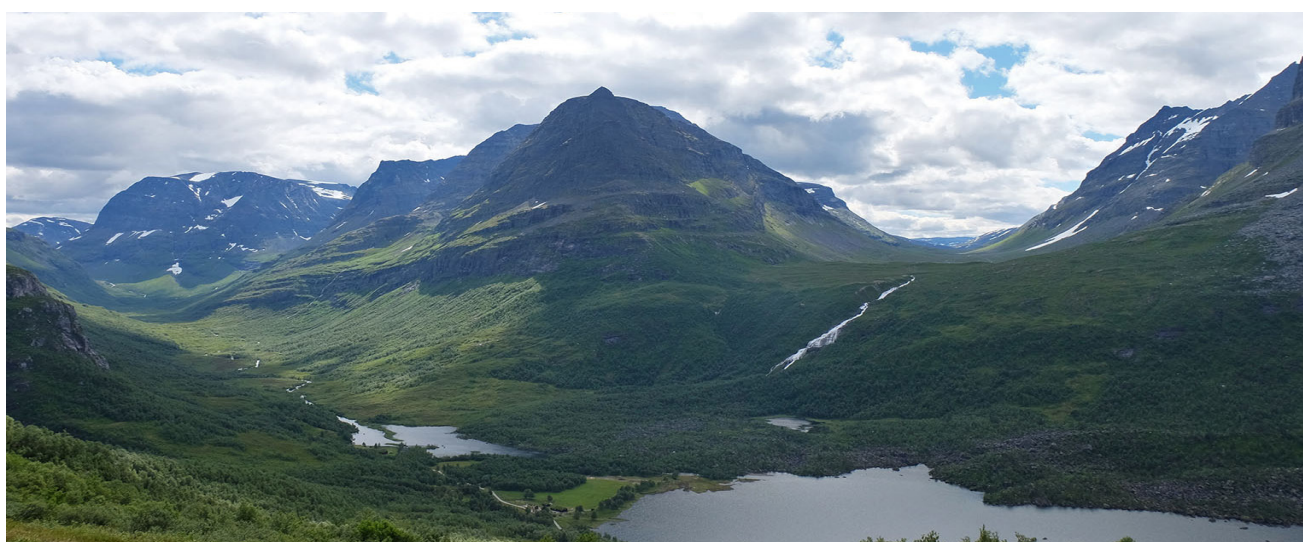

Fig. 18 Giklingdalen (til høyre i bildet) er en hengedal på Innerdalen

Fig. 19 Renndalen med et v-formet tverrsnitt

Fig. 20 Rasvifter

Fig. 21 Småformer i landskapet

VANN OG VASSDRAG

Ulvåa til Ålvund, også kalt Ålvundelva, renner i nord-vestlig retning gjennom Innerdalen. Elva ble i 1973 vernet gjennom Verneplan I for vassdrag. *“Kontaktutvalget finner det naturlig når landskapet i Innerdalen er fredet, at fredningen blir utvidet til også til varig å omfatte vassdaget og at denne fredningen blir gjennomført etter naturvernloven”*. Videre heter det at: *“Det må være greit å la objektet (vernet) omfatte hele nedbørsfeltet”* (Melby & Garder 2001).

Gjennom Innerdalen meandrerer elva gjennom store myrområder (Fig. 22), og der dalen vier seg ut seg ut, ligger Innerdalsvatna. Fra Innerdalsvatna renner Ulvåa nedover i retning Viromdalen. Flere innsjøer er lokalisert i området. Innerdalsvatna og Storvatnet, som de største, danner betydelige innslag i landskapsrommet (Fig. 23 og 24). Innerdalsvatna er naturlig demt opp av en rasmark, og er visuelt synlig fra flere hold.

Elver, bekker og fosser preger også landskapsrommet i større eller mindre grad (Fig. 25). Vannmengdene, og dermed også det visuelle inntrykket, varierer med årstidene, og påvirkes av faktorer som snøsmelting og hyppigheten av nedbør. På noen av de høyeste toppene er det innslag av breer og helårssnø.

Fig. 24 Storvatnet

Fig. 25 Elv og foss som tydelige innslag i landskapet

Fig. 22 Meandrerende elv gjennom Innerdalen

Fig. 23 Innerdalsvatna

VEGETASJON

I de lavereliggende områdene, og i dalsidene dominerer løvskog, med bjørk som den vanligste arten (Fig. 26). Langs elver og vann, samt over bjørkeskogsgrensen der tilgangen på vann er god, finner man gjerne et velutviklet vierbelte. Innslag av gran forekommer, som enkelte plantefelt plantet før området ble vernet (Fig. 27). Gammel furuskog opptrer spredt i vestre del av verneområde. Skogbeltet strekker seg opp til rundt 600 m.o.h. Studier i Kilden (NIBIO u.å) viser videre at det lavere vegetasjonsdekket over skoggrensa varierer mellom sammenhengende, frisk vegetasjon til flekkvis og skrinn vegetasjon, og snøleier (Fig. 28).

De lavere sjiktene består av urtevegetasjon. Urtene i kombinasjon med bregner gir området er frodig preg. Myrområder dekker større deler av dalbunnen (Fig. 29).

Ved Innerdalshytta og Renndølsetra er det arealer med innmarksbeite (Fig. 30). Området rundt Renndølsetra, i østenden av Innerdalsvannet, er verdsatt til lokalt viktig i en kartlegging av viktige naturtyper. Grunnlaget er at området utgjør en større naturbeitemark, i god hevd (Jordal 2004).

Fig. 26 Bjørkeskog

Fig. 27 Plantet granfelt

Fig. 28 Vegetasjonsdekke over skoggrensa

Fig. 29 Myrområder i dalbunnen

Fig. 30 Innmarksbeite ved Renndølsetra

TURISME OG BRUK AV OMRÅDET

Innerdalen har med sitt naturmangfold i lang tid vært viktig for setring og beiting, tømmer og veddrift, jakt og fiske, og med en historie som strekker seg minst 300 år tilbake i tid. I 1740 ble Innerdalen i Opdøl-familiens eie (Sunnalkommune u.å.), og det har den vært siden den tid. Primærnæringene preget området i vesentlig grad fram til midten av 1900-tallet, men med tiden har reiselivsnæring blitt en vesentlig del av områdets karakter.

Innerdalen har en lang tradisjon innen norsk fjellturisme, og områdets posisjon som reisemål for klatrere og fotturister er fremdeles viktig. Innerdalshytta (Gammelhytta) (Fig. 31) ble bygget i 1889, og har drevet med turisme siden den gang (Visit Nordvest 2017). En utvidelse med nybygg 100 år senere medførte at kapasiteten økte vesentlig, og dermed også muligheten for at mange besøkende kan overnatte i Innerdalen. Renndølsetra (Fig. 32) har også tatt i mot turister i en årrekke, men ble først åpnet som turishytte med losji og overnatting på 1950-tallet. Lokaltiteten til hyttene er gode utgangspunkt for turer og opplevelser i området.

Innerdalen har en fjellsportshistorie som strekker seg tilbake til midten av 1800-tallet, da de første pionerne innen klatring oppdaget området. Siden den gang har dalen vært et viktig utgangspunkt for allsidig fjellsport. For klatrere er området attraktivt fordi det dekker et bredt spekter av muligheter og vanskelighetsgrader (Fig. 33). Den ivrige, lokale fjellmannen Olav Innerdal var med å skape et godt klatremiljø i dalen. I 1962 startet han et samarbeid med Den Norske Turistforening, og året etter ble starten på en langvarig tradisjon et faktum. Hver sommer siden den gang har Innerdalen vært base for kurs innen fjellklatring (Trondhjems Turistforening 1994).

Det karakteristiske Innerdalstårnet med sine 1452 m.o.h. er et populært fotomotiv og turmål (Fig. 34). Mangeårig formann i DNT, Yngvar Nielsen, hevdet at fjelltoppen kunne tåle sammenligning med Matterhorn i de sveitsiske alper (Aanrud 1973). De senere årene har toppen også gjort seg kjent som "Blåfjell" gjennom TV-serien Jul i Blåfjell på NRK.

Fig. 31 Gammelhytta

Fig. 32 Renndølsetra

Fig. 33 Fjellklatring

Fig. 34 Innerdalstårnet er et populært turmål

Fig. 35 Turgåer på vei mot Merrakammen

Til tross for at Innerdalstårnet har blitt en karakteristisk attraksjon, er det en rekke andre spektakulære fjelltopper og andre øvrige turmål i området (Fig. 35). Skarfjellet (1890 m.o.h.), Tåga (1849 m.o.h.) og Trolla (1800 m.o.h.) gjør seg bemerket i den nord-sørvendte Giklingdalen som vender ut i Innerdalen. Med utgangspunkt i Innerdalshytta og Renndølsetra sin lokasjon er i tillegg Merrakammen (998 m.o.h.), Bjøråskaret (1178 m.o.h.) og Renndølskammen (1275 m.o.h.) både visuelt synlig og yndede turmål (se Fig. 16 Områdeoversikt). Ut over dette er det mange muligheter for de som nødvendigvis ikke lar seg friste av høye fjell og skarpe tinder. Nettverket av merkede turstier knytter Innerdalen til omkringliggende områder (Fig. 36 og 37).

Hovedmengden av de besøkende ankommer området fra parkeringsplassen i Viromdalen. Deretter følger adkomst fra Storlidalen, Kårvatn og Fale (Wold, Selvaag & Vistad 2017). De aller fleste som besøker Innerdalen er dagsturister, og ankommer området til fots eller på sykkel. Hyttene i dalen er for mange målet med dagsturen. Opphold rundt hyttene, robåt på Innerdalsvannet eller kafé- og middagservering

Fig. 36 Merka stier leder til Innerdalen

er grunner nok for å ta turen til Innerdalen. Renndølsetra driver fortsatt aktiv stølsdrift i sommersesongen og dette er en attraksjon mange verdsetter. Beitende dyr i dalen gir positive dimensjoner til området. Dyrene skaper liv i området, er en besøksattraksjon i seg selv, samt viktige landskapspleiere i det de hjelper å holde kulturlandskapet i hevd.

Hyttene er også base for et bredt spekter av andre arrangementer gjennom sesongen. Fotokurs, besøk av skoleklasser, jakt og fiske, gudstjeneste og dansekurs for å nevne noe.

Innerdalen er av mange kalt "Norges vakreste dal" og er en velkjent attraksjon lokalt, regionalt og nasjonalt. God markedsføring gjennom ulike medier de senere årene er trolig en årsak til at mange nå finner veien til Innerdalen. Dalen ble blant annet vist frem da TV-serien 71' nord besøkte området. Mye markedsføring skjer også gjennom sosiale medier. En brukerundersøkelse for verneområdet viser at 70 % av de besøkende sier at de delte opplevelsene sine via sosiale medier. Bilder ble oppgitt som den vanligste måten å dele opplevelser på (Wold, Selvaag &

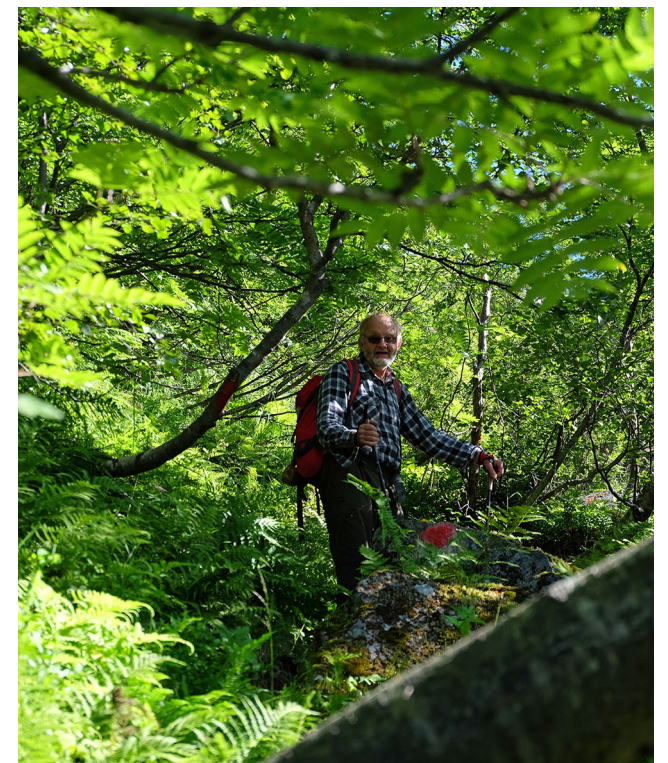

Fig. 37 Turgåer følger merka sti

Vistad 2017). Et kjapt søk på bildedeletjenesten Instagram viser at ordet Innerdalen er nevnt over 9000 ganger, og Innerdalstårnet har i seg selv over 5000 treff.

De mange mulighetene for aktiviteter, samt den gode markedsføring gjør at området er et velbesøkt sted. Tendenser viser at antall besøkende stadig øker. Besøksteller satt opp av områdeforvaltningen samt tall fra omsetning er indikatorer som kan fortelle noe om dette:

"De siste årene har vi opplevd en sterk vekst i antall besøkende", forteller Eystein Opdøl som driver Renndølsetra og er den nåværende grunneieren i området. Dette er en tendens man også kan forvente at fortsetter i årene som kommer.

ESTETISKE FORHOLD

"The visual landscape is a tool, or part of one, that planning, design, and management can use to help protect the stability and integrity of the landscape". R. Burton Litton, 1990. (Bruun 1996).

Det er nyttig for å finne fram til de egenskaper ved landskapets fysiske strukturer som er avgjørende for hvordan man orienterer seg, beveger seg og hvordan man opplever landskapet i ulike sammenhenger. Fordi vi sanser med hele kroppen, i det landskapet vi omslutes av og beveger oss i, viser en analyse av estetiske forhold at hvordan vi opplever et landskap knyttes til mer enn de visuelle egenskapene ved landskapets fysiske strukturer.

Horisontlinjene som omkranser Innerdalen varierer mellom spisse og slake fjellformasjoner, og utgjør en visuell avgrensning i det overordnede landskapsrommet. Til tross for de markerte og høye toppene som omslutter landskapsrommet er det forskjellig hvorvidt man opplever dalen som innelukket eller ei. Dette kan ha sammenheng med at dalens bredde varierer ulike steder og hvor nære man da opplever at fjellveggene er. Eksempelvis er den østre delen av Innerdalen smalere enn den vestre (Fig. 38 og 39). Dette, sammen med nærheten til vannene, kan være med å påvirke at dalen oppleves mer åpen i vest.

De skogkledde fjell- og dalsidene utgjør veggene i landskapsrommet, og den frodige dalbunnen med myr, skog, innsjøer og brusende elver danner rommets gulv (Fig. 40). Når man beveger seg gjennom dette landskapsrommet vil man også forholde seg til de lokale variasjonene innad i rommet. Man beveger seg blant annet over tydelige og framtrædende småformer som knauser og løsmasseavsetninger (Fig. 41). Disse er både fysisk og visuelt med å dele hovedrommet i mindre deler. Hvorvidt man befinner seg over eller under tregrensa, samt beveger seg på vått og mykt, eller tørt og hardt underlag påvirker også opplevelsen av landskapet.

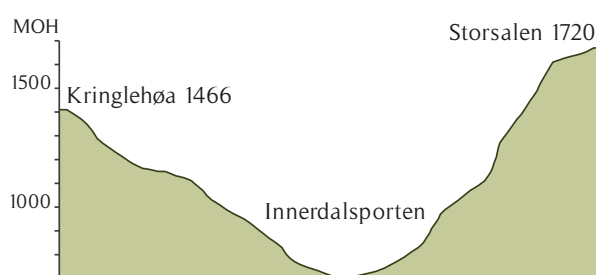

Fig. 38 Østre del av Innerdalen (snitt B-B')

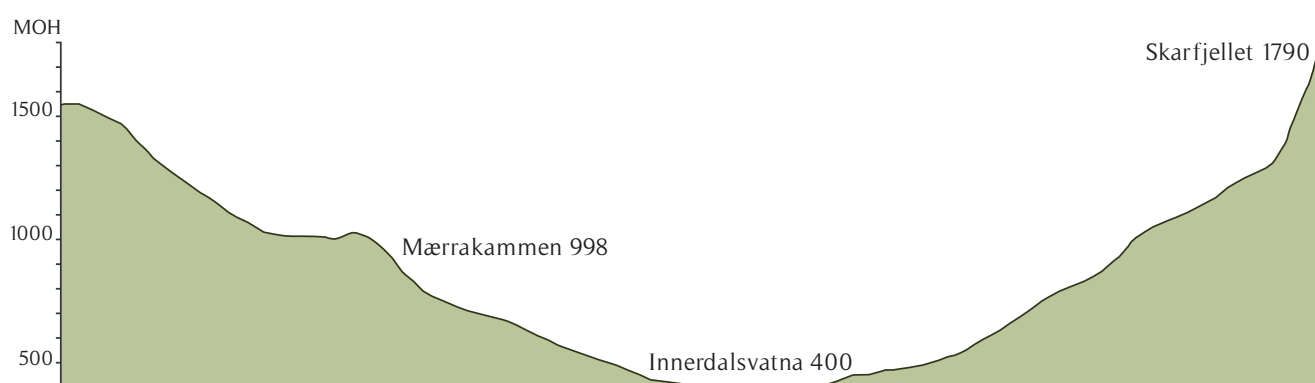

Fig. 39 Vestre del av Innerdalen (snitt A-A')

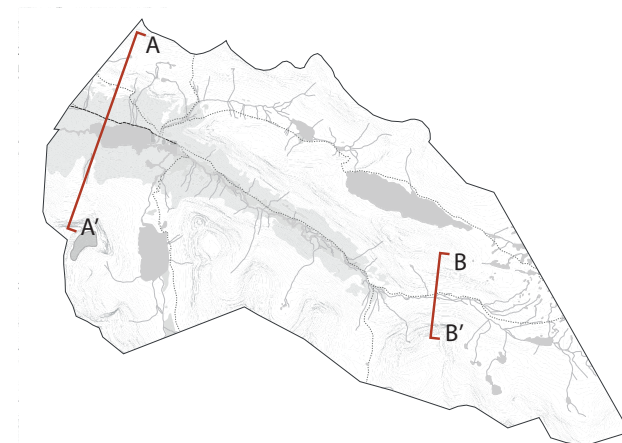

Fig. 40 Dalens vegger og gulv kledd med vegetasjon

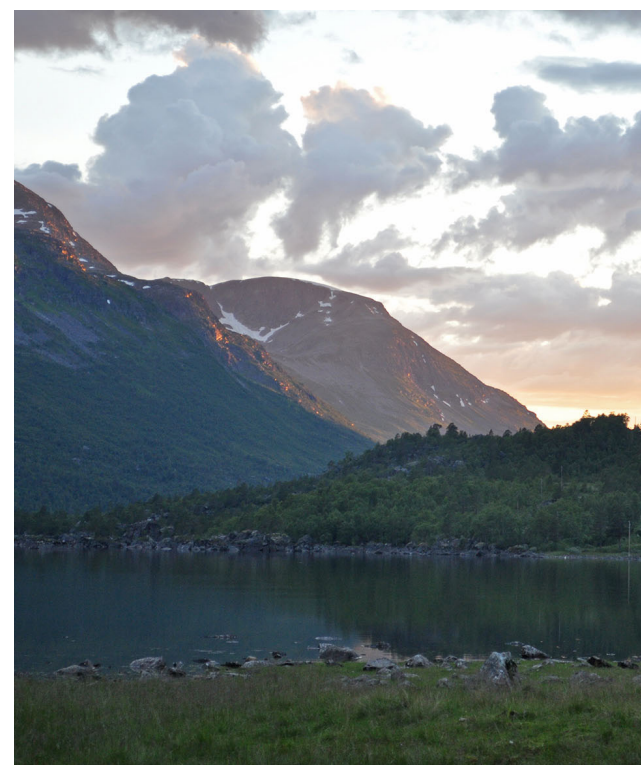

Fig. 41 Småformer i landskapet

Fig. 42 Inntrykket av fjellene endrer seg etter vær, tid på døgnet og årstid

Været er i stor grad også med å påvirke opplevelsen. De mørke fjellsidene skifter karakter etter hvordan lyset endrer seg, etter tid på døgnet og med været (Fig. 42). Dager med høy luftfuktighet og lite vind kan gjøre at tåka legger seg som et tak over dalen. Dette fører til redusert sikt, og gjør det noe vanskeligere å orientere seg. Når skydekket sprekker opp, åpnes romfølelsen opp og himmelen utgjør da rommets tak.

Naturens lyder framtrer godt i området. Fravær av støy fra motorisert ferdsel gjør at man får mulighet til å være mer bevisst på lyder som brusing fra elver og bekker, fuglekvitring, susing i trekronene og lignende. På dager med mange besøkende kan landskapsrommet få et noe annerledes uttrykk, da folk fungerer som elementer i rommet. Lydnivået er betydelig høyere i sommersesongen enn resten av året, men er i hovedsak konsentrert rundt bebyggelsen, adkomstveien og de mest besøkte turmålene. På vinteren får Innerdalen et annet uttrykk med få mennesker i området, og et snødekke som ligger over dalen (Fig. 43).

Fig. 43 Området i vinterdrakt

6.3 LANDSKAPSKARAKTERANALYSE

Landskapsanalysen, og inntrykk tilegnet gjennom registreringsarbeidet til denne analysen, legger videre grunnlag for en landskapskarakteranalyse.

Til tross for at det overordnede landskapsrommet er stort i omfang kan det oppleves ulikt innad i rommet ettersom hvor man beveger seg.

Karakteristiske landskapsformer fungerer som romdannende element, og gjør at hovedrommet fysisk og visuelt deles opp. Forskjellige landskapsområder vil, med sine karaktertrekk, ha felles kjennetegn med andre

områder. Slike områder med fellestrekk i form og innhold, grupperes i én landskapstype. Ulike landskapstyper skaper dermed variasjon i området. Jeg har valgt å dele inn området etter tre ulike landskapstyper som tydelig kan skiller fra hverandre (Fig. 44):

1. Fjelltopper og fjellsider
2. Dalbunn over skoggrensa
3. Dalbunn under skoggrensa

De konkave dalbunnene skiller seg tydelig fra de konvekse fjelltoppene og fjellsidene. Fjelltoppene og ryggene markerer seg i området, og de stedvis svært bratte fjellsidene utgjør en kontrast til dalbunnene (Fig. 45). Tilstedeværelse av tre- og busksjikt skaper et annet uttrykk enn områder over skoggrensa, som stedvis har skrint eller manglende vegetasjonsdekke. Derfor skiller det mellom dalbunn over og under skoggrensa (Fig. 46 og 47). Dalene over skoggrensa skiller seg også ut i det de i hovedsak er hengedaler på Innerdalen.

Basert på dette har hele området blitt delt inn etter de tre overordnede landskapstypene.

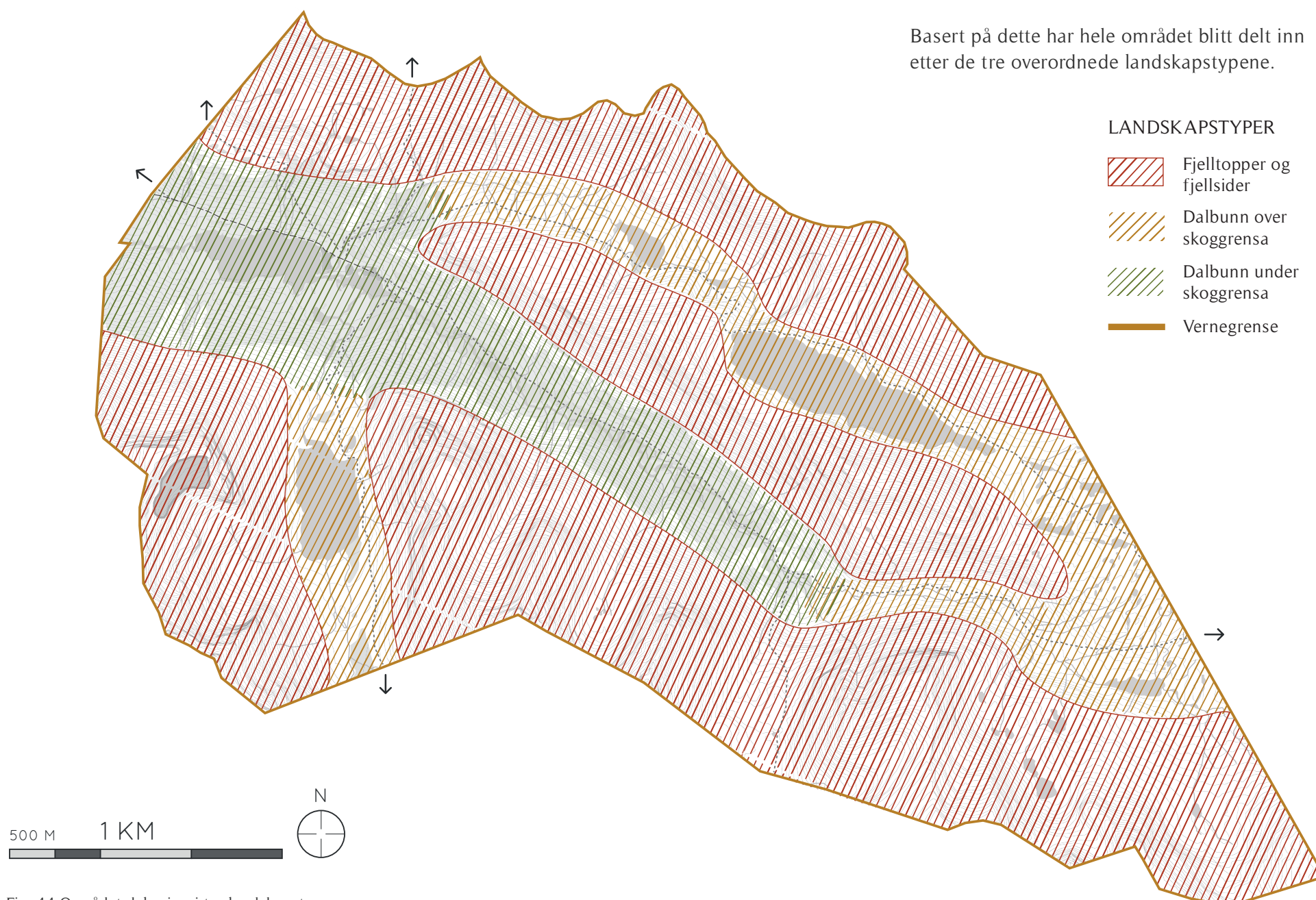

Fig. 44 Området deles inn i tre landskapstyper

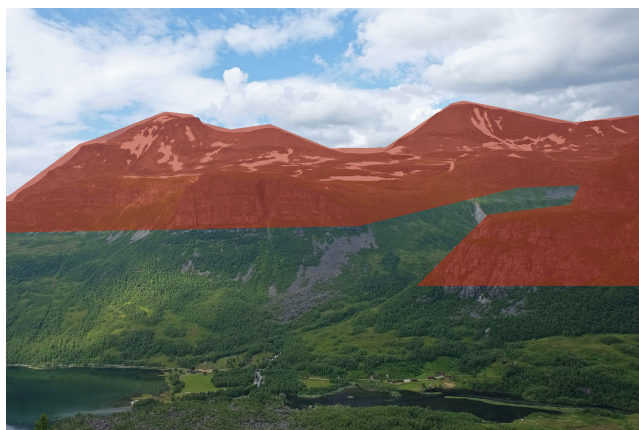

Fig. 45 Landskapstype 1: Fjelltopper- og fjellsider

Fig. 46 Landskapstype 2: Dalbunn over skoggrensa

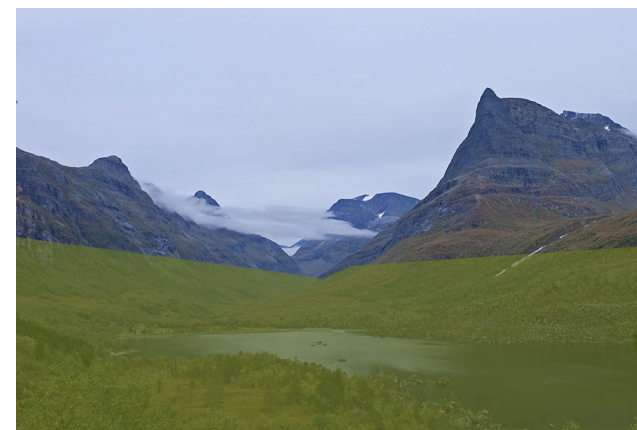
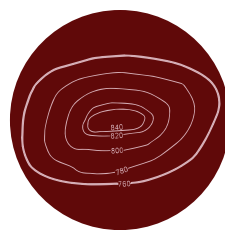

Fig. 47 Landskapstype 3: Dalbunn under skoggrensa

Når man beveger seg gjennom området vil man oppleve at omgivelsene forandrer seg underveis. Man beveger seg gjennom ulike landskapskarakterområder. Disse er med å beskrive lokale variasjoner, og de stedene man opplever endringer eller markante forskjeller i landskapet kan det sies at man beveger seg fra ett landskapskarakterområde til et annet (Fig. 48). Til sammen skaper landskapstype og landskapskarakterområde et grunnlag for hvordan vi opplever området.

Det er nyttig å registrere ulike landskapskarakterområder fordi ulike områder kan kreve ulik tilrettelegging ikke bare ut i fra de fysiske og topografiske forholdene, men også etter hvordan det gitte stedet oppleves når man beveger seg gjennom det.

Det er valgt ut fire komponenter som til sammen er med å påvirke et landskapskarakterområde, og som gjør at man kan beskrive variasjonen innad i Innerdalen landskapsvernområde:

Romdannelser

• Hvilke elementer i landskapet skaper romdannelser og kontraster, og gjør at landskapskarakterområdet skiller seg fra omkringliggende områder. Knyttes i stor grad til landskapstypene.

- Konkave/konvekse former
- Åpent/lukket
- Relieff

Vegetasjon

• Her vektlegges det visuelle, altså i hvilken grad man ser endringer i type vegetasjonsstruktur og hvordan vegetasjonen preger området.

- Tett/åpent
- Høytvoksende/lavtvoksende
- Sammenheng/brudd

Menneskelig påvirkning

• Menneskelig aktivitet kan prege et område i større eller mindre grad. Menneskelig aktivitet kan også ses i sammenheng med vegetasjon i den grad mennesker kan påvirke dette.

- Infrastruktur
- Type bruk og aktivitet
- Slitasje

Orienteringsevne

• Karakteristiske elementer som påvirker hvordan man orienterer seg. Orienteringsevnen er gjerne et resultat av de øvre komponentene, da disse tilsammen påvirker hvordan man orienterer seg.

- Siktlinjer
- Orienteringspunkt

Fig. 48 Innerdalen landskapsvernområde deles inn i 11 landskapskarakterområder.

Her følger en kort beskrivelse av romdannelser, vegetasjon, menneskelig påvirkning og orienteringsevne i de 11 landskapskarakterområdene. Områdene er sortert etter hvilken landskapstype de befinner seg under.

Fig. 49 Innerdalsvatna

Fig. 50 Innerdalen

1. INNERDALS/VATNA

Romdannelser: Flat, bred og åpen dalbunn. Hellende terreng fra omkringliggende fjelltopper og fjellsider ned mot Innerdalsvatna som de lavere punktene (400 m.o.h.).

Vegetasjon: Åpen beitemark rundt bygningene. Løvskog dominerer tresjiktet, stedvis tettvoksende. Innslag av furu helt vest i rommet, samt et større plantet granfelt. Ellers lavere gras- og urtevegetasjon og bregner. Større myrområder i overgangen mellom Innerdalsvatna og elveutløpet.

Menneskelig påvirkning: Bygninger, beiteområder, etablert adkomstvei (tidvis med noe biltrafikk), strømledninger, telt- og rasteplasser. Hyttene med losji og overnatting samler menneskene som ferdes i området og fungerer som knutepunkt mellom stiene. Slitasje på stier, spesielt i bløte partier.

Orienteringsevne: Høyere vegetasjon kan hindre sikten noe innad i rommet, men ellers gode siktlinjer, og enkelt å orientere seg. Vannene, fjellene og grusveien letter orienteringen. Det karakteristiske Innerdalstårnet er et tydelig orienteringspunkt og Innerdalsvatna er et nøkkelement i området.

2. INNERDALEN

Romdannelser: Smal og lukket dalbunn. Omkranset av bratte fjellsider og markante fjelltopper (opp til over 1700 m.o.h.). Terrenget heller gradvis nedover fra omtrent 1000 m.o.h ved Innerdalsporten i øst, til Innerdalsvatna i vest på 400 m.o.h.

Vegetasjon: Store myrområder i bunnen av dalen. Et jevnt belte av løvskog dekker dalsidene.

Menneskelig påvirkning: Liten. Eneste tegn til menneskelig påvirkning er den merkede stien som følger dalbunnen. Noe slitasje på stien i våte myrpartier.

Orienteringsevne: Dalens tydelige retning med den meandrerende elva og de markerte, omkringliggende fjell- og dalsidene letter orienteringen. Samtidig er fjellene med på å svekke sikten, i det man kun har sikt i dalens retning. Det karakteristiske Innerdalstårnet i vest, og Storsalen i øst er tydelig orienteringspunkt i området.

Fig. 51 Renndalen

3. RENNDALLEN

Romdannelse: Åpen dalbunn, med hellende terreng fra omkringliggende fjelltopper og fjellsider ned mot elva Renndøla i bunnen av dalen. Erosjon fra elva har gitt dalen et v-formet tverrsnitt.

Vegetasjon: Åpent med lavtvoksende fjellheivegetasjon og snøleier.

Menneskelig påvirkning: Liten. Påvirkning kun i form av merket sti og tråkk. Stien følger skråningen mellom Renndalskammen og elvegjelet.

Orienteringsevne: De omkringliggende fjelltopper og fjellsider rammer inn områder, og avgrensar sikten til omkringliggende områder ettersom hvor i dalen man befinner seg. Elva i bunnen av dalen utgjør nøkkelementet i dette området, og letter orienteringen.

Fig. 52 Langvatnet

4. LANGVATNET

Romdannelse: Åpen dalbunn, med hellende terreng fra omkringliggende fjelltopper og fjellsider ned mot Langvatnet (1078 m.o.h.).

Vegetasjon: Åpent med skrint vegetasjonsdekke, rabber og snøleier.

Menneskelig påvirkning: Liten. Påvirkning kun i form av merket sti og tråkk. Stien følger dalbunnen på nordsiden av vannet.

Orienteringsevne: Langvatnet dekker store deler av dette området og blir dermed områdets nøkkelement. Vannspeilet er en kontrast til de omkringliggende fjellsidene. Fjellsidene rammer inn området, og avgrensar sikten deretter

Fig. 53 Porten

5. PORTEN

Romdannelse: Åpen og utstrakt dalbunn, med innslag av mindre knauser og småvann. Hellende terreng ned mot Innerdalsporten.

Vegetasjon: Åpent med skrint vegetasjonsdekke, rabber og snøleier.

Menneskelig påvirkning: Liten. Påvirkning kun i form av merket sti og tråkk. En sti går i retning Langvatnet og en sti i retning Innerdalsporten.

Orienteringsevne: Kringlehøa og Storsalen er tydelige orienteringspunkt. Man kan også skimte Innerdalstårnet i vest, som er med på å lette orienteringen.

Fig. 54 Innerdalsporten

6. INNERDALSPORTEN

Romdannelser: Smal dalbunn omkranset av bratte fjellsider. Hellende terreng fra omtrent 1000 m.o.h til 600 m.o.h.

Vegetasjon: Åpent med lavtvoksende fjellheivegetasjon.

Menneskelig påvirkning: Liten. Påvirkning kun i form av merket sti og tråkk. Stien følger elva i bunn av dalen.

Orienteringsevne: Elva som følger dalens bunn er områdetets nøkkelement. Overnevnte karakteristiske fjelltopper som omkranser dalen letter orienteringen, ellers kun siktlinjer i dalens retning.

Fig. 55 Storvatnet

7. STORVATNET

Romdannelser: Åpen dalbunn, med hellende terreng fra omkringliggende fjelltopper og fjellsider ned mot Storvatnet (729 m.o.h.).

Vegetasjon: Åpent med lavtvoksende fjellheivegetasjon.

Menneskelig påvirkning: Mye ferdsel i dette området, og vesentlig synlig slitasje etter tråkk på den merkede stien.

Orienteringsevne: Storvatnet utgjør en kontrast til de omkringliggende, bratte fjellsidene. Vannet er nøkkelementet i dette området. Vannet, det karakteristiske Skarfjellet og Innerdalstårnet er tydelige orienteringspunkt. Tydelige siktlinjer i sør-nordgående retning.

Fig. 56 Bjøråskaret - Slanglifjellet

8. BJØRÅSKARET-SLANGLIFJELLET

Romdannelser: Markerte fjellsider med topper opp mot 1500 m.o.h. Innslag av blokkmark. Bjøråskaret skiller seg ut som en tydelig nedsenkning blant de ellers så jevnhøye toppene.

Vegetasjon: Skrint vegetasjonsdekke i de lavereliggende områdene, ellers bart fjell.

Menneskelig påvirkning: Liten. Påvirkning kun i form av merket sti over Bjøråskaret. Noe slitasje på stien de stedene hvor vannet finner samme vei som stien, og forsterker erosjonen.

Orienteringsevne: Bjøråskaret er områdetets nøkkelement i det det visuelt skiller seg ut i fjellsiden. Gode siktlinje til omkringliggende områder.

Fig. 57 Renndalskammen

9. RENNDALSKAMMEN

Romdannelse: Markert fjellrygg med topppunkter opp mot 1470 m.o.h.

Vegetasjon: Noe skrint vegetasjonsdekke, ellers bart fjell.

Menneskelig påvirkning: Umerket sti over Renndalskammen, stedvis slitasje på stien, spesielt hvor vannet finner samme vei som stien, og forsterker erosjonen.

Orienteringsevne: Ryggen utgjør et tydelig skille mellom Renndalen og Langvatnet i nord og Innerdalen i sør. God oversikt til omkringliggende områder.

Fig. 58 Skarfjellet - Trola

10. SKARFJELLET - TROLLA

Romdannelse: Bratte fjellsider, og markerte fjelltopper opp mot 1800 m.o.h. Rasvifter preger fjellsidene. Innslag av botnbre.

Vegetasjon: Bart fjell.

Menneskelig påvirkning: Liten. Umerka stier og klatreruter.

Orienteringsevne: Skarfjellet utgjør et tydelig orienteringspunkt i området. God oversikt til omkringliggende områder.

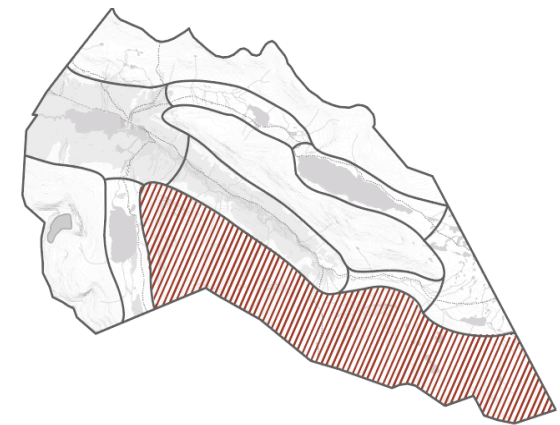

Fig. 59 Innerdalstårnet - Storsalen

11. INNERDALSTÅRNET - STORSALEN

Romdannelse: Bratte fjellsider, og markerte fjelltopper opp mot 1800 m.o.h. Tydelige botner mellom fjelltoppene. Flere mindre botnvann. Rasvifter i fjellsidene.

Vegetasjon: Noe skrint vegetasjonsdekke, ellers bart fjell.

Menneskelig påvirkning: Liten. Umerka stier og klatreruter.

Orienteringsevne: Innerdalstårnet og Storsalen er karakteristiske fjelltopper i området. God oversikt til omkringliggende områder.

6.4 BEVEGELSE GJENNOM INNERDALEN

For å beskrive variasjonene i Innerdalen slik man opplever det når man går der, er det tatt utgangspunkt i bevegelsen langs stiene hvor flest folk ferdes og hvordan området oppleves fra der man trer inn i landskapsvernområdet.

Med bakgrunn i at de fleste besøker en av hyttene i Innerdalen, er turstrekningene som beskrives lagt opp fra overnevnte startpunkt og inn til hyttene. Til sammen deles da området inn i fire turstrekninger (Fig. 60).

Basert på brukerundersøkelsen fra NINA, er det flest besøkende som ankommer Innerdalen fra parkeringsplassen i Viromdalen, deretter fulgt av Storlidalen, Kårvatn og Fale.

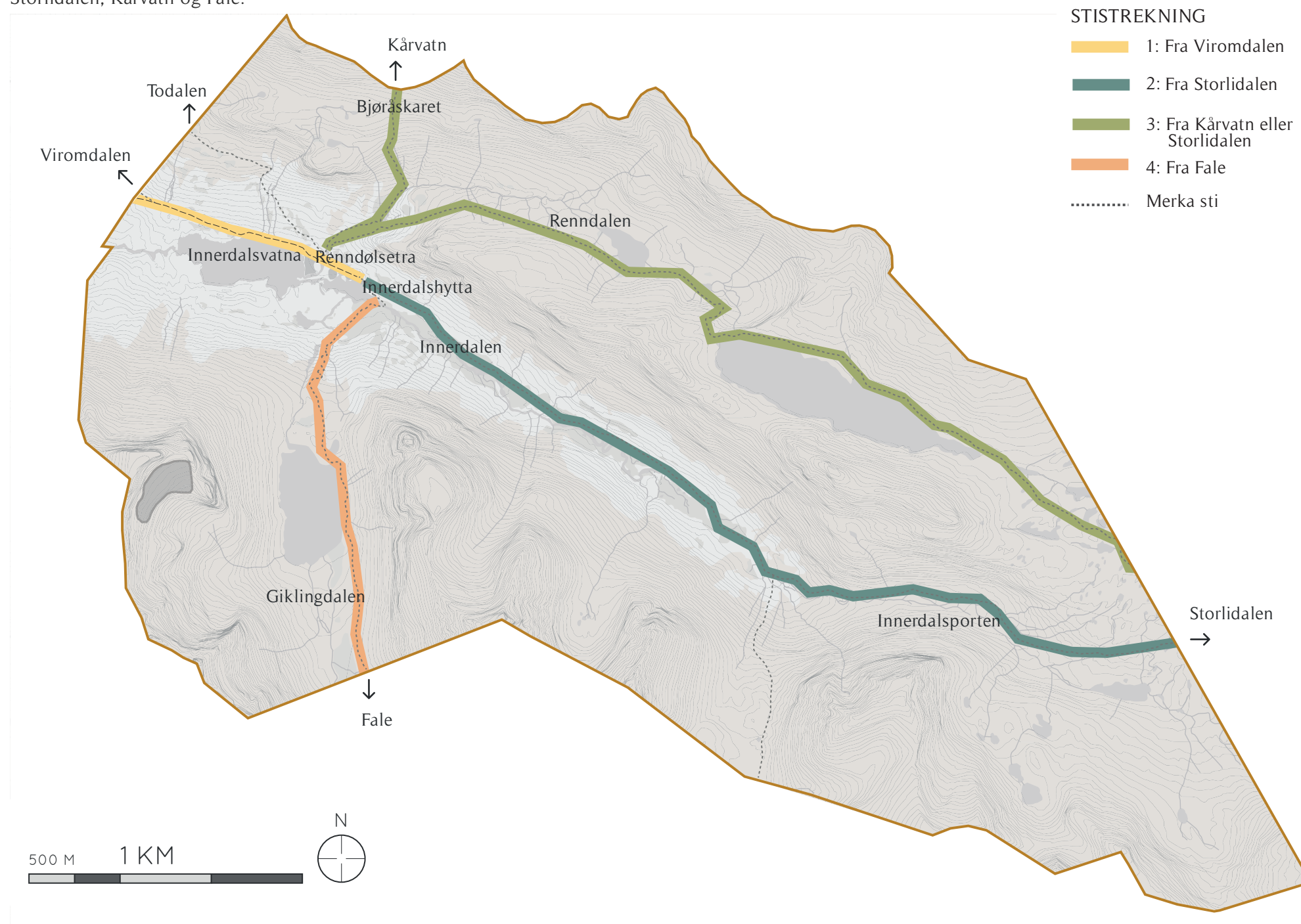

Fig. 60 Turstrekninger fra fire forskjellige startpunkt og frem til hyttene i Innerdalen.

I. FRA VIROMDALEN

Når man ankommer området fra Viromdalen, via grusveien fra vest, vil man like etter vernegrensen gå over en naturlig terrenghøyde av løsmasser fra et stort steinskred. Før man kommer til dette punktet kan man enkelte ganger skimte Innerdalstårnet, men andre steder befinner man seg i en tunell av vegetasjon. På dette punktet endrer opplevelsen seg. På toppen av denne høyden er skogen stedvis hogget slik at man får god utsikt innover dalen (Fig. 61).

Fig. 61 Terrenghøyde med utsikt over Innerdalsvatna.

Her får man øye på bebyggelsen og innmarksbeite på Renndølsetra (Fig. 62), og man kan så vidt skimte Innerdalshytta litt lengre inn i dalen. Når man så følger grusveien fram til bygningene, ved Renndølsetra eller Innerdalshytta og står på tunet rundt disse, framtrer dalbunnen som ett område som skiller seg fra de bratte sidedalene og de høyereliggende områdene (Fig. 63).

Fig. 62 Renndølsetra lotalisert ved Innerdalsvatna.

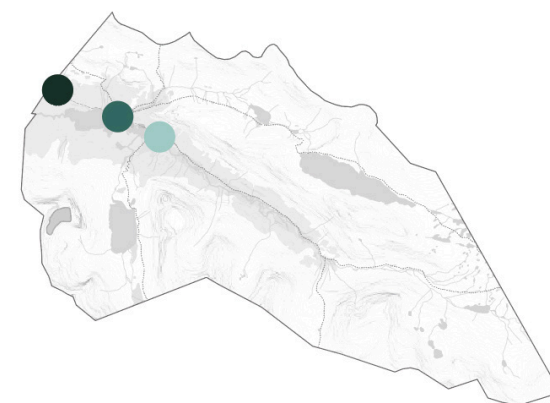

Fig. 63 Dalbunnen og fjellsidene utgjør kontraster til hverandre.

2. FRA STORLIDALEN

Man kan ankomme området fra øst via en merket sti. Stien starter da i Storlidalen, og man passerer vernegrensen like ved det som kalles Innerdalsporten (Fig. 64). Navnet i seg selv beskriver godt denne delen av verneområdet. Ved Innerdalsporten kan man så vidt skimte Innerdalstårnet, se nedover dalen og inn i verneområdet. Dalen gjør ved dette punktet en liten knekk og herifra beveger man seg gradvis

Fig. 64 Innerdalsporten med usikt innover Innerdalen.

nedover fra områder med skrin vegetasjon over skoggrensa, og ned til man når myrene og løvskogen ved Innerdalsvatna. Dalen oppleves som et innelukket, langstrakt rom som avgrensnes av Renndalskammen og fjellryggen mellom Innerdalstårnet og Storsalen (Fig. 65). Ved Innerdalsvatna åpnes området vesentlig opp, og man er ikke lengre i det definerte, smale rommet (Fig. 66). Stien møter her også stien fra Fale.

Fig. 65 Innerdalen er avgrensnes av omkringliggende fjell.

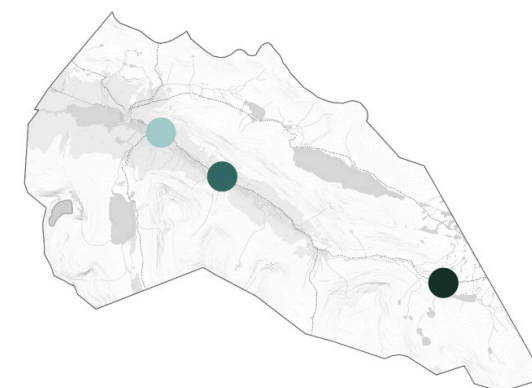

Fig. 66 Dalen vier seg ut og stien møter andre stier.

3. FRA KÅRVATN / STORLIDALEN

Ved å følge stien fra Kårvatn i nord, vil man tre inn i verneområdet omtrent ved Bjøråskaret (Fig. 67). Herifra ser man østover i Renndalen, og sørover til Giklingdalen og ned mot Innerdalen, men man ser ikke Innerdalens bunn. Man kan også følge en sti gjennom Renndalen øst fra Innerdalsporten som går langs Langvatnet (Fig. 68) og elva Renndøla. Fra Renndalen heller terrenget bratt ned mot Innerdalen (Fig. 69). Stien følges nedover gjennom skogen, langs elva til

man når grusveien nedi dalen. Renndølskammen utgjør skillet mellom disse dalførene. Overgangen mellom Renndalen og Innerdalen er tydelig da den v-formede, brede Renndalen avsluttes brått, blir smalere og går ned i den u-formede Innerdalen. Terrengformen av Merrakammen forsterker overgangen. Skoggrensa ligger omtrent i overgangen mellom dalførene. Tilsammen gjør dette at de øvre liggende områdene oppleves at skiller seg fra de lavereliggende.

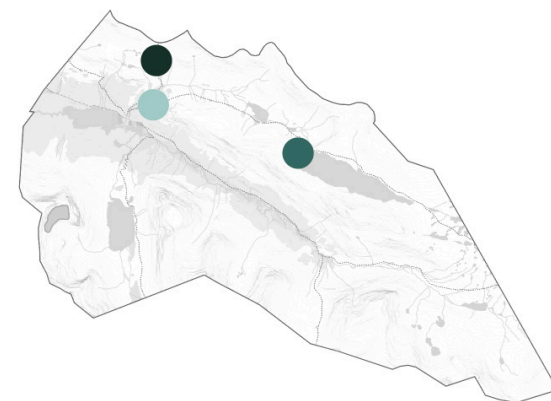

Fig. 67 Utsikt fra Bjøråskaret

Fig. 68 Stien følger langs Langvatnet.

Fig. 69 Renndalen møter Innerdalen.

4. FRA FALE

Fra sør kan man gå stien fra Fale og ankomme verneområdet omtrent midt i Giklingdalen sør for Storvatnet. Dalen har et tydelig u-formet tverrsnitt, som omkranses av bratte dalsider, alpine fjelltopper og rygger (Fig. 70). Når man beveger seg gjennom Giklingdalen kan man se dalens nordre ende, men man ser ikke ned i Innerdalen. Stien følger dalens bunn i en slak helning til man når Storvatnet. I nordenden av Storvatnet går stien over en liten høyde, og etter denne endres

områdets karakter seg (Fig. 71). Stien møter her stien som går videre opp til Innerdalstårnet. På dette punktet går stien over fra å være en smal, beskjeden sti til å bli vesentlig bredere og preget av slitasje. Giklingdalen vier seg gradvis ut i nordenden og møter den langstrakte Innerdalen (Fig. 72). Skoggrensa ligger omtrent i overgangen mellom disse dalførene. Herifra beveger man seg gjennom tett bjørkeskog til man når myrområdene og Innerdalsvatna.

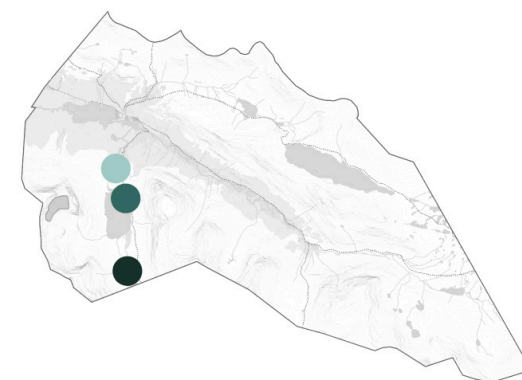

Fig. 70 Alpine fjell og rygger omkranser dalen.

Fig. 71 Stien følger over en terrenghøyde ved Storvatnet.

Fig. 72 Giklingdalen vier seg ut og møter Innerdalen.

KAPITTEL 7

RESULTATER

Kapittelet presenterer funn fra intervju jeg foretok med verneområdeforvalter, grunneier og næringsdrivende, og besøkende samt funn fra en brukerundersøkelse utført av NINA (2016). Avslutningsvis oppsummeres disse funnene og sammenstilles med analysene fra kapittel 6.

Kunnskap om arealbruk og brukerne i området, gir en bedre mulighet for å iverksette effektive tiltak i de områdene der behovet for tiltak er størst (Eide, Hagen, Gundersen m.fl. 2015). Resultatene oppsummerer sentrale funn fra dybdeintervjuene med mine informanter, samt brukerperspektivet som kommer fram både gjennom brukerundersøkelsen utført av NINA (Wold, Selvaag & Vistad 2017) og mine spontane intervjuer med besøkende i området.

Oppsummering av mine befaringer og analysene utgjør også en del av resultatene, i det inntrykkene og de faktiske forholdene ved landskapet danner grunnlag for videre vurderinger av tilretteleggingstiltak som passer med de lokale forholdene. Tilsammen danner dette grunnlag til forslag om hvordan landskapsarkitektur kan anvendes for å sikre naturkvaliteter i verneområder i fjellet. Innerdalen som eksempelstudie er da brukt for å vise dette.

7.1 INFORMANTENES PERSPEKTIVER

Basert på intervjuene med aktuelle informanter (forvaltning og næringsdrivende/grunneier) i Innerdalen følger her en oppsummering av deres perspektiv på bruk og opplevelse, tilrettelegging i området og vernestatusen. I stor grad er det en enighet blant informantene, men de har allikevel en noe ulik tilnærming til temaene. Svarene er kategorisert etter temaene: bruk og opplevelse, tilrettelegging og verneforskriften for best mulig kunne relateres til oppgavens andre og tredje problemstilling:

- *Hvilke former for tilrettelegging oppleves som hensiktsmessig, og hva aksepteres av aktørene i Innerdalen landskapsvernområde?*
- *Hvilket handlingsrom gir verneforskriften til landskapsvernområdet ved utforming av tilretteleggingstiltak?*

Informanter:

Eystein Opdøl, grunneier og næringsdrivende (heretter forkortet EO), og verneområdeforvalter Hege Sæther Moen (heretter forkorter HSM).

INFORMANTENE OM BRUK OG OPPLEVELSE

Det er en felles oppfatning blant informantene at Innerdalen er et populært turmål, og at hovedårsaken til at folk besøker området er naturen. Særpreget til området er i følge Eystein Opdøl at området er kompakt.

"Alt er så nære, og det er ikke langt til noe. Landskapet endrer seg også fort. Når man for eksempel kommer opp av dalen, endrer alt seg".

I et skriv fra ulike personer om hvorfor Innerdalen burde bli vernet var den ene uttalelsen at området hadde *"Maksimal skjønnhet per kubikkmeter"*. Dette beskriver godt at landskapet har en stor variasjon og til stadighet endrer seg når man beveger seg gjennom området. Variasjonen mener informantene skaper mange muligheter for de besøkende når det kommer til bruk og rekreasjon.

Mange lar seg fascinere av karakteristiske fjellformasjoner, slik som Innerdalstårnet, men det totale landskapsbildet er minst like viktig for opplevelsen:

"Helheten er en kvalitet i landskapet. Tårnet i seg selv er ikke så spesielt, men blir fint fordi det er en del av en helhet".

- EO

Områdets popularitet begrunnes også ut i fra den lette tilgjengeligheten. Informantene snakker om kvaliteten ved å kunne ankomme området via ulike stier. Spesielt trekkes fram den lette tilgjengeligheten via grusveien fra Viromdalen i vest:

"Den korte innmarsjen gjør at folk i alle aldre, og et bredt spekter av brukere kan komme seg til Innerdalen og oppleve verneområdet" - HSM

Spekteret strekker seg fra de som er i området over flere dager slik som alpine klatrere og hytte til hytte-vandrere, til dagsbesøkende barnefamilier og eldre som ønsker å oppleve livet rundt hyttene.

Det at man må gå 3-4 km for å nå hyttene i Innerdalen gjør noe med hvordan man opplever området:

"Alle oppoverbakkene gjør at man må slite litt for å komme hit. På toppen før Innerdalsvatna åpner landskapet seg opp. Det blir litt som å bevege seg inn i en annen verden når man kommer dit". - EO

"En sterk fordel at man ikke kan kjøre inn. Man får oppleve dalen som natur, i stedet for en ren turistkulisse, der man bare kjører inn, kjøper en kopp kaffe, tar noen bilder og drar ut igjen. Å åpne for bilvei, da blir det som en hvilken som helst annen plass i landet".

- EO (Heggdalsvik 2006).

ENDRET BRUK

Det er enighet om at bruken i området har endret seg siden opprettelsen av landskapsvernområdet. Tidligere kombinerte man i større grad turismen med gårds- og seterdrift, men i dag er turismen hovedfokuset. Både forvaltningen og næringsdrivende påpeker at mengden av folk i området til stadighet øker. I dag har det blitt status å gå på toppturer og sanke turmål som står på folks "må-besøke-lister". At friluftslivet er i endring påpekes:

"Nå går jo folk fra A-B, men før var folk i fjellet hovedsakelig for jakt, fangst og lignende". - HSM

"Mye av grunnen for at folk kommer hit, er at folk skal på Tårnet. Folk har topper på lista de skal på. Jeg håper det ikke er kun en trend, men at folk ønsker å komme tilbake." - EO

Med turisme i fokus, er det positivt med en økning i antall besøkende, men informantene reflekter rundt antall besøkende i området, og hvor mange besøkende området kan tåle. Det er en oppfatning blant forvaltning og næringsdrivende/grunneier at man må følge med på denne utviklingen, og ta forhåndsregler om hvordan man skal imøtekomme denne økningen.

"Man må etterhvert se på begrensningen av hvor mange besøkende som området kan tåle. Med mange besøkende kan man ikke nødvendigvis bruke allemannsretten uten at det går galt". - EO

Enkelte steder kommer mengden besøkende til uttrykk i gjennom slitasje på vegetasjon. Økt bruk krever at noen tar ansvar for påvirkningen som blir tilført området.

”Man ser skremmende slitasje enkelte steder. Fra å være én sti, kan man noen steder se åtte stier i bredden”. - HSM

INFORMANTENE OM TILRETTELEGGING

”Lenge har det vært slik at det ikke har vært prioritert å kartlegge inni de vernede områdene våre, fordi det innenfor grensa var jo blitt vernet. De vernede områdene skulle altså ikke bli ødelagt. Men nå er vi i en situasjon hvor faktisk dette skjer, blant annet på grunn av økt bruk”. - HSM

Oppfatningen er at det er viktig å se og forstå utviklingen som skjer med bruken av området, ikke bare som landskapsvernområde, men også som et populært turmål. Statusen som landskapsvernområde gjør at man må sørge for at verneformålet blir i varetatt.

”Området er vernet på grunn av naturskjønnhet og rekreasjonsverdien. Det at det er vernet fordi det er vakkert er spesielt. Da må vi spørre oss hva kan vi gjøre for at de besøkende skal få en fin opplevelse, og hvordan kan vi legge til rette for at folk her skal oppleve at det er fint”. - EO

Tilrettelegging skildres av verneområdeforvalteren som en måte *”å tenke arealplanlegging innenfor et verna område. Tilrettelegging sier noe om hvordan vi skal bruke verneområdene våre”*.

Det er en enighet blant informantene at tilretteleggingstiltak kan brukes for at ferdselen i området ikke skal gjøre mer skade, men på den andre siden mener de at man må være forsiktig med å føre opp elementer i området som bare vil føre til mer bruk:

”Det er viktig å tilrettelegge der det er mye folk, og vite hvor behovet ligger”. - EO

Vurdering av hvilke arealer skal som kan ”spares”, og hvilke steder det kan gjøres tiltak, og dermed akseptere mer bruk, oppfattes som en viktig avgjørelse i området.

”Angående tilrettelegging og hvor mye som skal gjøres, bør man se på hvor mange som besøker ulike stier, og hvor mye som er verdt å gjøre deretter. Samt ha en plan hvis besøket øker”. - EO

Det er hensiktsmessig at enkelte steder tilrettelegges, mens andre holdes fri for tiltak. Promotering av flere stier, kan i følge informantene, hjelpe til med å fordele presset på flere områder. Avgjørende er da at man først bestemmer seg for hvorvidt man ønsker flere besøkende utover et større område, og i så fall hvilke steder.

”Folk er opptatt av å gå der det ikke er mye folk og tilrettelegging også, så derfor er det viktig å spare noen slike områder”. ”Stiene er gjennomgående i hele området, så man må heller tenke en soneinndeling innenfor området”. - HSM

AKTUELL TILRETTELEGGING

Med bakgrunn i den økende bruken ser informantene det nødvendig at man vurderer ulike former for tilretteleggingstiltak.

”I de mest brukte områdene må man helt klart inn med tiltak”. ”Vi kan ikke vente med å bestemme oss for hvordan vi gjør ting, til man har prosjektert alt ferdig. Tiltaksplanen framover blir at man må gjøre ulike tiltak enkelte plasser, der man ser det er behov”. - HSM

Bruk av tilrettelegging for å styre ferdselen er blant tiltakene informantene oppfordrer til å benytte seg av i området.

”Hvis stien er definert og god, er det ikke bedre å ta snarveier selv om det ville vært kjappere”. - HSM.

De fysiske forholdene trekkes fram som premissgivende for hvilken metode man velger å ta i bruk. Ulike fysiske forhold krever ulik tilrettelegging:

”Man bør se på valg av metode; for eksempel valg av klopp. Hvordan det skal anlegges kan være ulikt for eksempel over og under skoggrensa”. - HSM

Av aktuelle tilretteleggingstiltak i Innerdalen er det enkelte forslag som går igjen hos informantene. Klopplegging trekkes fram som den enkleste måten å løse slitasjeproblemer.

”Klopplegge enkelte strekninger med stein, vil være aktuelt”. - HSM

”For eksempel på stien til Tårnet er man er nødt til å tilrettelegge, hvis man ikke vil at området over myra skal bli en stor sump. Det er bedre med en smal sti, en ett gjørmehøl. Naturen blir jo finere med sånn type tilrettelegging som klopplegging og lignende”. - EO

Enkelte stistrekninger i Innerdalen framheves grunnet deres popularitet, mengde ferdsel, samt behovet for tilrettelegging.

”Det er stien til Tårnet hvor det er mest nødvendig å gjøre noen grep” – EO

”Revegetering rundt slitte partier på stier kunne egnet seg i Innerdalen. Man kunne ryddet en sti for å gjøre den mer tydelig, og så kunne man prøvd å restaurere og revegetere utenfor stien”. - HSM

Tilrettelegging kan, i følge informantene, handle både om å løse eksisterende utfordringer i området, men også om skape en merverdi til området:

”Tilrettelegging på stier kan bli en attraksjon i seg selv, og kan fungere som en tilgjengeliggjøring av et område”. - EO

Tilrettelegging på flere stier, enn de som per i dag er mest populære, påpekes av informantene, i den forstand det kan gjøre at presset på de mest populære stiene reduseres.

”Tilrettelegging videre innover dalen ville for eksempel vært hensiktsmessig. Mange velger å ikke gå der, fordi det er så bløtt. Men det er nok heller det at stien har fått et rykte på seg å være bløt, for så ille er det egentlig ikke”. – EO

Av andre aktuelle tilretteleggingstiltak framheves informasjonsformidling som viktig både med hensyn til bruken og vernet av området.

”Informasjonsskilt er enkle, nyttige tiltak som kan øke opplevelsverdien for de besøkende uten at tiltaket er sjenerende”. – HSM

Informasjon kan gi økt opplevelsverdi ved å supplere opplevelsen av å ferdes i området.

”Jeg har blant annet en drøm om å få et skilt eller plakater som forklarer historia til landskapet”. – EO

Med informasjon kan besøkende få økt kunnskap om steder, og i tillegg kan det medføre at de tar fornuftige avgjørelser. Informasjon kan oppfordre til nye vurderinger underveis:

”Man kan oppfordre folk til å holde seg til stien, ved å informere om hvorfor det er viktig at de ikke lager tråkk utenom stien. F.eks ved viktige kulturminner eller sårbare plantesamfunn som skades av for stor slitasje”. – HSM

Et skilt kan videre gi informasjon om ferdsel i området, slik som *” Informasjonsskilt med kart om hvor langt man har kommet på en trase, høyde- og lengdeprofiler, avmerka utsiktspunkt og lignende”. – EO*

”Skilting underveis egner seg de steder hvor det ellers er naturlig å stoppe og ta en pause, og steder som får folk til å reflektere”. Man bør gi folk den informasjonen der ute, langs stien, når de trenger den. Besøkende glemmer lett den informasjonen de leste på parkeringsplassen”. – HSM

Tilrettelegging for å løse praktiske eller funksjonelle utfordringer, på og langs med stier, nevnes oftest av informantene. På spørsmål om tilrettelegging også kan anlegges som en form for installasjon med grunnlag i å fremme estetiske opplevelser, eller for å fylle andre behov fra besøkende er informantene noe tilbakeholdne i sine svar:

”Jeg ser på en installasjon som et egnet tiltak i de områdene man ønsker å flytte folk. Altså når man føler man har behov for å styre noen ting, eller gjøre noe attraktiv. Man kan da godt bruke det som et virkemiddel”. – HSM.

Informantene påpeker at det tross alt er naturen som er hovedattraksjonen i området, så man bør være varsomme med en oppføring av nye installasjoner i området. Til tross for dette mener de det kan egne seg dersom det ikke er til hinder for verneformålet, eller forstyrrer opplevelsen av å være i området.

”Det kan være positivt med noen stoppunkt underveis, da dette kan gi en merverdi til området”. ”Det er helt greit å få fokus litt vekk fra toppen av Tårnet”. ”Om det blir gjort riktig, kan det være tøft med installasjoner, da de i seg selv kan bli et turmål”. – EO

UTFORMING

”Fram til nå har både utforming og hvor det er utført tilretteleggingstiltak vært noe tilfeldig og mer avhengig av økonomiske forhold og tidsbesparende løsninger. Framover er det viktig at vi prosjekterer tiltak bedre og lager gode stedstilpassede løsninger når vi velger å restaurere et område eller tilrettelegge en sti”. – HSM

Det er en generell oppfatning at dersom det skal gjøres noen former for tilretteleggingstiltak i området skal det tilpasses stedet:

”Jeg liker ny arkitektur godt, og er ikke noen motstander av det. Man kan gjerne tenke nytt og moderne, men da tilpasset til området”. – EO

”Vernet i seg selv legger ikke noen begrensinger på nye byggestiler, så hvis noe nytt skal oppføres kan det gjerne være noe litt ”ekstra”, for eksempel arkitektonisk”. ”Vi bør absolutt ta vare på tidligere epoker, men også akseptere arkitektur fra vår tid”. – HSM

INFORMANTENE OM VERNEFORSKRIFTEN

Alternativene til det vernede området, slik det framstår i dag, ville vært at kraftselskaper hadde fått tilgang til området; det ville vært oppdemt og tilhørende infrastruktur kunne preget området. Det er dermed ikke vanskelig å forstå enigheten og en felles takknemmelighet blant informantene for at området fikk sin vernestatus. At vernestatusen i seg selv er avgjørende for at folk kommer til område vanker det noe usikkerhet rundt:

”Tror ikke folk tenker så mye på vernet. Landskapsvernområde har ikke så mye status som for eksempel en nasjonalparker har”. ”Jeg har vært litt inne på tanken om å få det til å bli nasjonalpark, slik den opprinnelige intensjonen var. Jeg tror det er lettere å formidle områder som nasjonalpark”. – EO

Man ville mest sannsynlig sett annerledes på opprettelsen av vernet dersom det hadde blitt vernet i dag:

”Naturvernloven var ikke en gang kommet når Innerdalen ble vernet. Setrene ville nok vært landskapsvernområde, men resten ville vært vernet som nasjonalpark om det ble vernet i dag.”. – HSM

Verneforskriften til Innerdalen er nokså kortfattet og enkel, men naturmangfoldlovens bestemmelser supplerer og utfyller eldre verneforskrifter, slik som de gjeldene forskriftene til Innerdalen. Det er noe uenighet blant aktørene om hvorvidt verneforskriften i dag dekker godt nok dagens bruk, og hvorvidt den eventuelt burde tolkes på nytt.

BRUK OG OPPLEVELSE

En høy andel av de besøkende visste at området var vernet som landskapsvernområde før de reiste dit, og nesten samtlige mente det er positivt med landskapsvernet. Til tross for dette, er statusen som landskapsvernområde av relativ liten betydning for at de valgte å komme dit.

Den estetiske opplevelsen vil prege folks besøk i området, og slik er det interessant å finne ut hva folk selv ser på som den viktigste grunnen for at de besøker området. Dette er nyttig å ta med seg når man skal svare på hvilke former for tilrettelegging som oppleves hensiktsmessig, og hva som aksepteres av aktørene i Innerdalen landskapsvernområde.

Det viktigste motivet for å besøke området for de spurte var naturopplevelse. Videre fikk tre andre "natur-motiv" en høy gjennomsnittsverdi. Dette var; oppleve villmark, se dramatiske landskap, samt oppleve naturens mystikk og magi. De kontemplative verdiene å føle frihet, fred og ro fikk også høy gjennomsnittskår.

TILRETTELEGGING

Naturbrukere er ulike, og har dermed ulike forventninger til et naturområde og ulike preferanser for tilrettelegging etc. Spørreundersøkelsens respondenter ble derfor bedt om å oppgi hvordan de stilte seg til ulike forhold for deres tenkte "idealområde" for en lengre tur i skogs- eller fjellterreng om sommeren. Funnene forklares ut i fra det som kalles purisme, hvor lavpurister foretrekker tilrettelegging og det å møte mange mennesker på tur, mens høypurister foretrekker lite tilrettelegging og vil i større grad være alene på tur. Sammenlignet med andre tilsvarende brukerundersøkelser, som er gjort for ulike naturområder, viser undersøkelsen at området har en av de aller høyeste andelene lavpurister og en av de laveste andelene av både mellom- og høypurister.

Dette gir en indikator på at brukerne foretrekker tilretteleggingstiltak. Generelt sett var brukerne fornøyd med tilretteleggingen, men en del oppga at det allikevel var ting de mente burde forbedres

"Hvis man for eksempel må bruke naturmangfoldlovens § 48, om dispensasjon fra vernevedtak, kan det være et tegn på at forskriftene bør fornyes". "Det kan være seg at man i dag kommer bort i problemstillinger, som den gangen området ble vernet, ikke var reelle. I visse tilfeller må man tolke problemstillinger innenfor verneforskriften, og da risikerer man å tøye forskriftene for mye". – HSM

På den andre siden påpekes det at forvaltningsplanen er et verktøy som utdyper verneformålet og de enkelte bestemmelsene i verneforskriften til Innerdalen:

"Usikkert om verneforskriften trengs å endres, siden mye fanges jo tross alt opp av forvaltningsplanen".

– EO

Verneforskriften sier følgende om tilrettelegging: *"Oppmerking av nye turistruter, bygging av klopper og oppsetting av vegvisere og oppslag skal være godkjent på forhånd av forvaltningsmyndighetene".* Mest restriksjoner finner man i verneforskriften angående større utbygginger, og det oppfattes som viktig blant informantene at dette opprettholdes:

"Landskapsvernet legger generelt lite begrensning på bruken her. Store naturinngrep er jo ikke lov, allikevel er det viktig at vi kan bygge ut noe dersom det er nødvendig. Men vi må passe oss så vi ikke bygger for mye. Da mister man fort særpreget her". – EO

"Man stiller seg generelt litt skeptisk til nye installasjoner i området, nettopp fordi det er totalforbud mot nybygg." – HSM

Når det gjelder mindre tiltak som kan komme landskapsvernet til gode er innstillingen, og praksisen annerledes:

"Dersom forvaltningen synes klopper er et forvaltningstiltak som er nyttig for å reparere vegetasjon, hvis man ser på vegetasjonen som

verneformålet, så trengs det ikke å gis dispensasjon for dette". "Å gjøre noe med stien til Tårnet trenger mest sannsynlig ikke dispensasjon, fordi å legge til rette der vil være til fordel for vernet". – HSM

Formålet og type tilrettelegging er dermed avgjørende for hva som fanges opp av verneforskriften, og hva som eventuelt krever en dispensasjon fra vernet:

"Hvis et tiltak kun handler om at det skal bli bedre og mer komfortabelt for folk å gå, eller man ønsker å sette opp en nødbu eller ny type installasjon, da må man ha dispensasjon". – HSM

7.2 BRUKERPERSPEKTIVET FUNN FRA BRUKERUNDERSØKELSEN

Sommeren 2016 gjennomførte NINA en brukerundersøkelse i Trollheimen og Innerdalen landskapsvernområde som et bidrag til arbeidet med utvikling av en besøksstrategi for området. Undersøkelsen inkluderte en on-site selvregistreringsundersøkelse der besøkende i området ble oppfordret til å fylle ut et spørreskjema da de var på tur. Noen av brukerne deltok videre i en internettbasert etterundersøkelse, med utdypende spørsmål (Wold, Selvaag & Vistad 2017). Spørreskjemaene var plassert ved de viktigste innfallsporene i området. Plasseringene ved Kårvatn, Innerdalen, Fale og Storlidalen fanger opp trafikk som kan relateres til avgrensningen for denne oppgaven.

Funnene som trekkes ut av brukerundersøkelsen er generelle for hele Trollheimen. Nytteverdien for denne oppgaven er likevel at den gir en god innsikt i hva brukerne som ferdes i dette området synes om tilrettelegging. Siden svarene også er samlet inn i Innerdalen mener jeg at resultatene er anvendbare i denne oppgavens sammenheng.

Funnene fra brukerundersøkelsen retter seg til oppgavens andre problemstilling:

• *Hvilke former for tilrettelegging oppleves som hensiktsmessig, og hva aksepteres av aktørene i Innerdalen landskapsvernområde?*

når det gjaldt tilretteleggingen for friluftsliv: Det fleste respondenter nevnte av forstyrrende opplevelser var søppel, slitasje og til dels mengde folk. Blant de som kjente området fra før var antall brukere og slitasje de to forholdene som flest mente hadde økt: For slitasje var det nesten halvparten som opplevde at tilstanden var som før, men samtidig mente 1/4 at det er mer slitasje nå enn før. Antall brukere er det forholdet der de besøkende opplever de største endringene. Halvparten mener at det har vært en økning i antall brukere.

Når man ser på preferanser for bruk og miljøtilstand er det likevel ikke slik at økningen i antall brukere ble oppfattet som spesielt sjenerende av de spurte.

FORMER FOR TILRETTELEGGING

Informasjon er en form for tilrettelegging som er enkel å iverksette. I følge forvaltningsplanen (Moen 2015) skal informasjon fra forvaltningen prioriteres, da i form av formidling av verneverdier, verneformål og egnet bruk. I undersøkelsen kommer det fram at kun en tredjedel av respondentene var interessert i en slik type informasjon. Med dette som utgangspunkt kan det være krevende å formidle dette slik at det fanger brukernes oppmerksomhet. Informasjon om spesielle attraksjoner, turforslag, kart, kulturhistorie og landskapets terreng og framkommelighet er informasjon brukerne heller etterspør, i følge undersøkelsen. En balansegang og kombinasjon av de to formene for informasjon er dermed viktig å finne.

Respondentene ble spurt om hvordan de foretrakk å få informasjon, dersom de skulle motta mer av dette fra forvaltningsmyndigheten. Informasjonstavler ved parkeringsplasser/ innfallsporene til området eller via internett før avreise hjemmefra var det mest foretrukne.

Undersøkelsen viser at gode, tydelige og godt merkede stier verdsettes av brukerne. De viktigste grunnene for at brukerne går på stien, framfor

utenfor i terrenget, er komfort og trygghet.

Brukerne er svært positive til omlegging av stier for å verne sårbar natur. I tillegg er de spesielt positive til klopper/bruer over elver som er vanskelig å krysse og at det legges ut gangbaner/planker og steinheller i bløte partier langs stiene. Til tross for brukernes holdninger til tilrettelegging, betyr det nødvendigvis ikke at de ser behov for det per dags dato.

Brukerundersøkelsen peker på at ferdselen og bruken i stor grad er knyttet til stiene. At brukerne er positive til omlegging av stier for å verne sårbar natur, samt at bruken av stiene i stor grad knyttes til komfort og trygghet, kan tyde på at stien er et viktig virkemiddel for forvaltningen, dersom det er nødvendig eller ønskelig å styre bruken i området (Wold, Selvaag & Vistad 2017). Sti som et verktøy for kanaliseringstiltak er ikke noe særegent for Innerdalen, men kan være effektivt spesielt på førstegangsbesøkende, som ikke kjenner området like bra som de med sterkere tilhørighet i området (Gundersen, Mehmetoglu, Vistad m.fl. 2015).

Generelt er brukerne positive til tilretteleggingstiltak, men forvaltningsplanen (Moen 2015) legger opp til en noe mer restriktiv linje, hvor merking, klopping, bruoppsett osv. hovedsakelig skal skje som vedlikehold av allerede eksisterende "installasjoner".

UTTALELSER FRA BESØKENDE

Her følger noen sitat fra de spontane intervjuene jeg hadde med brukere i området under min befaring.

BESØKENDE OM BRUK OG OPPLEVELSE

"Det har blitt litt pop-kultur å skulle gå på tur. Jeg synes heller folk bør konsentrere seg om naturen, enn å bevise for andre at de har vært på tur" Dame, 21

"Naturen, gode muligheter for turer blant annet til Tårnet, og enkel tilgjengelighet gjorde at jeg tok turen hit" Mann, 22

"Det å gå her er jo som en oppdagelse. Naturen er jo et kunstverk i seg selv" Dame, 23

"Stillhet, fjelluft og utsikt gjorde at vi reiste til Innerdalen" Mann, 42

"Naturen er så massiv her. Det er så mye å ta inn over seg" Dame, 50

"Man føler seg liten i et mektig landskap. Fjellene er så nært på her" Mann, 35

"Innerdalen er som Norges svar på Alpene. De er bratte og har en wow-faktor" Dame, 26

BESØKENDE OM BRUK OG OPPLEVELSE

"Såne tilrettelegginger som for eksempel Rampestreken i Romsdalen er jo fint, men ikke nødvendig. Jeg er ikke fan av for mye installasjoner i fjellet" Mann, 22

"Tilrettelegging er bra hvis det hjelper til at folk holder seg til stiene" Mann, 42

"Tilrettelegging bør man gjøre for å bevare, ikke for å skulle kunne slippe til flere folk." Dame, 21

"Tilrettelegging er et dilemma. Bedre merking og opparbeiding av stier er bra, men hvis det blir for tilrettelagt er ikke det heller bra" Mann, 35

”Man kan ødelegge området hvis det blir for mye tilrettelegging. Det er trist om en installasjon skal være målet, og ikke turen i seg selv.” Dame, 26

”Man kan ikke spre folk til alle kanter. Å styre folk enkelte steder er bedre. Vi mennesker kan ikke gripe inn i naturen alle steder” Dame, 50

”God tilrettelegging kan gjøre at vi slipper å tenke så mye på hvor vi setter beina, men heller ser på de mektige fjella vi har rundt oss” Dame, 63

AKTUELL TILRETTELEGGING

”E enkelte steder kunne det vært behov for å forbedre stiene, når det er så mange som går der” Mann, 22

”Det kunne vært fint med en bu, eller gapahuk ved Storvatnet så barnefamilier kan samles der eller som funker som skjul i dårlig vær” Mann, 48

”Stien på vei til Tårnet er tråkket i stykker, så noe bør man gjøre med den” Dame, 21

”Ny tilrettelegging må ikke ta for mye oppmerksomhet, men gli inn i landskapet” Dame 23

”Det er nok en fordel å samle folk, og dermed også nye tiltak nær allerede eksisterende tiltak” Mann, 35

”Informasjon om hvilke muligheter som er av turer i området, og hva det innebærer å ferdes i et verneområde hadde vært kjekt” Mann, 28

”Klopper er bra, både for oss og for naturen” Dame, 55

BESØKENDE OM LANDSKAPSVERNET 7.3 OPPSUMMERING RESULTATER

”Vernestatusen gjør noe i underbevisstheden min med opplevelsen av å være her” Dame, 21

”Det er nok de mer erfarne turgåerne som reflekterer mest over vernet” Dame, 26

”Vernet av området gjør jo at vi kan oppleve det vi gjør her i dag, og det skal vi være glad for. Men ut over det tenker jeg ikke så mye på hva vernet betyr” Mann, 35

”Følgene av at området er vernet er positivt. Det er behagelig at det oppleves uberørt” Dame, 23

”Jeg synes det er bra at vernet gjør at vi må ta beina fatt for å komme oss inn hit. Det gjør at området føles litt utilgjengelig, og det gjør noe positivt med opplevelsen”. Mann, 22

”Å vandre i landets første landskapsvernområde er jo litt spesielt” Mann, 48

”Det er nok av natur som ødelegges i disse dager, så vi får være glad for de verna områdene vi har og oppføre oss skikkelig i de områdene” Dame 50

Med bakgrunn i innhentet informasjon fra intervjuene, mine befaringer og analyser, har jeg her valgt ut hva jeg mener er essensen i funnene som jeg kan ta med meg videre i oppgaven.

1. Bruk og opplevelse

- Landskapets ulike komponenter, slik som fjell- og dalformasjonene, vannelementer, vegetasjon og lignende, danner til sammen en helhet i område. Denne helheten utgjør kvaliteten i området.
- Variasjon i landskapet legger grunnlag for et mangfold av naturopplevelser.

2. Tilrettelegging

- Tilrettelegge for at besøkende kan oppleve det som lå til grunn når vernet ble opprettet: naturskjønnheten og rekreasjonsverdien.
- Bruke tilrettelegging som et positivt grep både for naturkvalitetene og de besøkende.
- Ferdsel knyttes i stor grad til stiene, og dermed er de et viktig verktøy i ivaretagelsen av området.
- Begrense tilretteleggingen til der behovene er størst, og for å forhindre at mer slitasje oppstår.
- Stedstilpasset utforming.

3. Verneforskriften

- Økt bruk i forhold til da vernet ble opprettet medfører nye problemstillinger som den gangen ikke var aktuelle.
- Man kan ikke se på at endringer i bruken skjer uten å tilpasse seg den. Da kan man risikere at man ikke lengre kan ivareta verneformålet.
- Velge tilretteleggingstiltak innenfor rammene av verneformålet.
- Fremme verneverdier og verneformålet gjennom ulike tilretteleggingstiltak.

KAPITTEL 8

PRINSIPPER FOR TILTAK I INNERDALEN LANDSKAPSVERNOMRÅDE

Kapitlet bygger på litteraturstudiet, analysene av området samt oppsummeringen av intervjuene og dokumentstudiet. Videre forklares prinsipper for utforming av tilretteleggingstiltak, og det vises til nyttige referanseprosjekter. Avslutningsvis presenteres forslag til tilretteleggingstiltak for Innerdalen landskapsvernområde.

8.1 NATURVENNLIG TILRETTELEGGING

I fjellet er naturen på sitt mest sårbare. Været er lunefullt, vekstsesongen kort og landskapet, flora og fauna er eksponert og sårbare for endringer. Dette skjøre gjør at landskapet i Innerdalen og dets innhold er ekstra viktig å ivareta. Skal man planlegge innenfor disse rammene kreves en respekt for de grunnleggende økologiske prinsippene i naturen. Man bør søke å oppnå bærekraftige løsninger, og stedets lokale forhold må ligge til grunn for planlegging, utforming og bygging. Dersom dette mangler kan utfallet være at de naturattraksjonene som man ønsker å oppleve og ta vare på i Innerdalen blir ødelagt.

Det er et nasjonalt mål at all tilrettelegging i offentlige friluftslivsområder skal være naturvennlig (Miljødirektoratet 2011). Med dette menes at alle de hensyn og tilpasninger som må gjøres, skal bidra til å ivareta opplevelses-

Fig. 73 Rett linjeføring skjærer gjennom landskapet.

Fig. 74 Dynamisk linjeføring forholder seg til eksisterende komponenter i landskapet.

kvaliteter, føre til minst mulig miljøbelastning og ikke føre til unødige inngrep i naturmiljøet og kulturlandskapet. Dette inkluderer også en vurdering av om fysisk tilrettelegging er nødvendig og ønskelig (DN 2006). Hensyn til naturverdiene vil noen ganger best ivaretas dersom man ikke tilrettelegger, i andre tilfeller ved å tilrettelegge (DN 2006). Tilrettelegging skal utføres med hensyn til naturverdiene, og ut i fra kunnskap om hvilke påvirkninger tiltakene kan medføre.

Et bevisst forhold til hvor tiltakene plasseres og hvordan de anlegges er dermed avgjørende. Eksempelvis vil en sti forholde seg bedre til stedets lokale forhold dersom linjeføringen forholder seg til eksisterende terrengformer og komponenter i landskapet (Fig. 73 og 74).

Soneinndeling kan være hensiktsmessig for å skille mellom ulike grader av tilrettelegging innenfor landskapsvernområdet. Det finnes eksempler på soneinndeling i våre nasjonalparker. Her har soneinndeling blitt anvendt for å håndtere forholdet mellom ulike brukerinteresser og ivaretagelse av verneformålet. Det handler altså ikke om en gradering av verneverdiene. Soneinndeling tar for seg forholdet til menneskelig inngrep og aktivitet fra tidligere tider og frem til i dag (Heiberg, Christensen & Aas 2005).

Eksempelvis kan Innerdalen landskapsvernområde deles inn (Fig. 75) i en nærsone knyttet til bruksområder for menneskelig aktivitet, som ligger nær hyttene og med en høy grad av tilrettelegging. Videre kan det være en overgangssone med noe lettere grad av tilrettelegging på stistrekningene nærmest hyttene, og deretter en indre sone lengre inn i verneområdet hvor tilrettelegging ikke skal forekomme (DN 2006). I tilrettelegging kommer føre-var-prinsippet til sin rett.

Soneinndeling er også en måte å kanalisere og legge til rette for aktivitet de stedene det er ønskelig. I amerikanske nasjonalparker bruker

man begrepene "frontcountry and backcountry". Organisasjonen Leave No Trace definerer "frontcountry" som "friluftsområder man enkelt kan nå med bil, og som i størst grad blir besøkt og brukt av dagsbesøkende". Områdene som defineres som "frontcountry" har gjerne høyere besøksandel og trekker til seg flere besøkende enn "backcountry" (LNT 2012). Høyere grad av tilrettelegging og kommersiell utnyttelse i områder definert som "frontcountry" er med på å skåne og bevare de indre og mer utilgjengelige delene av parkene.

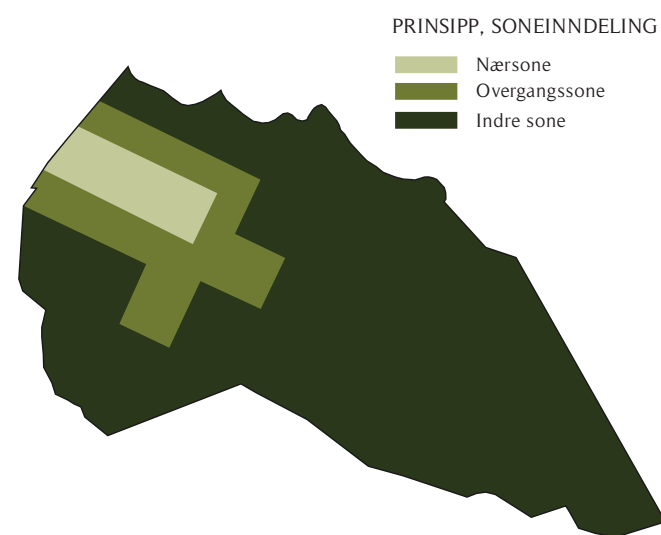

Fig. 75 Prinsipp for soneinndeling i Innerdalen LVO.

8.2 TILRETTELEGGINGSTILTAK

Tiltak kan brukes som et verktøy for å opprettholde eller oppnå det formålet som ligger i verneforskriften. Det er av betydning at tiltak i Innerdalen anvendes for å underbygge og sikre verneformålet om "å bevare et vakkert naturlandskap som på grunn av topografi, vassdrag og vegetasjon har betydelig rekreativ og naturvitenskapelig verdi".

Tilrettelegging i området mener jeg kan deles inn i tre typer tiltak som retter seg mot ulike aspekt ved verneformålet:

1. BEVARENDE TILTAK

Tar utgangspunkt i aspektet ved verneformålet som sier at man skal bevare naturlandskapet. Det er viktig med tiltak som sikrer og bevarer naturkvalitetene i området fordi disse er grunnlaget for områdets rekreative og naturvitenskapelige verdier. Tiltakene kan dreie seg om å forhindre slitasje på vegetasjon, begrense terrenginngrep, unngå ferdsel gjennom særlige biotoper, restaurere vegetasjon etc.

Det antas at de besøkende sliter på et større areal, spesielt de stedene det mangler oppmerkede og tilrettelagte stier. Tilrettelegging i form av for eksempel klopplegg og steinsetting kan brukes for å gjøre stier mer slitesterke. Ved slik tilrettelegging har man mulighet til å styre ferdsele, og gjør det enklere for turgåerne å forholde seg til den faktiske stien (DN 2006).

Det finnes to hovedkategorier av tiltak for å forvalte slitasje: De som er rettet mot ressursen der slitasjen oppstår. Dette være seg reparering, restaurering, fysisk opparbeiding eller lignende. Den andre kategorien retter seg mot brukerne som (potensielt) sliter på ressursen. Tiltak kan være informasjonsformidling, ferdselsrestriksjoner, reguleringer, betalinger m.m. Med unntak av informasjonstiltak er denne kategorien svært vanskelig å iverksette. Grunnen til dette er at det raskt bryter med allemannsretten, og fordi det kan svekke frihetsfølelsen - to av grunnpilarene i vår utøving av friluftsliv (Vistad, Kaltenborn & Andersen 1999). Virkemidlene (Fig. 76) som kan være med å påvirke folks ferdsel i området kan dermed være direkte (E og F) eller indirekte (A, B, C og D) gjennom tiltak.

Hensynet til naturverdier betyr nødvendigvis ikke bare at man skal lede folk vekk fra det. Vel så viktig kan det være å lede folk til steder med vakker vegetasjon, flotte fosser og lignende, slik at folk blir bevisst på hva de har rundt seg. I slike tilfeller bør man kombinere kanaliseringen av ferdsel med informasjon om naturattraksjonen på skilt eller lignende (DN 2006). Indirekte virkemidler er å foretrekke i Innerdalen.

2. FUNKSJONELLE TILTAK

Tar utgangspunkt i aspektet ved verneformålet som sier at området har en betydelig rekreativ verdi. Tiltak som retter seg mot dette kan gjøre at muligheten for å bruke området til rekreasjon underbygges og forsterkes. Tiltakene kan dreie seg om å forbedre framkommelighet, forbedre sikkerhet i forbindelse med stier og informasjonsformidling.

De overnevnte tiltakene som omhandler fysisk opparbeiding og informasjonsformidling, kan i stor grad være hensiktsmessig også med tanke på tilretteleggingstiltak som retter seg mot funksjonelle tiltak. Eksempelvis vil opparbeiding av en sti med hensikt i å lede folk utenfor sårbar vegetasjon, også kunne forbedre framkommeligheten og kanskje gjøre det mer komfortabelt i forhold til besøkernes preferanser. Klopplegg over myr vil for eksempel skåne slitasjen på vegetasjonen, men også gjøre at folk kan gå tørrskodd over. Ved god opparbeiding av stier, tilsier erfaringen, at den største andelen av ferdsele i så tilfelle vil følge stien (DN 2006).

Informasjonsformidling er nyttig for å påvirke folks adferd, og fremmer ønsket bruk i forbindelse med øvrige funksjonelle tiltak man iverksetter. Informasjonenes innhold og utforming, samt tilpasning til hvilken kontekst den skal stå i er avgjørende for at slike tiltak skal få en ønsket effekt.

Fig. 76 Illustrasjonen viser ulike virkemidler som kan endre ferdselsmønstre i sårbare områder. Forbud og ferdselsrestriksjoner kan forandre folks atferd direkte, mens kategori A, B, C og D kan forandre atferden indirekte gjennom tiltak.

3. ESTETISKE TILTAK

Tar utgangspunkt i aspektet ved verneformålet som sier at området skal vernes fordi det er vakkert. Tiltak som fremmer denne kvaliteten kan ytterligere positivt forsterke de besøkendes opplevelse i området. Dette kan gjøres med tiltak som framhever områdets kvaliteter, tiltak som skaper en attraksjonsverdi eller som fremmer naturopplevelser i området.

Med et uttalt politisk ønske om at folket skal drive friluftsliv, og at vi skal tilrettelegge naturen i reiselivssammenheng så må det aksepteres en viss slitasje (Aas, Vistad, Dervo m.fl. 2003). Riktignok er ikke all slitasje et botanisk problem eller dreier seg kun om de økologiske effektene. Slitasje kan også føre til estetiske forandringer i landskapet. En enkel smal sti er et resultat av slitasje over lengre tid og kan oppleves som noe positivt. Dersom stien derimot utvikler seg til breie slitasjespor, til flere parallelle tråkk, til eroderte grøfter eller til breie gjørmehøl i myr, blir inntrykket noe helt annet (ibid.). I områder med sterkt besøkspress, slik som Innerdalen, kan dette oppstå. Tilrettelegging som først og fremst retter seg mot bevaring og funksjonelle tiltak, kan også fungere som estetiske tiltak, og slik sett styrke opplevelsen av å ferdes i området.

8.3 REFERANSEPROSJEKTER

For å kunne besvare denne oppgavens problemstillinger er det nyttig å hente inspirasjon fra andre prosjekter som på forskjellige måter retter seg mot sikring av naturkvaliteter og måter å forholde seg til det omkringliggende landskap. Prosjektene har gitt inspirasjon til hvordan jeg via tilretteleggingstiltak kan underbygge og sikre verneformålet i Innerdalen.

EN NY GENERASJON LANDSKAPSARKITEKTUR

I Norge finner vi en ubrutt 1000-års avansert byggetradisjon i tre, en tradisjon som stadig utfordres av nye bruksområder og innovativ arkitektur (Berre & Lysholm 2010). Arkitektur og byggeskikk i den norske fjellheimen har, omtrent så lenge den selv har eksistert, vært forbundet med tradisjonelle bygg slik som steinbuer eller bygg i solid tømmer med smårutete vinduer og torv på taket. Gjerne har kun det funksjonelle stått i sentrum for utformingen (Fig. 77). Slik er det ikke lenger. De senere årene har det blitt planlagt og bygd en ny generasjon av hytter, utsiktspunkt, fuglekickerskjul, toalettbygg og rasteplasser for å nevne noe (Fig. 78). Disse representerer en ny tid, hvor også det estetiske

har blitt en viktig del av utformingen. De nye prosjektene viser at landskapsarkitektur har blitt et verktøy for å kunne skape et samspill og koblinger mellom mennesker og naturen, og at det er mer enn de fysiske strukturene på stedet som er av betydning for hvordan vi utformer områder.

Endringer som har skjedd de senere årene knytter seg blant annet til nye materialvalg, nytt design og måter å forholde seg til de omkringliggende omgivelsene på. I flere tilfeller består arkitekturen ikke kun for å fylle den praktiske funksjonen, men også for å tilføre området en ny dimensjon. Det blir bygget nye installasjoner for å framheve landskapets og kvaliteter, slik at vi som ferdes skal oppleve området på nye måter. Spørsmålet man da kan stille seg er hvorvidt ny arkitektur og landskapsarkitektur gjør oss mer bevisste på hva vi har rundt oss, eller om det forstyrrer opplevelsen av å faktisk være tilstede i naturen.

Statens vegvesens Nasjonale turistveger med dets tilhørende arkitektur skal rundt om i det ganske land *"gi gode naturopplevelser for vegfarende som ønsker mer enn å komme raskt frem"* (Statens Vegvesen 2017). Kombinasjonen av natur, veg, arkitektur og kunst mener de skaper nye bilder

av Norge som skal friste besøkende til å legge ut på flere reiser langs de vakreste vegene Norge har å by på. Dristige og spenstige arkitektoniske løsninger sies å være nødvendig for å gi hver strekning sitt særpreg. Samtidig skal de estetiske utfordringene løses på grunnlag av situasjonen og stemningen på de enkelte stedene. Det blir skapt spennende, funksjonelle og nyskapende løsninger, som er varige og som kan eldes med verdighet (Berre & Lysholm 2010). Et nytt spørsmål som da dukker opp er, hvorvidt slik ny arkitektur og landskapsarkitektur kan være med å lokke enda flere folk til å ville oppleve naturen.

Slik som i samfunnet forøvrig, stilles det i friluftslivet og turismesammenheng stadig økende krav til opplevelser og innhold. Det kan virke som om grensen for hva som fanger vår oppmerksomhet til stadighet forskyves. Folk har bedre råd enn før, kan dermed reise mer enn før og vi søker stadig de enda mer unike opplevelsene (Meld. St. 19 (2016–2017)). Et siste spørsmål blir da om de besøkende stadig forventer mer av et sted, og hvorvidt alle steder helst skulle hatt "det lille ekstra".

Fig. 77 Den gamle DNT-hytta, Høgevarde, på Norefjell representerer en eldre byggestil.

Fig. 78 Nye Høgevarde representerer moderne arkitektur.

Gjennom landskapsarkitektur og tilrettelegging påvirker vi landskapet i større eller mindre grad. Vi tilfører elementer og, eller, endrer landskapet slik at det blir tilpasset menneskelig aktivitet og bruk. Med landskapsarkitektur etterlater vi oss spor fra vår tid og vår bruk. I sin måte kan man si at en sti tråkket fram gjennom flere generasjoner, som nå former og preger landskapet, kan sies å være en form for landskapsarkitektur. Stien er et resultat av menneskelig aktivitet over lengre tid.

Når man skal tilrettelegge et område, er første steg å finne årsaken til hvorfor man tilrettelegger, hva hensikten med tiltaket er, og hva man ønsker at resultatet av tilretteleggingen skal være.

For å illustrere hvordan tilrettelegging kan komme til uttrykk gjennom landskapsarkitektur har jeg her funnet fram til referanseprosjekter fra ulike naturområder som viser hvordan de tre formene for tilretteleggingstiltak (bevarende, funksjonelle og estetiske) kan fylles. Prosjektene kan alle ha en relevans for Innerdalen i det de tar for seg ulike måter å tilrettelegge for opplevelse og opphold i naturområder. Noen prosjekter fyller et av formålene for tilrettelegging, andre mener jeg at fyller flere.

Bevarende tiltak:

- Forhindre slitasje på vegetasjon, begrense terrenginngrep
- Unngå ferdsel gjennom særlige biotoper
- Restaurere vegetasjon

Funksjonelle tiltak:

- Forenkle og forbedre framkommelighet
- Informasjonsformidling
- Forbedre sikkerhet i forbindelse med stier

Estetiske tiltak:

- Framheve områdets kvaliteter
- Skape en attraksjonsverdi
- Fremme naturopplevelser i området.

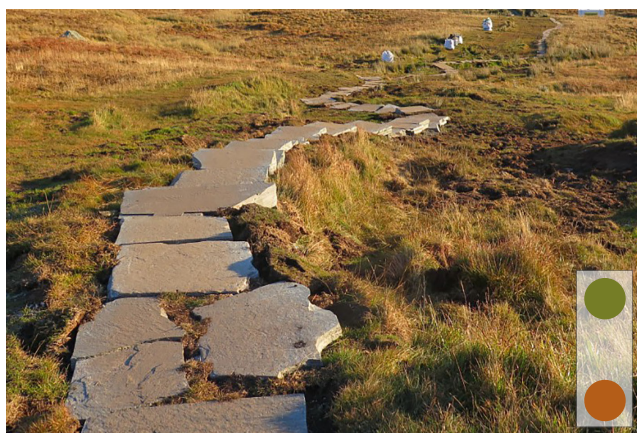

Fig. 79

Hvor: Runde fyr
Hva: Steinlagt sti (Fig. 79)

Relevans: Området har et myr-naturreservat og har stor bestand av hekkefugl. Dette legger restriksjoner på hvor folk kan ferdes. Hensikten med stien er å kanalisere ferdselen utenom visse områder. I et ellers så åpent landskap, skiller den steinlagte stien seg ut og vekker folks oppmerksomhet. Ved å markere stien på denne måten får man brukerne til å gå der det er mest hensiktsmessig at de går. I tillegg er tiltaket med på å skåne øvrig vegetasjon for slitasje fra en økende mengde besøkende (NRK 2016).

Fig. 80

Hvor: Øyeren naturreservat
Hva: Treklopper og utsiktspunkt (Fig. 80)

Relevans: Kloppene gjør at folk skånsomt kan bevege seg gjennom et ellers så sårbart våtmarksområde, uten at vegetasjonen unødig blir ødelagt. Kloppene definerer stien, og leder de besøkende mot et utsiktspunkt hvor de kan observere omgivelsene.

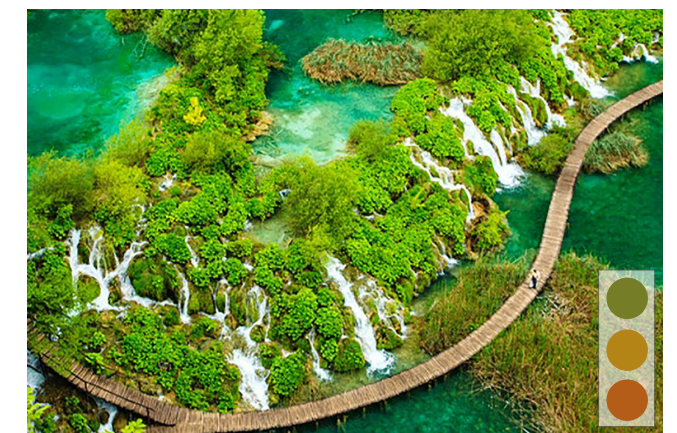

Fig. 81

Hvor: Plitvice Lakes National Park, Kroatia
Hva: Klopplagt gangvei (Fig. 81)

Relevans: Nasjonalparken blir besøkt av et stort antall mennesker årlig. Med status på UNESCO's verdensarvliste, følger ansvaret for å ivareta området. Tilretteleggingen er ment for å skåne vegetasjonen og samtidig gjøre området tilgjengelig. Klopplegging gjør at en rekke innsjøer, grotter og fosser blir tilgjengeliggjort for besøkende (UNESCO u.å.). Linjeføringen er spennende i den grad man får en umiddelbar nærhet til de ulike naturelementene..

Fig. 82

Hvor: Hooker Valley Track, Aoraki/Mount Cook National Park, New Zealand

Hva: Klopplagt sti (Fig. 82)

Relevans: Turen går gjennom en mye besøkt nasjonalpark. Stistrekningen er tilrettelagt med treklopper, samt hengebruere over elver. Dette letter framkommeligheten og orienteringen, samt forbedrer sikkerheten til de besøkende i området. I tillegg hjelper tilretteleggingen med å skåne et sårbart vegetasjonssamfunn (DOC u.å.).

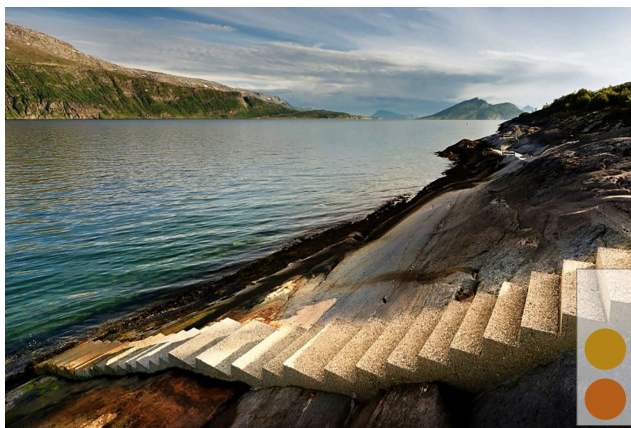

Fig. 83

Hvor: Hellåga, Helgelandskysten
Hva: Trapp (Fig. 83)

Relevans: Strandlinja gjøres tilgjengelig for ferdsel og opphold med støpte trappesteg ned mot fjorden og tilhørende oppholdsareal (Landskapsfabrikken 2004). Svabergets form danner grunnlaget for trappens utforming. De geometriske formene i trappeløpet utgjør en kontrast til svaberget, men er tilpasset slik at det ser ut som svaberget og betongen er sammensmeltet. Trappen underordner seg stedets egenskaper. Nærheten til de naturlige elementene gjør at besøkende kan sanse naturen.

Fig. 84

Hvor: Parque Torres del Paine, Chile
Hva: Informasjonsskilt (Fig. 84)

Relevans: Skiltet viser lokalisering på stien, samt videre høydeprofil for turen. Informasjonsskilt kan også formidle annen nødvendig informasjon om historie i landskapet, naturtyper, flora, fauna og lignende. Informasjon om hvorfor man for eksempel har klopplagt en stistrekning, kan være med å skape en større forståelse hos brukerne. Dette kan igjen føre til at de får større respekt for omgivelsene og dermed tar riktigere/bedre valg med hensyn til naturen.

Fig. 85

Hvor: Mefjellet, Sognefjellet
Hva: Steinskulptur ved rasteplass (Fig. 85)

Relevans: Hensikten var å gjøre plassen til et stort "naturgalleri", og skulpturen er med på å forsterke omgivelsene og den vidstrakte utsikten på stedet (Statens Vegvesen 1997). Skulpturen er en attraksjon i seg selv, men er også med å ramme inn motivet av omgivelsene, og framhever slik sett områdets kvaliteter.

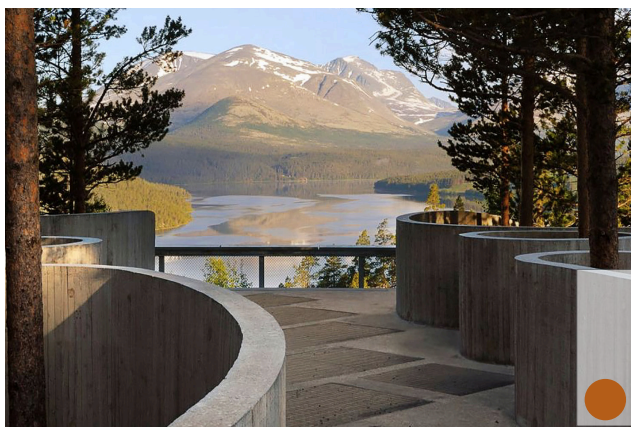

Fig. 86

Hvor: Sohlbergplassen, Rondane
Hva: Utsiktsplattform (Fig. 86)

Relevans: Opplevelsen av fjellmassivet står i fokus. Utsiktsplattformen er formet slik at man får en opplevelse av hensynsfull vandring mellom trærne. Furskogen er omtrent uberørt i det betongen er ferskalet med avstand til trestammene, og ved at fundamenteringen står på slanke søyler på skogbunnen (Hølmebakk 2008). Plasseringen forsterker den visuelle opplevelsen av omgivelsene, og skaper en følelse av å nærmest vandre inn i motivet.

Fig. 87

Hvor: Stone River, New York
Hva: Steinlagt sti (Fig. 87)

Relevans: Stien bukte seg forsiktig gjennom skogen. Hver enkelt stein er spesialtilpasset, og resultatet er sti med jevn linjeføring som forholder seg til de eksisterende elementene i skogen. Prosjektet søker å forene kultur og natur, og hensikten med prosjektet er å la besøkende få mulighet til å sanse og oppleve naturen i et sakte tempo, som en kontrast til folks daglige måte å forholde seg til omgivelsene på (Piasecki 2011). Den tydelige, definerte stien gjør at man får en respekt for omgivelsene rundt.

8.4 FORSLAG TIL TILRETTELEGGING I INNERDALEN LANDSKAPSVERNOMRÅDE

I avveiningen av hvilke tiltak jeg mener bør iverksettes, har det sentrale vært at området i størst mulig grad skal bevare sin karakter. Det er viktig at tiltakene ikke skal konkurrere med omgivelsene og kvalitetene som ligger i landskapet, men heller være med å framheve landskapskvalitetene i verneområdet. Utformingen skal, slik Olmsted i sin tid sa (Beveridge u.å.), utvikles på grunnlag av kunnskap om stedet og komposisjoner skal fremme og lede til en naturlig bevegelse gjennom landskapet. Tiltakene er et resultat av de besøkendes bevegelse langs stien og gjennom ulike landskapskarakterområder. Utformingen av tiltakene skal være enkel og funksjonell. Ved å utnytte de naturgitte forutsetningene på stedet, skal tiltakene tilføre en nær og sansemessig opplevelse av naturen i Innerdalen. Slik McHarg (1992) beskriver design som en interaktiv prosess formet av samspillet mellom mennesker og økosystemer, har vært til inspirasjon for valg og utforming av tiltakene. Å styrke relasjonen mellom mennesket og naturen er i denne oppgaven av betydning, også fordi den utgjør en dimensjon som lå til grunn for opprettelsen av landskapsvernområdet.

Med bakgrunn i litteratur- og dokumentstudiet, analysene og aktørenes perspektiver har jeg kommet frem til retningslinjer jeg mener er hensiktsmessige ved valg og iverksetting av tilretteleggingstiltak i Innerdalen.

Retningslinjer

- Tiltakene skal støtte opp under formålet med verneforskriften.
- Hensynet til naturkvaliteter skal ivaretas. Ved oppføring av nye tiltak skal natur- og terrenginngrep minimeres.
- Ulike deler av området har hver sine karaktertrekk og egenskaper som krever at tiltakene tilpasses og tilrettelegges med hensyn til det gitte stedet.
- Det skal utformes prinsipper for soneinndeling av området, hvor hver sone har sine formål. Inndelingen kan skje på grunnlag av landskapskarakterområdene, som vist i denne oppgaven.
- Tiltakene kan brukes for å lede, styre og motivere folks ferdsel.
- Det skal være gjennomgående materialvalg på tiltakene slik at det skapes en helhet i området. Det skal prioriteres bærekraftige og robuste løsninger.
- Tiltakene skal bidra til å styrke den estetiske opplevelsen av området.

Mål: Til sammen skal tiltakene bidra til å skape gode forbindelser mellom mennesket og naturen.

Tiltakene som her presenteres baserer seg på de tre formene for tilrettelegging som tidligere omtalt: bevarende, funksjonelle og estetiske tiltak. Tiltakene er ment som veiledende prinsipper for hvordan man kan tenke tilrettelegging i landskapsvernområdet. Siden dette kun er prinsipper er det bevisst ikke gått inn i detaljerte løsninger, konstruksjoner, mål og dimensjoner.

RESTAURERING OG FORBEDRING AV STIER

Stier danner og strukturerer rammer for videre handlinger. Tilrettelegging på stier er dermed et verktøy man kan bruke i forvaltningen av området. At stiene er godt vedlikeholdt vil virke positivt for ferdselen på stiene. Dersom man betrakter stier som noe menneskeskapt i landskapet, kan det også tenkes at man ikke har noe i mot at man tilrettelegger for ferdsel på stiene.

Klopper vil kunne redusere fremtidig slitasje på stiene. Spesielt bør slik tilrettelegging prioriteres i områder hvor belastningen fra slitasjen er størst. Dette gjelder der stier går gjennom myr og andre i områder hvor vegetasjonsdekke vesentlig påvirkes av slitasje fra tråkk. Formålet med klopplegging er å styre ferdselen dit det er nødvendig med hensyn til vegetasjonen, eller der man ønsker å lede folk til et bestemt område. Dette kan være til et utsiktspunkt, rasteplass eller lignende.

Vanligste metode for klopplegging er å anvende tremateriale i konstruksjonen. Det eksisterer flere slike i området, men en del av disse bærer preg av forfall (Fig. 89). Årsaken til dette er i stor grad at de ligger i myr, og dermed blir påvirket av kontinuerlig fuktpåkjenning. Mange steder er det heller ikke gjort godt nok grunnarbeid, slik at de nå ligger ustabil og mister sin funksjon. Det er dermed hensiktsmessig å bytte ut trekloppene flere steder.

Med fordel bør det velges ubehandlet tre, slik som kjerneved av furu, gran eller osp. Ubehandlet trevirke er en fornybar ressurs som har en lang levetid forutsatt at det ikke har en kontinuerlig fuktpåkjenning (Bramslev & Hagen 2016). Ved å la kloppene stå på påler, kan kloppen heves over bakken. Dette gjør at påvirkningen fra fukt minimeres og at vegetasjonen skånes ytterligere (Fig. 88).

Linjeføringen av disse kan med fordel følge naturlige former i terrenget. Med dette underbygger man en naturvennlig tilrettelegging. Bevisst linjeføring kan også skape en større nysgjerrighet ved å ferdes på stien, som kan gi en ekstra dimensjon til opplevelsen (Fig. 90).

Bredden på kloppen bør være en slik dimensjon at to kan passere hverandre, det hindrer at folk trækker utenfor. Slike treklopper kan egne seg på kortere strekninger over våte partier. Det forutsettes at det er partier med grunnfjell, slik at kloppen kan forankres stødig.

Bruk av natursteinheller er også en egnet metode for å skåne vegetasjon fra tråkk (Fig. 91). Naturstein har meget lang levetid og krever lite vedlikehold (Bramslev & Hagen 2016). Dersom mulig bør lokale steinmasser anvendes, slik at transport av materialer reduseres, og slik at det visuelle uttrykket harmonerer best mulig med omgivelsene. Slike klopper vil egne seg på både kortere og lengre strekninger hvor man ønsker å styre ferdselen. Først og fremst vil slike tiltak være hensiktsmessig å iverksette i soner hvor man tillater tilrettelegging, slik som i nærsone og overgangssone.

Steinhellene kan enten være heldekkende for stistrekningen (Fig. 92), eller kombineres med materialer som grus eller steinmel (Fig. 93). Ved dette alternativet kan steinene danne rammen for stien, og materiale av finere partikler anvendes som underlag på stien. Det siste alternativet kan fremstå som et mer anlagt tiltak, og kan skape andre forventninger til stien enn der det kun anvendes steinheller. Slik tilrettelegging kan dermed egne seg steder nære allerede eksisterende opparbeida områder, slik som i nærsonen rundt hyttene, eller steder hvor man ønsker å lede besøkende mot et spesielt mål.

Valg av materiale på klopp og størrelse vil avhenge av formålet og eventuelt omfanget av eksisterende slitasje. I tillegg vil grunnforholdene på stedet være avgjørende for opparbeidingen av tiltaket, og hvilke typer klopper man velger. Dersom nødvendig, må det anlegges fundamentering under kloppene som sikrer god drenering og sikrer at kloppene ligger stødig.

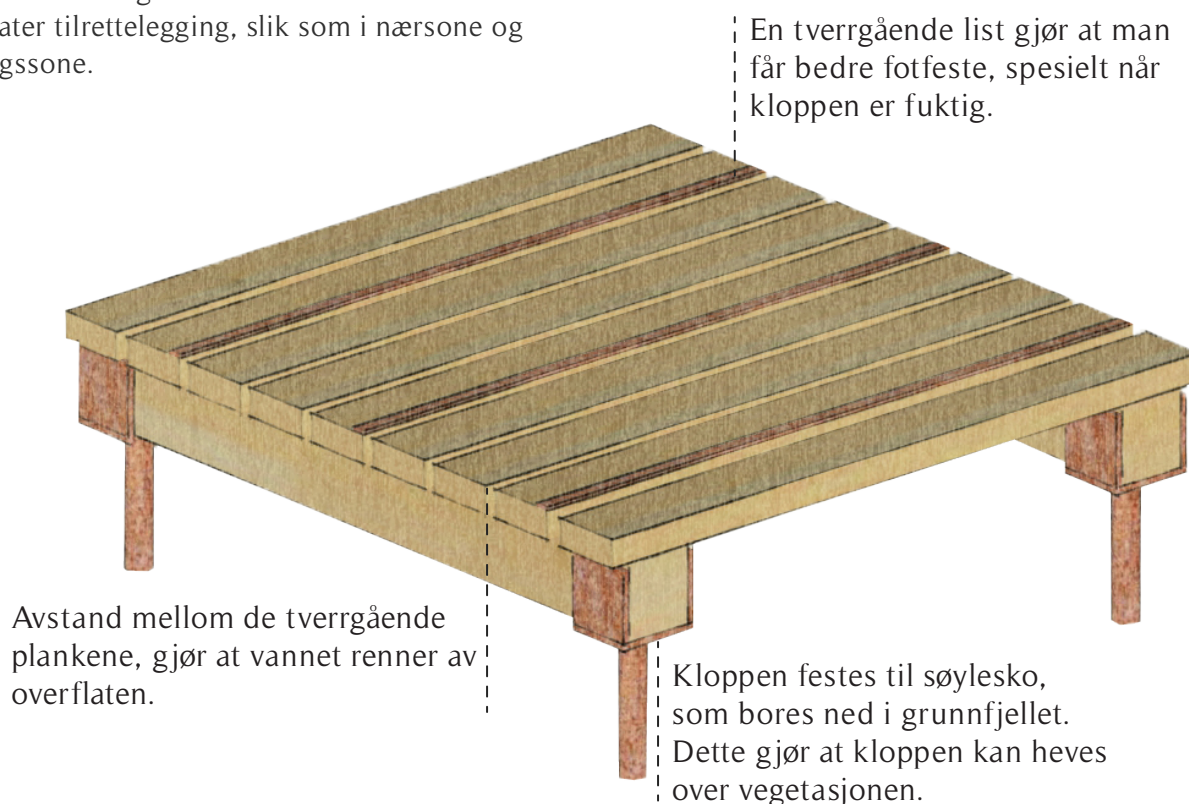

Fig. 88 Prinsipp for utforming av treklopp

Fig. 89 Langs bunnen av Innerdalen ser man flere steder vesentlig slitasje etter tråkk, spesielt i våte myrpartier. Det eksisterer treklopper flere steder, men disse er mange steder ødelagte og har mistet sin funksjon. Besøkende tvinges da til å gå nye steder, som gir en ytterligere slitasje på vegetasjonen utenfor stien.

Fig. 90 Ny klopplegging som heves over vegetasjonen, vil kunne skåne vegetasjonen og gir mulighet til gjenvekst. Dette er både økologisk og estetisk positivt, og kan være med å heve opplevelseskvaliteten til de besøkende. Klopplegging gjør det også lettere at de besøkende holder seg til stien.

Fig. 91 På stistrekninger med mye ferdsel, og skrint vegetasjonsdekke ser man flere steder tydelige slitasjespor. Slik som her langs turstrekningen mellom Innerdalen og Stortvatnet, på vei til Innerdalstårnet. Enkelte steder ser man at stislitassen er opp mot 5 meter i bredden.

Fig. 92 Illustrasjonen viser hvordan hellelegging med naturstein kan løses på stier med stor slitasje. Formålet er å styre ferdselen på stien slik at øvrig vegetasjon skånes fra slitasje. Bruk av naturstein fra området vil gjøre at den hellelagte stien harmonerer med omgivelsene.

REVEGETERING

Revegetering er et aktuelt tiltak i de områdene hvor den eksisterende slitasjen er betydelig. Revegetering er ønskelig både for å forhindre videre erosjon og slitasje på området, og for estetiske hensyn. Tiltaket kan innebære at man beskytter området slik at det får mulighet å repareres eller gjenopprettes etter påvirkningen. Målet er å oppnå en naturlig gjenvekst.

Alternativt kan man kan plante eller så med lokalt plantemateriale. For eksempel kan dette skje i form av at man flytter vegetasjonsmatter og tuer fra steder med intakt vegetasjon (Hagen & Skrindo 2010).

Beskyttelsessoner i form av avsperringer kan være nødvendig i perioder for at områder skal få tid til å revegeteres. Varighet på avsperringen vil da avhenge av skadeomfang.

Revegetering vil være tiltak som egner seg å iverksette samtidig med anlegning av for eksempel en steinlagt sti. Ved å styre ferdselen over klopper eller steinheller kan ytterligere vegetasjon få mulighet til å reetablere seg. Type jordsmonn, temperatur og klimatiske forhold vil være blant de avgjørende faktorene for hvor lang tid det kan ta før man oppnår ønsket resultat.

Fig. 93 Med natursteinheller, og en vellykket revegetering vil området se mer ivaretatt ut, som igjen kan styrke opplevelsesverdien for de besøkende. Tilrettelegging kan også skape forventinger, eller vekke en nysgjerrighet ved å ferdes på stien.

OPPLYSNINGSSKILT

At de besøkende ønsker mer informasjon om spesielle attraksjoner, turforslag, kart, landskapets terreng, framkommelighet og lignende, bør ses i sammenheng med forvaltningens oppgave om å formidle verneverdiene, verneformålet og egnet bruk i området. Innholdet i landskapet, som kan formidles via informasjon slik brukerne ønsker det, vil også kunne underbygge verneverdiene.

Opplysningsskilt vil kunne gi de besøkende en økt opplevelseskvalitet i det man får en større forståelse av landskapet. Skiltene kan plasseres de stedene som utgjør naturlig stoppunkt i området og de stedene man ønsker å fremheve kvaliteter ved landskapet, fortelle en historie om kulturelle

og naturmessige forhold, eller formidle annen viktig informasjon (Fig. 94). De kan brukes for å formidle informasjon om flora, fauna, geologiske prosesser, historiske hendelser, turmuligheter og lignende. Ved å skape en bevissthet rundt slike kvaliteter i området bidrar man til å underbygge formålet med vernet.

Opplysningsskilt er også viktige de stedene man iverksetter tiltak hvor man ønsker å styre ferdselen. Skilt som forteller noe om hvorfor kløpper er lagt ut, eller at området er i en revegeteringsprosess vil mest sannsynlig gi større forståelse og respekt for tiltaket.

Det bør velges et materiale på skiltene som passer inn i de naturlige omgivelsene og ikke tar for mye oppmerksomhet. Et egnet materiale for utforming av skiltene kan være værbestandig stål, også kjent under merkenavnet Cor-ten. Dette er stål hvor overflaten oksideres jevnt og danner en værbestandig, rust-farget overflate som beskytter for videre nedbrytning (Bramslev & Hagen 2016). Skiltet må utformes slik at det har en høyde og en vinkel som gjør det enkelt å lese.

EKSEMPLER PÅ OPPLYSNINGSSKILT

Plassering:

Innerdalsvatna, med utsikt over Innerdalen

Innhold:

Skiltet forteller om lokaliteten man befinner seg, og forteller en historie som kan sette i gang ideene og nysgjerrigheten for omgivelsene.

"Innerdalsvatna du nå ser foran deg, er demt opp grunnet et steinskred som ble utløst fra Skredfjellet. Høyden du nå befinner deg på er også et resultat av det samme skredet som raste på tvers av dalen.. osv." Skiltet kan videre inneholde mer forklaring til områdets aktive geologiske prosesser og hvordan landskapet har blitt formet gjennom årene. Illustrerende bilder på skiltet er nyttig supplement til tekst.

Fig. 94 Opplysningsskilt plasseres på stedene som er naturlige stoppunkt i området. Skiltene kan fremheve kvaliteter ved landskapet, eller slik som ved Innerdalsvanta fortelle en historie om landskapet.

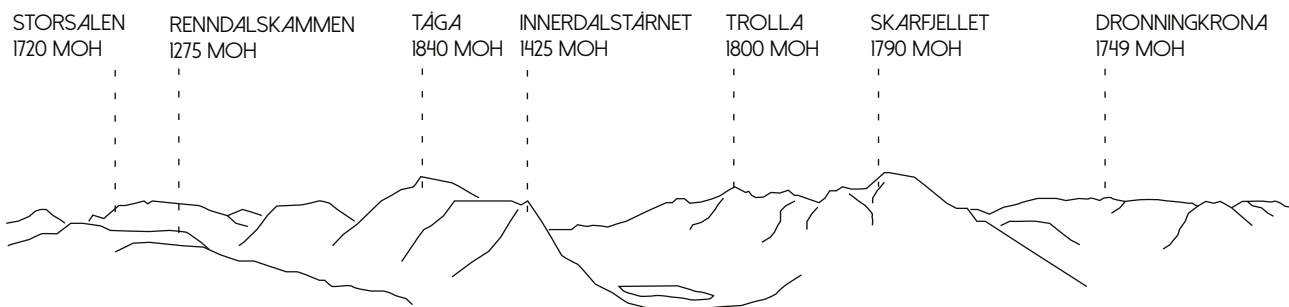

Fig. 95 Silhuett av fjell kan anvendes som en idé til bruk på opplysningskilt.

Fig. 96 Skilt kan brukes for å underbygge formålet med landskapsvernet, slik som å fremheve kvaliteter i landskapet. Informasjonen på skiltene trenger ikke være omfattende. For eksempel vil en enkel silhuett av fjellene være nok for å kunne synliggjøre hva man ønsker å formidle.

Plassering:

Bjøråskaret, med utsikt over omkringliggende fjelltopper og dalfører.

Innhold:

Skiltet viser silhuett av omkringliggende fjelltopper, med navn og høyde over havet (Fig. 95). Skiltet kan gjøre at folk stopper opp og tar seg bedre tid til å se hva de har rundt seg. Informasjonen på skiltet kan lette orienteringen for de besøkende, og være med på å gi en større forståelse for omgivelsene. Slike skilt viser at man kan formidle informasjon om området på en enkel, visuell måte. Denne type opplysningskilt egner seg på lokaliteter med god utsikt, eller andre steder hvor man ønsker å fremheve komponenter i landskapet (Fig. 96).

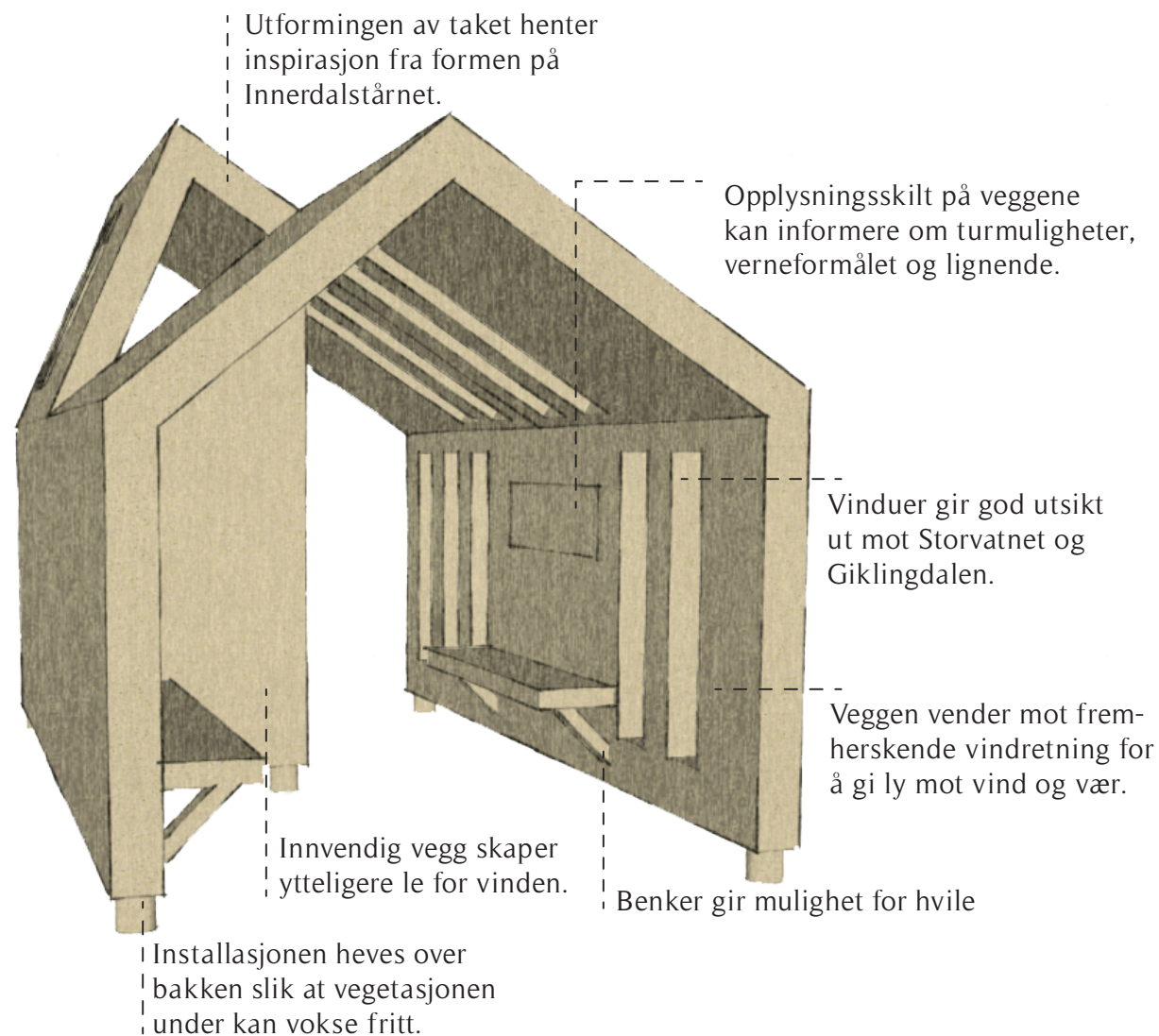

Fig. 97 Prinsipp for utforming av "LY". Figuren viser hvilke funksjoner den kan inneholde.

"LY" SKJUL / RASTEPLASS / UTSIKTSPUNKT

"LY" (Fig. 97) er en installasjon som kan tenkes at plasseres i sørenden av Storvatnet, ved foten av Innerdalstårnet. Befaring og intervjuer viser at svært mange tar turen til Innerdalstårnet. Derimot er det ikke alle som går hele veien til toppen. Noen velger å snu på vei opp, og andre velger å ende turen ved foten av fjellet. I tillegg ser man spor etter folk som velger dette punktet ved Storvatnet som rasteplass, enten på vei opp eller ned av fjellet. Slitasje viser videre at mange ferdes i dette området. Slik jeg oppfatter dette stedet har det et stort potensiale til å bli et definert møtepunkt og en rasteplass for de som er på tur i området, og det kan bli et turmål i seg selv. Lokaliteten har flott utsikt over Storvatnet, Giklingdalen og dens omkringliggende fjelltopper.

En slik installasjon kan anlegges for å fylle praktiske funksjoner i form av ly for vær og vind, og slik sett egne seg som en rasteplass (Fig. 98).

Hvordan den utformes med vinkler, vinduer og åpninger kan gjøre at man også får mulighet å observere de vakre omgivelsene (Fig. 99). De omkringliggende komponentene i landskapet vil dermed være avgjørende for utformingen. Installasjonen bør stå på påler slik at den heves noe over bakken. Dette minimerer behovet for terrenginngrep og sikrer at vegetasjonen kan vokse fritt under og rundt veggene.

Valg av materialer vil avhenge av hvilke uttrykk man ønsker installasjonen skal ha. Her foreslås ubehandlet trevirke (Fig. 100) eller betong (Fig. 101) som tenkte løsninger. Disse vil ha to forskjellige uttrykk, med hver sine fordeler.

Ubehandlet trevirke er et materiale vi er vant med å se i fjellet, i form av buer, hytter, små buer og lignende. Kjerneved av furu og eik er norske treslag som egner seg til slike utvendige

overflater (Bramslev & Hagen 2016). Materialet er vedlikeholdsfritt, og vil dermed egne seg godt et slikt sted. Overflaten blir raskt farget grålig, og vil slik sett få et naturlig uttrykk. Tre kan på den andre siden fremstå som et noe fremmed materiale over tregrensa, i det materiale ikke naturlig eksisterer der.

Betong er også et materiale med lang levetid. Betong kan lages med ulike teksturer og kulører (Krokstrand, Steen & Wiggen 2012) og slik sett er det mulig å få en overflatestruktur og et uttrykk som passer inn med omgivelsene. Materialet kan minne mer om de omkringliggende fjell- og steinmassene, enn hva tremateriale vil gjøre. På den andre siden er en betongkonstruksjon for mange fremmed å se i fjellet, og kan slik sett være vanskeligere å akseptere for enkelte.

Fig. 98 "LY" vil kunne fylle funksjonelle behov for de besøkende i området: sitteplass, beskyttelse for vær og vind, og være et sted hvor folk som ferdes i området kan møtes.

Fig. 99 "LY" kan plasseres ved foten av Innerdalstårnet, med utsikt over omkringliggende fjell, dalføre og Storvatnet. Denne lokaliteten vil mange passere på vei opp eller ned av Innerdalstårnet, eller når de kommer gående på turstrekningen mellom Fale og Innerdalen.

Fig. 100 Installasjonen "LY" (her illustrert i ubehandlet trevirke) kan også anvendes for å formidle verneverdiene til området. Veggene kan ha opplysnings-skilt med informasjon om verneformålet og verneverdiene, turruter i nærheten og for eksempel et skilt som illustrerer stien fra Storstvatnet og opp til toppen av Innerdalstårnet.

Fig. 101 Illustrasjonene av "LY" (her illustrert i betong) presenteres med to ulike materialvalg, slik at man får et inntrykk av hvordan de ulike materialene vil se ut i med tanke på omgivelsene rundt.

KAPITTEL 9

DISKUSJON & KONKLUSJON

Kapittelet bygger på teorigrunnet, dokumentstudiet, analyser, og intervjuer jeg gjorde med de ulike aktørene i Innerdalen. Til sammen danner dette bakgrunnen for å svare på denne oppgavens problemstillinger.

- *Hvordan kan landskapsarkitektoniske virkemidler anvendes for å sikre naturkvaliteter i landskapsvernområder i fjellet?*
- *Hvilke former for tilrettelegging oppleves som hensiktsmessig, og hva aksepteres av aktørene i Innerdalen landskapsvernområde?*
- *Hvilket handlingsrom gir verneforskriften til landskapsvernområdet ved utforming av tilretteleggingstiltak?*

9.1 DISKUSJON

Innerdalen ble i sin tid Norges første landskapsvernområde, etter eget initiativ fra daværende grunneier, Øystein Opdøl. Motivet for å verne Innerdalen var grunneiers ønske om å skåne landskapet fra vesentlige inngrep, og slik sett sikre at det spesielle landskapet i Innerdalen ville gi opplevelsesverdi også for kommende generasjoner. Han hevdet at retten til uberørt natur var en grunnleggende menneskerettighet, og like grunnleggende var plikten til å utnytte den på en økologisk måte et forvaltningsansvar. Bakgrunnen for landskapsvernet gjenspeiles i områdets verneforskrift som sier at formålet er *”å bevare et vakkert naturlandskap som på grunn av topografi, vassdrag og vegetasjon har betydelig rekreativ og naturvitenskapelig verdi”*. Innerdalen egner seg med dette godt som et eksempelstudie for å drøfte sammenhengen mellom forvaltningen av området, og anvendelse av landskapsarkitektoniske virkemidler som kan bidra til å sikre områdets naturkvaliteter.

De ulike naturkvalitetene som ligger i landskapet er hovedgrunnen for at folk velger å besøke Innerdalen. Tilrettelegging må ta hensyn til og fremme dette. Økt bruk, som medfører en synlig slitasje, oppfattes både av verneområdeforvalter, næringsdrivende/grunneier, og de besøkende som en negativ konsekvens på området. Blant disse aktørene, og av det som kommer fram i brukerundersøkelsen (Wold, Selvaag & Vistad 2017), er det et utelukkende fokus på å bevare naturverdiene, og skåne området fra mer slitasje. Samtlige er positive til, og mener det er hensiktsmessig, at man velger tilretteleggingstiltak som vil ivareta naturen på best måte. Dette støtter seg til aspektet ved verneformålet som sier at det vakre naturlandskapet legger grunnlag for menneskers bruk og opplevelse i området.

NATURFORVALTERPERSPEKTIVET

I denne oppgaven er naturforvalterperspektivet representert ved verneområdeforvalter. Oppgavene til områdeforvaltningen handler blant annet om å finne den mest hensiktsmessige tilretteleggingen, i form av de tiltak, som best vil fremme verneverdiene. I tillegg skal denne forvaltningen balanses med hensynet til bruken i området.

Økt bruk medfører et økt behov for å anvende tilrettelegging for å kunne ivareta verneverdiene. Vurderingen av hvilke tiltak som er hensiktsmessig må dermed ses opp mot både verneverdiene og bruken i området. Siden bruken i området har endret seg, og det i dag oppstår problemstillinger som ikke var aktuelle da området ble vernet, er man nødt å spørre seg om også forvaltningen av området må endre seg.

Tilretteleggingstiltak som kun forholder seg til området slik det var når landskapsvernet ble opprettet er mest sannsynlig ingen hensiktsmessig forvaltning på lengre sikt. Grunnen er at man kan risikere at tilretteleggingen ikke er tilstrekkelig nok i forhold til dagens situasjon. For å forvalte området best mulig i årene som kommer må man forsøke å forutse hvilken belastning utvikling kan føre til. En adaptiv forvaltning både, i dag og i framtiden, som tilpasser seg endringer er nødvendig for at formålet med landskapsvernet skal oppnås. Deretter er det hensiktsmessig å iverksette tiltak som imøtekommer denne utviklingen. Forvaltning av området må fokusere like mye på å finne gode, varige løsninger for framtiden, som å unngå konflikter med naturmiljøet eller forringing og ødeleggelse av naturverdier.

Verneområdeforvalter påpeker viktigheten av å beholde deler av området fritt for tilrettelegging, dersom man enkelte steder skal tillate en større grad av tilrettelegging. Det er i denne sammenheng hensiktsmessig å velge ut hvilke områder hvor det kan aksepteres tilrettelegging, og hvilke områder hvor verneformålet best ivaretas dersom man ikke tilrettelegger. Variasjon innad i området, med ulik grad av tilrettelegging, kan videre danne grunnlag for ulike opplevelser av å ferdes i området. Hvordan vi opplever og sanser våre omgivelser kan være forskjellig på steder med og uten tilrettelegging.

Soneinndeling kan være en hensiktsmessig måte å tenke tilrettelegging på, i følge verneområdeforvalter. Fordelene ligger i at man har en større kontroll på enkelte områder, og at man kan styre ferdselen i de områdene man ønsker høyere eller mindre grad av tilrettelegging. Soneinndeling kan også relateres til ulike brukere av området, tidligere i oppgaven omtalt som purister. Noen foretrekker å ferdes i mer tilrettelagte områder, mens andre brukere gjerne søker mindre tilrettelagte områder. Det kan være viktig at både lav- og høypurister er tenkt på i forvaltningen av verneområdet.

Soneinndeling kan by på utfordringer i det man begynner å tilrettelegge i lettere grad innover i området, i det som omtales som overgangssonen. Dette kan føre med seg mer ferdsel på steder det tidligere ikke var mye ferdsel. Når så tilretteleggingen opphører, og den indre sonen ikke har noen form for tilrettelegging, kan områdene i denne sonen også utsettes for en økt belastning og mer slitasje.

GRUNNEIERPERSPEKTIVET

Det kommer fram av intervjuene at grunneier i området støtter seg til mye av det samme perspektivet som forvaltningen. Hvilke steder og hvor mye som skal tilrettelegges mener han bør ta utgangspunkt i hvor mange som ferdes på de ulike turstrekningene. Han påpeker også at det er hensiktsmessig å ha en plan for tilrettelegging dersom man ser at antall besøkende øker.

Med familiær relasjon til initiativtager for landskapsvernet, er nåværende grunneier også delaktig i vernet. Med den samme filosofien som sin bestefar, og et ønske om å ivareta området for fremtidige generasjoner, er det av grunneiers interesse at den mest hensiktsmessige tilrettelegging er den som støtter opp under verneverdiene. Med rolle som både grunneier og næringsdrivende er han opptatt av å tenke hvordan de besøkende skal få en fin naturopplevelse når de ferdes i området: *"Hva kan vi gjøre for at de besøkende skal få en fin opplevelse og hvordan kan vi legge til rette for at folk her skal oppleve at det er fint?"*. Det kan tenkes at synet på tilrettelegging ville vært annerledes dersom vedkommende bare hadde én av rollene. Som næringsdrivende er man avhengig av at folk ønsker å besøke området, og verdiskapning i verneområder, jf. Fjellteksten (St.prp. nr. 65 (2002–2003)), kan være til fordel for de næringsdrivende. Dermed kan hvilke tilretteleggingstiltaks som oppfattes som hensiktsmessig av grunneier også bære preg av å skape en attraksjonsverdi i området.

BRUKERPERSPEKTIVET

De besøkende kan i følge brukerundersøkelsen til NINA (2016) kategoriseres som lavpurister. Det vil si at de trives med tilrettelagte områder og at de aksepterer at det er mange andre folk i området.

Man må i denne sammenheng ta stilling til hvorvidt man ønsker et område som imøtekommer dette, og i så fall i hvilken grad. På den ene siden kan tilrettelegging sende et signal som fører til mer bruk av området, i det bedre tilrettelegging kan tiltrekke flere besøkende. På den andre siden kan man se på tilrettelegging som et grep som innebærer at man har bedre kontroll på de besøkende som kommer til området.

Selv om de besøkende kategoriseres som lavpurister, har de tydelige oppfatninger av hva de mener er hensiktsmessig og hva de aksepterer av tilrettelegging. For å sitere en av de besøkende i Innerdalen *"Vi mennesker kan ikke gripe inn i naturen alle steder"* (Dame, 50).

De besøkendes ferdsel i Innerdalen knytter seg i all hovedsak til stiene, og det er tiltak i forbindelse med stiene, slik som klopplegging, som fremheves blant de besøkende som mest hensiktsmessig å iverksette. Å se de besøkendes preferanser for tilrettelegging i sammenheng med at de også mener det er positivt å tilrettelegge for å ivareta naturen, er nyttig når man skal finne frem til egne tiltak i området.

Flere av de besøkende aksepterer også tiltak som kan styrke opplevelseskvaliteten, dette være seg så vel de estetiske tiltakene som de bevarende og funksjonelle tiltakene. *"God tilrettelegging kan gjøre at vi slipper å tenke så mye på hvor vi setter beina, men heller ser på de mektige fjella vi har rundt oss"* (Dame, 63).

De foreslåtte tiltakene, enten om de er bevarende, funksjonelle eller estetiske tilretteleggingstiltak, innebærer å tilføre nye elementer i området. Noen besøkende påpeker at tilrettelegging kan være visuelt forstyrrende i landskapet, dersom tiltakene tar for mye oppmerksomhet. Dette

kan føre til at besøkende fokuserer negativt på et tiltak, fremfor at de opplever tiltaket som et positivt element som er med å sikre naturkvalitetene i verneområdet.

TILRETTELEGGING INNENFOR RAMMENE AV VERNEFORSKRIFTEN

Hvilken vernekategori området er tillagt sier noe om hva som skal vernes om, og hvilke muligheter og begrensninger som ligger innenfor rammene av vernet. Som landskapsvernområde står bevaring av landskapsbildet og landskapsopplevelsen sentralt i vernet av Innerdalen. Den estetiske opplevelsen og bevaring av landskapsbildet for kommende generasjoner er viktige dimensjoner i verneforskriften i Innerdalen.

Til tross for at Innerdalen er tillagt denne vernestatusen, utsettes området for påvirkning fra den øvrige samfunnsutviklingen. Den økende ferdselen og bruken i Innerdalen landskapsvernområde medfører først og fremst et press på naturmiljøet, men dette tvinger også fram tiltak fra forvaltningsmyndighetene for at området skal tåle denne påvirkningen. Dette omfatter de estetiske påvirkningene, så vel som de økologiske. Utforming av tilretteleggingstiltak er et verktøy som kan brukes for å forhindre de negative påvirkningene, men hvilke muligheter har man til dette innenfor dagens verneforskrift?

Handlingsrommet påvirkes både av formelle og uformelle forutsetninger og oppfatninger. De formelle reglene forholder man seg til gjennom lovverket, altså vernebestemmelsene og forvaltningens behandling av disse. Bruk av dispensasjon fra verneforskriften er et eksempel på hvordan handlingsrommet kan tøyes, med tanke på utforming av tilretteleggingstiltak.

Forskriften sier at *”Departementet kan gjøre unntak fra vernebestemmelsene [...] i tilfeller det ikke strider med formålet i vernet”* (Forskr. om vernebestemmelser mv., Sunndal 1977). Det må dermed en vurdering til hvorvidt et tilretteleggingstiltak strider med formålet i vernet eller ikke. Det er utfordrende å sette en absolutt grense for når tilrettelegging i verneområdet går på bekostning av verneverdiene. Dette fordi hvert enkelt tiltak kan påvirke området ulikt. Verneområdets sårbarhet er i denne sammenheng en viktig faktor når man diskuterer handlingsrommet.

Dersom det kan vises til at tiltak vil være til fordel for verneformålet kan altså forvaltningen gi tillatelse til dette. Vernebestemmelsene sier blant annet at *”Oppmerking av nye turistruter, bygging av klopper og oppsetting av vegvisere og oppslag skal være godkjent på forhånd av forvaltningsmyndighetene”*. Dette betyr at dersom forvaltningen ser at slike tiltak er hensiktsmessig med tanke på verneformålet, så kan tiltaket tillates.

Fjellteksten (St.prp. nr. 65 (2002–2003) og verdiskapingsprogram for reiselivsutvikling i fjellområdene åpner opp for å utvikle potensialet for bruk og opplevelse innenfor verneområdene her til lands. Med bakgrunn i dette er det nødvendig å se om de formelle verneforskriftene i Innerdalen er til hinder for dette. I tillegg må man se vernebestemmelsene opp mot den økende bruken av området. Vernebestemmelsene legger begrensninger på oppføring av nye bygg innenfor vernegrensa, og slik må det nødvendigvis være dersom man skal forhindre at formålet med landskapsvernet svekkes. Men et viktig spørsmål er om de øvrige vernebestemmelsene unødig hindrer økt bruk av verneområde på en akseptabel og skånsom måte.

Forvaltningsplanen for landskapsvernområdet klargjør vernebestemmelsene, samt hjelper en til å tolke og utdype hvordan bestemmelsene praktiseres. Forvaltningsplanen kan slik anvendes som et verktøy for å klargjøre handlingsrommet til verneforskriften.

Selv om man har en praktisk rettet forvaltningsplan, kan det tenkes at denne med utgangspunkt i nåværende bruksintensitet, burde tilpasses mer de endringene som har skjedd. Dette være seg for eksempel at forvaltningsplanen presiserer at tilrettelegging som åpner opp for en mer skånsom ferdsel i området bør tillates. Med tanke på at stadig fler som besøker slike naturområder også forventer mer av besøket og møte med omgivelsene, kunne det videre vært presisert at tiltak som legger til rette for å øke opplevelsesverdien kan tillates. Her da med et forbehold om at disse tiltakene må godkjennes av forvaltningsmyndigheten. I dagens forskrift står det videre at *”Forøvrig må det ikke iverksettes tiltak som i vesentlig grad kan endre landskapets art eller karakter”*. Dersom nye tilretteleggingstiltak skal iverksettes bør det i bestemmelsene dermed stilles krav til landskapsmessig tilpasning.

En oppfølging av dette og en gjennomgang av forskriftspraksisen kan være hensiktsmessig for at man i årene fremover skal kunne forvalte området på den best egnede måten.

Sumvirkningen av flere enkle tilretteleggingstiltak, som hver for seg kan aksepteres, kan over tid komme i konflikt med verneformålet. Førre-var-prinsippet er essensielt for å kunne opprettholde verneverdiene og sikre områdets kvaliteter for de framtidige generasjoner. Anvendelse av landskapsarkitektonisk virkemidler vil være nyttig for å kunne forstå hvilken virkning nye tiltak kan ha for området.

LANDSKAPSARKITEKTONISKE VIRKEMIDLER

Områdevern gir Innerdalen en bestemt rettslig status med formål å sikre naturverdiene i området. Etablering av verneområder innebærer at mennesket tar et bevisst ansvar slik at disse verdiene ikke skal forsvinne eller bli ødelagt. Samtidig ønsker man at mennesker skal bruke og oppleve naturområdet. Dette forutsetter at man, gjennom kunnskap og vurderinger, må finne en balanse som avveier disse hensynene.

I teorien til denne oppgaven presenteres det biosentriske og antroposentriske perspektivet. Det er likevel ikke entydig å si at tilrettelegging og forvaltningen av området tar utgangspunkt i det ene eller det andre perspektivet. Dersom man anvender utforming som er i samspill med landskapet og naturkvalitetene i området, kan tiltakene sies å ta mer hensyn til det biosentriske perspektivet. *Mer* sier jeg fordi landskapsarkitektur tar utgangspunkt i menneskers bruk og opplevelse, og dermed alltid vil ha et visst behov for å fylle krav og ønsker sett fra det menneskelige ståstedet. Samhandlingen mellom mennesket og naturen er i denne oppgaven vesentlig for hvilke tiltak som blir gjort, og dermed søker jeg heller å forene og balansere de økologiske og menneskelige perspektivene. Tiltakene må anvendes både for å sikre naturkvalitetene og styrke naturopplevelsen.

De foreslåtte tilretteleggingstiltakene i Innerdalen vil være små enheter som omgis av de store sammenhengene. Det er essensielt å beskrive disse store sammenhengene for å kunne ha forståelse for hvordan et tiltak og omgivelsene kan påvirke hverandre. Landskapsanalysen og landskapskarakteranalysen er virkemidler for å få kunnskap om, og forstå kvaliteter og variasjonen i området. De er også nyttig for å se sammenhengen mellom områdets fysiske

og strukturelle innhold, og de romlige- og estetiske opplevelsene. Analysene er dermed grunnlaget for å kunne utvikle stedstilpassede, landskapsarkitektoniske tiltak.

De fysiske forholdene, altså landskapstypene og ulike kvaliteter ved disse, danner rammene for vår opplevelse og estetiske møte med omgivelsene. Dette utgjør tilsammen det helhetlige landskapsbildet. Helhet blir slik sett et uttrykk for at ulike komponenter i landskapet skaper en harmonisk sammenheng. Denne helheten kan ødelegges hvis landskapet blir utsatt for inngrep, i denne sammenhengen i form av tilrettelegging, som ikke inngår i landskapets helhet. Landskapsanalysen og landskapskarakteranalysen anvendes slik sett som et grunnlag for å kunne sikre naturkvalitetene i verneområdet, og for å kunne finne frem til egnede tiltak og utforming.

HVA OPPNÅS MED DE FORESLÅTTE TILTAKENE ?

Hensikten med de foreslåtte tiltakene er at de skal bygge opp under verneformålet. Tiltakene anvendes som et virkemiddel for å framheve landskapets kvaliteter, for at folk skal få et godt inntrykk av helheten i landskapet, og for å styrke relasjonen mellom naturen og de som ferdes i den.

Restaurering på stiene i form av klopp- og steinlegging samt revegetering, vil være til fordel for aspektet ved landskapsvernet som sier at man skal bevare et vakkert naturlandskap. Steder det i dag er vesentlig slitasje kan negativt ta oppmerksomheten vekk fra landskapet rundt. Forbedring av stiene kan gjøre at oppmerksomheten rettes mot hva landskapsvernet faktisk skal fremme, nemlig opplevelsen av det vakre naturlandskapet. Restaurering av stier har dermed både et bevarende,

funksjonelt og estetisk formål.

Restaurering av stier er tiltak som er ønskelig av de ulike aktørene i området, med forbehold om at det begrenses til å iverksettes der det er vesentlig behov. I henhold til eksisterende verneforskrift må slike tiltak søkes om og være godkjent av forvaltningsmyndigheten for å kunne iverksettes.

Opplysningsskilt kan rette seg mot de ulike dimensjonene av verneformålet. De kan fremme verneverdiene og kvalitetene som ligger i det vakre naturlandskapet, eller underbygge de rekreative og naturvitenskapelige verdiene som ligger i området. Slik sett kan de være med å styrke opplevelsen når man ferdes i området.

Skilting, restaureing og opparbeiding av stier kan brukes for å styre ferdselen, og må samsvare med soneinndelingen. Dette betyr at noen steder vil det være greit å tillate slike tiltak og andre steder ikke. Til tross for dette formålet, kan tilretteleggingen også ses på som en måte å tilføre landskapet det "lille ekstra". Sett på en annen måte kan dette virke forstyrrende for opplevelsen av omgivelsene, dersom tiltakene tar for mye oppmerksomhet. Hvis dette skjer mister tiltakene sin hensikt.

"LY" er en installasjon som først og fremst kan fylle et funksjonelt behov for de besøkende. En slik installasjon framkommer i intervjuet med de besøkende som et foreslått tiltak. Installasjonen kan være til fordel for det rekreative potensiale som framkommer av verneformålet, i det folk anvender det som et stoppunkt på turen eller som et turmål i seg selv. Installasjonen er tenkt utformet slik at den også kan være med å framheve områdets naturkvaliteter, i tillegg til å fylle et funksjonelt behov.

"LY" kan endre inntrykket av stedet den plasseres, og kan medføre at karakteren ved området endres noe, i den forstand at en slik installasjon er et tydelig tegn på menneskelig påvirkning. En forutsetning for "LY" er at den underlegger seg stede egne forutsetninger. Landskapets estetiske egenskaper, så vel som de økologiske egenskapene må være premissgivende for utformingen av "LY" og de øvrige tiltakene. Dersom man velger å iverksette slike tiltak må man være bevisst på at det kan føre til at enda flere velger å gå på den tilrettelagte stistrekningen, nettopp fordi den er tilrettelagt. Dette aspektet må tas med i vurderingen av hvor mye og hvor man ønsker å tilrettelegge.

I dag er det sjelden at man tenker på stiene, som er tråkket fram gjennom mange generasjoner, som noe tilført til landskapet. Målet ved tilrettelegging i landskapsvernområder i fjellet må være, slik Olmsted designet sine parker (Beveridge u.å.), at tiltakene ikke skal ses på som noe tilført, men at det med tiden blir en del av landskapet og vår estetiske oppfattelse av landskapet.

Hvis man velger tilretteleggingstiltak hvor man designer med naturen kan man oppnå at tiltakene både tar hensyn til naturens rolle og prosesser, samtidig som det er til nytte for oss mennesker. At vi tilrettelegger er en måte å markere det menneskelige og kulturelle perspektivet som ligger i verneformålet. Tiltakene vil innebære at det tilføres elementer i landskapet fra vår tid, på en bevisst måte. Dette er virkemidler som anvendes for å styrke estetikken i samspill med naturopplevelsen. Med utgangspunkt i relasjonen mellom mennesker og natur, som ligger i formålet med landskapsvernet av Innerdalen, vil tiltakene kunne samsvare med den intensjonen.

9.2 KONKLUSJON

Hver enkelt del av denne oppgaven har likeverdig bidratt til oppgavens helhet. De ulike delene bygger på og utfyller hverandre, og til sammen har de dannet et grunnlag for å kunne svare oppgavens problemstillinger.

Denne oppgaven har tatt for seg hvordan en bevisst bruk av tilretteleggingstiltak, kan anvendes som et virkemiddel i forvaltningen av landskapsvernområdet. Tiltakene er ikke med å legitimere bruk som kan påføre naturverdiene skader, men er først og fremst en konsekvens for forvaltningen når dagens situasjon medfører en økt belastning på arealene.

Med et større fokus på verdiskapning i fjellet, og en voksende trend for å skulle legge til rette for naturbaserte opplevelser innenfor verneområder, er dette en måte å ta ansvar både overfor naturen og folk som ferdes der.

I denne oppgaven har jeg tatt verneforskriftens formålsparagraf helt bokstavelig, og satt denne i sammenheng med initiativtaker for vernet, Øystein Opdøl, sitt ønske om å sikre at det spesielle landskapet i Innerdalen kan gi opplevelsesverdi for kommende generasjoner. Formålsparagrafen har hjulpet meg til å forstå at den mest egne forvaltningen av Innerdalen vil være om man tar denne paragrafen på alvor. Dette både med hensyn til å styrke opplevelsen for de besøkende i området, og for å forvalte naturområdet slik at det kan tåle bruksbelastningen. Slik jeg tolker formålsparagrafen har den fokus på den viktige relasjonen mellom naturen og folks bruk og opplevelse av naturen. Perspektivet som i sin tid var en av hovedgrunnene for at man ønsket å verne området. Denne relasjonen har også blitt viktig i utformingen av tiltakene, i det tiltakene er ment for å styrke forholdet mellom menneskene og det de omgis av når de ferdes i området. Slik arbeidene til arkitekten Sverre Fehn blir tolket som et forhold mellom mennesket og natur, og

forhold mellom fortid og nåtid (Berre & Lysholm 2010), kan på sin måte også relateres til denne oppgaven.

Tolkning av verneforskriften, og å anvende formålsparagrafen aktivt, mener jeg må stå sentralt i forvaltningen av landskapsvernområder. Formålsparagrafen forteller oss tross alt om hva man ønsker at skal oppnås ved å verne området, og dette må man ivareta best mulig. En aktiv og dynamisk oppfølging av verneforskriften er et virkemiddel man kan ta i bruk, slik at måten man håndterer dagens og framtidens utfordringer, kan forankres i den opprinnelige intensjonen med vernet, men tilpasses framtidig bruk. Tilretteleggingstiltak, og utforming av disse, bør dermed også forankres i hva som ligger i intensjonen med vernet.

Jeg håper at måten denne oppgaven har anvendt Innerdalen landskapsvernområdets formålsparagraf for å finne fram til egne tilretteleggingstiltak, kan være til inspirasjon for andre lignende områder. Dette være seg både opprettelse av nye landskapsvernområder, og hvordan man skal forvalte både nye og eksisterende. Dette forutsetter at man vurderer virkningen tiltakene får ut i fra bruken av området og ivaretagelse av verneverdiene. Slik erfaring og kunnskap vil kunne ha en overføringsverdi til andre landskapsvernområder, hvis effektene av tiltakene blir dokumentert og evaluert ut i fra hva som var hensikten med tiltakene.

TILRETTELEGGING SOM NOE MER ENN EN PRAKTISK FUNKSJON?

De besøkende forventer i økende grad at de er tenkt på i planleggingen av et område. Denne oppgaven viser at tilretteleggingstiltak kan ha noe mer enn en praktisk funksjon for oss mennesker. Tilrettelegging kan handle om å legge til rette for en estetisk opplevelse av landskapet. I forvaltning og tilrettelegging ligger det implisitt en mulighet for å påvirke folks opplevelser og atferd

i landskapsvernområdet. Dette kan ses på som en verktøykasse forvaltningen kan benytte for å endre bruken i positiv retning, både med tanke på verneverdier og brukernes opplevelser. Tilrettelegging kan skape vinn-vinn situasjoner, hvor tiltakene både reduserer påvirkning på naturen og gir bedre opplevelse og brukertilfredshet. I denne sammenheng er det viktig å presisere at tilretteleggingen ikke skal være en forutsetning for at de besøkende skal få en bedre opplevelse, men kan være med på å danne utgangspunktet for at de kan få det.

Landskapsarkitektoniske grep i form av analyser og utforming av tiltak er virkemidler man aktivt kan anvende for å sikre naturkvalitetene i landskapsvernområder i fjellet, slik som Innerdalen. Dersom tilretteleggingstiltak benyttes som et virkemiddel i forvaltningen av Innerdalen må det være et underliggende mål at tiltakene vil bidra til å sikre naturkvalitetene som ligger i verneformålet. Slik vil de rekreative og naturvitenskapelige verdiene ivaretas, som igjen gjør at området bevarer sin attraktivitet. Det kan ikke være av hensikt å ikke tilrettelegge, når noe av ønsket og intensjonen med opprettelsen av landskapsvernet var at man skulle videreføre opplevelsen av området.

Når man ivaretar områdets kvaliteter, slik intensjonen med vernet var, gjennom tilrettelegging og utforming, sender man et signal om at vi som mennesker tar ansvar overfor naturområdet vi har tillagt en vernestatus. Vi mennesker samhandler med, og utgjør sammen med naturen en helhet. I betydningen av landskapsvernområder ligger denne samhandlingen og vår opplevelse av landskapet sentralt, og denne bør man søke og forene gjennom tenkning og praksis. Dette innebærer dermed at man både tar naturen på alvor, og samtidig synliggjør menneskers plass og tilstedeværelse i det man skal forvalte landskapsvernområder.

REFERANSER
FIGURLISTE
VEDLEGG

REFERANSER

- Aanrud, R. (1973). Trollheimen på våre kart. I: Trondhjems Turistforening - Årbok 1973, s. 159.
- Aas, Ø., Vistad, O. I., Dervo, B. m.fl. (2003). Bruk og forvaltning av nasjonalparker i fjellet NINA Fagrapport 72. NINA. 83 s.
- Ariansen, P. (1992). *Miljøfilosofi. En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget. 253 s.
- ATTA. (2016). *Adventure Tourism Development Index*: Adventure Travel Trade Association. Tilgjengelig fra: <http://www.adventureindex.travel/rankings.htm> (lest 29.09.2017).
- Bell, S., Tyrväinen, L., Sievänen, T. m.fl. (2007). Outdoor Recreation and Nature Tourism: A European Perspective. *Living reviwis in Landscape reseach*, 1(2): 1-46.
- Benum, E. (2015). *Forurensning og naturvern*. Norgeshistorie, UiO. Tilgjengelig fra: <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/teknologi-og-okonomi/1902-forurensning-og-naturvern.html> (lest 20.09.2017).
- Berntsen, B. & Hågvar, S. (2010). *Norsk natur - farvel? En illustrert historie*: Unipub AS. 280 s.
- Berre, N. & Lysholm, H. (2010). *Omveg. Arkitektur og design langs 18 nasjonale turistvegar*: Statens Vegvesen, Nasjonale turistveger. 213 s.
- Beveridge, C. E. (1995). *Mount royal in the works of Fredrick Law Olmsted*: Culturel de Montréal. Tilgjengelig fra: http://ville.montreal.qc.ca/pls/portal/docs/PAGE/BUREAU_MTROYAL_FR/MEDIA/DOCUMENTS/OLMSTED-VISION-MONT ROYAL-AVRIL2009-VERSION ANGLAISE-FINAL.PDF (lest 26.09.2017).
- Beveridge, C. E. (u.å.). *Design Principles*. The national association for Olmsted parks. Tilgjengelig fra: <http://www.olmsted.org/the-olmsted-legacy/olmsted-theory-and-design-principles/design-principles> (lest 26.10.2017).
- Bischoff, A. (2005). Fornemmelse for stien: Forskning i Friluft, FRIFO. 10 s.
- Bischoff, A. (2007). Mellom meg og det andre finns det stier... I: *Veglederen*: Aschehougs Forlag.
- Bramslev, K. & Hagen, R. (2016). *Grønn Materialguide. Veileder i miljøriktig materialvalg*. Versjon 2.0: Context AS. Tilgjengelig fra: <http://byggalliansen.no/portfolio-items/gronn-materialguide-2-0-oktober-2016/> (lest 02.12.2017).
- Brox, K. H. (2013). *Naturvernet i historisk og politisk perspektiv*. Naturvernforbundets landsmøte.
- Bruun, M. (1996). *Landskapsbildet i norsk naturforvaltning*: Direktoratet for naturforvaltning / Institutt for landskapsplanlegging, Ås. 35 s.
- Bruun, M. (2009). *Frederic Law Olmsted*. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Frederic_Law_Olmsted (lest 26.09.2017).
- Brænd, T. J. (2016). *Nasjonalparker i Norge*: Store norske leksikon Tilgjengelig fra: https://snl.no/nasjonalparker_i_Norge (lest 31.08.2017).
- Christensen, T. B. (2013). *Her startet kampen for norsk natur*. Naturvernforbundet. Tilgjengelig fra: <https://naturvernforbundet.no/naturogmiljo/her-startet-kampen-for-norsk-natur-article28907-1024.html> (lest 20.09.2017).
- Cold, B. (2010). *Her er det godt å være: om estetikk i omgivelsene*: Tapir akademisk forlag. 104 s.
- Dahlum, S. (2015). *Kvalitativ*. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/kvalitativ> (lest 14.09.2017).
- Dervo, B. K., Skår, M., Köhler, B. m.fl. (2014). Friluftsliv i Norge anno 2014 – status og utfordringer - NINA Rapport 1073. 98 s.
- Dilsaver, L. M. (1994). *America's National Park System: The Critical Documents*: Rowman & Littlefield Publishers. Tilgjengelig fra: https://www.nps.gov/parkhistory/online_books/anps/index.htm (lest 20.09.2017).
- DN. (2006). Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv. Håndbok 27: Direktoratet for naturforvaltning. 132 s.
- DNT. (u.å.). *DNT's historie*: DNT. Tilgjengelig fra: <https://www.dnt.no/historikk/> (lest 22.08.2017).
- DOC. (u.å.). *Hooker Valley Track*: Department of Conservation. Tilgjengelig fra: <http://www.doc.govt.nz/parks-and-recreation/places-to-go/canterbury/places/aoraki-mount-cook-national-park/things-to-do/tracks/hooker-valley-track/> (lest 01.11.2017).
- Eide, N. E., Hagen, D., Gundersen, V. m.fl. (2015). Sårbarhetsvurdering i verneområder - Utvikling av metodikk for å vurdere sårbarhet for vegetasjon og dyreliv knyttet til ferdsel i verneområder i fjellet. NINA Rapport 1191. 64 s.
- Faarlund, N. (1973). *Friluftsliv. Hva - hvorfor - hvordan*. Norges Idrettshøgskole, Oslo. Tilgjengelig fra: <http://www.nb.no/nbsok/nb/b34d4473e198566a9f30e6abd748ba66?index=1-0> (lest 01.09.2017).
- Forskr. om vernebestemmelser mv., Sunndal (1977). *Forskrift om vernebestemmelser for landskapsvernområde for Innerdalen landskapsvernområde*. Lovdata.
- Fredman, P., Reinius, S. W. & Lundberg, C. (2009). Turism i natur. Definitioner, omfatning, statistikk, R 2009:23. 122 s.
- Friluftsloven. (1957). *Lov om friluftslivet, endret 01.10.2015*. Lovdata: Klima- og miljødepartementet.
- Grunnloven. (1814). *Grl. § 112, endret 06.05.2014* Lovdata: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Gundersen, V., Andersen, O., Kaltenborn, B. P. m.fl. (2011). Målstyrt forvaltning. Metoder for håndtering av ferdsel i verneområder. NINA Rapport 615. 112 s.
- Gundersen, V., Mehmetoglu, M., Vistad, O. I. m.fl. (2015). Linking visitor motivation with attitude towards management restrictions on use in a national park. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 9: 77-86.
- Hagen, D. & Skrindo, A. B. (2010). Håndbok i økologisk restaurering. Forebygging og rehabilitering av naturskader på vegetasjon og terreng. Forsvarsbygg. 95 s.
- Hart-Davis, A. (2009). *Verdenshistorie*. Oslo: Cappelenes Damm. 612 s.
- Hartig, T. (2007). Three steps to understanding restorative environments as health resources. Kap. 12. I: *Open space: People space*, s. 224.
- Haukeland, J. V. & Lindberg, K. (2001). Bærekraftig reiselivsforvaltning i naturområder. TØI rapport 550. Oslo. 154 s.
- Heggdalsvik, P. J. (2006). *Freda ro på Renndølsetra*. Ut i naturen: NRK natur.
- Heiberg, M. M., Christensen, H. M. & Aas, Ø. (2005). Turisme i verneområder, NINA Rapport 87. NINA. 87 s.
- Herrington, S. (2009). *On landscapes - Thinking in Action*. New York: Routledge (lest 02.11.2017).
- Hunt, J. D. (2000). *Greater Perfections: The Practice of Garden Theory*. Philadelphia: University of Pennsylvania press. 269 s.
- Hyvik, J. J. (2015). *Kulturnasjonalsismen 1830–1870*. Norgeshistorie.no: UiO. Tilgjengelig fra: <https://www.norgeshistorie.no/bygging-av-stat-og-nasjon/artikler/1428-kulturnasjonalsisme-1830-1870.html> (lest 22.08.2017).
- Hølmekbakk, C.-V. (2008). *Sohlbergplassen*. Nasjonale turistveger. Tilgjengelig fra: <http://www.nasjonaleturistveger.no/no/turistvegene/rondane?attraksjon=sohlbergplassen> (lest 01.11.2017).
- IUCN. (2017). *Protected Area Categories*: International Union for Conservation of Nature. Tilgjengelig fra: <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-area-categories> (lest 17.11.2017).
- Jakobsen, I. U. (2014). *Føre-var-prinsippet*. Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/føre_var-prinsippet (lest 02.10.2017).
- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*: Abstrakt forlag. 458 s.
- Jordal, J. B. (2004). Et gløtt inn i Sunndalsnaturen - en kartlegging av viktige naturtyper. Sunndal kommune, rapport. 262 s.
- Kielland, I. R. (2015). Utenfor allfarvei. *D2 Friluftsliv*.
- Kopreitan, K. (1996). Fredning av Innerdalen - en seier for den gode husbonns prinsipp. *Trondhjems Turistforening. Årbok 1996*.

- Krokstrand, O. H., Steen, Ø. & Wiggen, M. M. (2012). *Betongoverflater*: Gyldendal Norsk Forlag. 251 s.
- Landskapsfabrikken. (2004). *Hellåga*. Tilgjengelig fra: http://landskapsfabrikken.no/prosjekter/Hellaga_rasteplass_Kystriksveien_Rv_17 (lest 01.11.2017).
- LNT. (2012). *Leave No Trace Principles*. Tilgjengelig fra: <https://lnt.org/about/news-and-media-resources>.
- McHarg, I. L. (1992). *Design with Nature*. New York: J. Wiley 197 s.
- Melby, M. W. & Garder, G. (2001). Verdier i Ålvundelva, Sunndal, Nøre og Romsdal. VVV-rapport 2001-4. Norges vassdrags- og energidirektorat.
- Meld. St. 18 (2015–2016) Friluftsliv - Natur som kilde til helse og livskvalitet*: Klima- og miljødepartementet. 117 s.
- Meld. St. 19 (2016–2017) Opplev Norge – unikt og eventyrlig*: Nærings- og fiskeridepartementet. 102 s.
- Miljødirektoratet. (2011). *Tilrettelegging av friluftslivsområder*. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/For-offentlig-sektor/Sikring-og-forvaltning-av-friluftslivsomrader/Tilrettelegging-av-friluftslivsomrader/> (lest 02.10.2017).
- Miljødirektoratet & Riksantikvaren. (2011). *Veileder: Metode for landskapsanalyse i kommuneplan*. Miljødirektoratet. 64 s.
- Miljødirektoratet. (2013a). Forvaltningsplan. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/For-offentlig-sektor/Opprettelse-og-forvaltning-av-verneomrader/Forvaltningsplan/> (lest 31.08.2017).
- Miljødirektoratet. (2013b). Vern før og nå. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Vern-for-og-na/> (lest 31.08.2017).
- Miljødirektoratet. (2013c). Verneformer. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Verneomrader/Verneformer/> (lest 31.08.2017).
- Miljødirektoratet. (2015). *Veileder for besøksforvaltning i norske verneområder*. Miljødirektoratet. 42 s.
- Miljødirektoratet. (2016). *Veileder M-481. Opprettelse av verneområder etter naturmangfoldloven*. 61 s.
- Miljøverndepartementet. (2009). *Den europeiske landskapskonvensjonen*. Tilgjengelig fra: <http://www.miljodirektoratet.no/old/dirnat/multimedia/731/DenEuropeiskeLandskapskonvensjonen.pdf>.
- Moen, H. S. (2015). Forvaltningsplan for verneområdene i Trollheimen. Verneområdestyret for Trollheimen. 121 s.
- Myhre, T. (2016). *Nasjonalparker*: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/nasjonalparker> (lest 20.09.2017).
- Mæland, S. (2005). *Fjellnatur – Hytter – Landskapsendring*: Naturvernforbund i Oppland. Tilgjengelig fra: [https://naturvernforbundet.no/getfile.php/133690/Dokumenter/Rapporter og faktaark/2006 og 2005/Fjellnatur_-_Hytter_-_Landskapsendring.pdf](https://naturvernforbundet.no/getfile.php/133690/Dokumenter/Rapporter%20og%20faktaark/2006%20og%202005/Fjellnatur_-_Hytter_-_Landskapsendring.pdf) (lest 22.08.2017).
- Naturmangfoldloven. (2009). *Lov om forvaltning av naturens mangfold*. Lovdata: Klima- og miljødepartementet.
- NHO. (2017). *Et bærekraftig norsk reiseliv*: NHO Reiseliv. Tilgjengelig fra: <https://www.nhoreiseliv.no/vi-mener/barekraftig-reiseliv/> (lest 16.11.2017).
- NIBIO (u.å.) Arealinformasjon. Tilgjengelig fra: <https://kilden.nibio.no/> (lest 04.10.2017)
- NPS. (2017). *Who Was John Muir?*: National Park Service. Tilgjengelig fra: <https://www.nps.gov/jomu/learn/historyculture/people.htm> (lest 11.10.2017).
- NRK. (2016). *På Runde har det kome nye stiar for å hindre slitasje*. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/mr/vil-redusere-slitasje-med-nye-stiar-1.13217183> (lest 01.11.2017).
- Næss, A. (1976). *Overskudd i naturen: friluftsliv*. Harvest (red.). Økologi, samfunn og livsstil: Universitetsforlaget.
- Næss, A. (1999). *Livsfilosofi - Et personlig bidrag om følelser og fornuft*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Næss, A. (2010). Arne Næss om dypøkologi. *Grevlingen. Naturvernforbundet i Oslo og Akershus*, (3): s. 6-9.
- Piasecki, J. (2011). *Stone River*. Arch Daily Tilgjengelig fra: <https://www.archdaily.com/173867/stone-river-jon-piasecki> (lest 01.11.2017).
- Regjeringen. (2009). *Europeisk landskapskonvensjon (norsk tekst)*: Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan--og-bygningsloven/plan/internasjonalt-plansamarbeid/landskapskonvensjonen/om-konvensjonen/europeisk-landskapskonvensjon-norsk-teks/id426184/> (lest 03.10.2017).
- Reusch, M. (2017). *Friluftsløven i dag*. Tilgjengelig fra: <https://allemannsretten.no/> (lest 02.09.2017).
- Rottle, N. & Yocom, K. (2010). *Basics Landscape Architecture 02: Ecological Design*. Lausanne, Sveits: AVA Publishing SA. 175 s.
- Sander, K. (2017). *Metode*. Tilgjengelig fra: <https://estudie.no/hva-er-en-metode/> (lest 19.09.2017).
- Schnack, K. (2001). *Natursyn og naturoppfattelse*. Invasive arter og GMO'er : nye trusler mod naturen: Naturrådet. 152-161 s.
- Selman, P. (2012). *Sustainable Landscape Planning*. The Reconnection Agenda: Routledge. 162 s.
- St. meld. nr. 40 (1986-87) Om friluftsliv*: Klima- og miljødepartementet. 150 s.
- St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv— Ein veg til høgare livskvalitet*: Klima- og miljødepartementet. *St.prp. nr. 65 (2002–2003). Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet medregnet folketrygden 2003 (inkludert "Fjellteksten")*. Finansdepartementet: Regjeringen. 197 s.
- Statens Vegvesen. (1997). *Steinskulptur av Knut Wold, Mefjellet, Sognefjellet*. Nasjonale turistveger. Tilgjengelig fra: <http://www.nasjonale turistveger.no/no/om-oss/Arkitektur+og+kunst?start=Knut%20Wold> (lest 01.11.2017).
- Statens Vegvesen. (2017). *Nasjonale turistveger*: Statens Vegvesen. Tilgjengelig fra: <http://www.nasjonale turistveger.no/no/om-oss/brosjyrer> (lest 25.08.2017).
- Sunnalkommune. (u.å.). *Innerdalen - Norges vakreste dal*: Sunndal kommune. Tilgjengelig fra: <http://www.sunndal.com/no/item/innerdalen-norges-vakreste-dal-2> (lest 28.08.2017).
- Tangeland, T. & Aas, Ø. (2010). Household composition and the importance of experience attributes of nature based tourism activity products e A Norwegian case study of outdoor recreationists. *Tourism Management* 32: 822-832.
- Tjønneland, E. (2017). *Estetikk*: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/estetikk> (lest 02.11.2017).
- Trondhjems Turistforening. (1994). Klatring i Innerdalen. I: *Trondhjems Turistforening - Årbok 1994*, s. 96-98.
- Tvedt, K. A. (2017). *Mardøla-aksjonen*: Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Mardøla-aksjonen> (lest 11.10.2017).
- UNESCO. (u.å.). *World Heritage List - Plitvice Lakes National Park*. Tilgjengelig fra: <http://whc.unesco.org/en/list/98/> (lest 01.11.2017).
- Visit Nordvest. (2017). *Innerdal Turisthytte*. Visit Norway. Tilgjengelig fra: <https://www.visitnorway.no/reisemal/vestlandet/nordvest/listings-northwest/innerdal-turisthytte/26759/> (lest 04.10.2017).
- Vistad, O. I., Kaltenborn, B. P. & Andersen, O. (1999). *Slitasje i verne- og friluftsmråder. Om indikatorar og overvakning, trivsel og tolegrensar*. ØF-rapport nr. 02. Lillehammer: Østlandsforskning og NINA. 64 s.
- Vorkinn, M., Vittersø, J. & Riese, H. (2000). ØF-rapport nr. 02. *Norsk friluftsliv - på randen av modernisering?*. Lillehammer: Østlandsforskning og NINA. 77 s.
- Wold, L. C., Selvaag, S. K. & Vistad, O. I. (2017). *Brukerundersøkelse i Trollheimen og Innerdalen landskapsvernområder sommeren 2016*. NINA. 91 s.
- Yin, R. K. (2004). *Case study methods*: Cosmos Corporation. 25 s.
- Øian, H. (2014). *Samfunnmessige endringer av betydning for friluftslivet*. I: NINA rapport 1073.
- Øian, H., Andersen, O., Follestad, A. m.fl. (2015). *Effekter av ferdsel og friluftsliv på natur. En sammenstilling av nasjonal og internasjonal litteratur* - NINA Rapport 1182. Lillehammer. 77 s.

FIGURLISTE

Kartgrunnlag er hentet fra:

- Norgedigitalt (2017) Kartdata: FKB-N20-data i UTM32 Euref89
- OpenStreetMap (2017) Tilgjengelig fra: <http://www.openstreetmap.org>

Om ikke annet er oppgitt er figurene produsert av forfatter.

Figur	Kilde
02	Foto: Lindman, Å.E., (2016) The Nordic Pavilion (Giardini, Venice) [Digitalt fotografi]. Tilgjengelig fra: https://www.archdaily.com/784536/ad-classics-nordic-pavilion-in-venice-sverre-fehn
09	Foto: Heggdalsvik, P. J. (2006). <i>Freda ro på Renndølsetra</i> . [Screenshot/digitalt fotografi]. Ut i naturen: NRK natur.
14	Foto: Jan Håvard Knee / Eystein Oppdøl
21	Foto: Kristina Hjolman Reed (KHR)
29	Foto: KHR
30	Foto: KHR
32	Foto: KHR
33	Foto: Johanne Grue Reiten
34	Foto: KHR
36	Foto: KHR
41	Foto: KHR
43	Foto: Jan Håvard Knee / Eystein Oppdøl
54	Foto: Johansen, H., (u.å) Kringlehøa rundt.[Digitalt fotografi].Tilgjengelig fra: https://mrfylke.no/Morotur/Turar/Kringlehoea-rundt
56	Foto: KHR
59	Foto: KHR
64	Fot: Johansen, H., (u.å) Kringlehøa rundt. [Digitalt fotografi]. Tilgjengelig fra: https://mrfylke.no/Morotur/Turar/Kringlehoea-rundt
65	Foto: Mette Perly Uthus
66	Foto: Kristiansund Fjellklubb (2017) <i>Innerdalsinvasjonen</i> . [Digitalt fotografi]. Tilgjengelig fra: https://www.kristiansundfjellklubb.no/2017/09/13/innerdalsinvasjonen/
68	Foto: KHR
73	Egenprodusert. Basert på figur fra: DN (2006). Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv.
74	Håndbok 27: Direktoratet for naturforvaltning. 132 s.
76	Basert på figur fra: Eide, N. E., Hagen, D., Gundersen, V. m.fl. (2015). Sårbarhetsvurdering i verneområder - Utvikling av metodikk for å vurdere sårbarhet for vegetasjonog dyreliv knyttet til ferdsel i verneområder i fjellet. NINA Rapport 1191. 64 s.
79	Foto: Rudsengen, A. (2016) På Runde har det kome nye stiar for å hindre slitasje. [Digitalt fotografi]. Tilgjengelig fra: https://www.nrk.no/mr/vil-redusere-slitasje-med-nye-stiar-1.13217183
81	Foto: Kelly Cheng Travel Photography (u.å.) Plitvice Lakes National Park [Digitalt fotografi]. Tilgjengelig fra: https://www.lonelyplanet.com/croatia/plitvice-lakes-national-park/attractions/plitvice-lakes-national-park/a/poi-sig/1019024/1318903
82	Foto: DOC (u.å) Hooker Valley Track. [Digitalt fotografi]. Tilgjengelig fra: http://www.doc.govt.nz/pagefiles/143743/hooker-valley-track-hero.jpg
83	Foto: Wæhler, J. (2004) Hellåga rasteplass. [Digitalt fotografi]. Tilgjengelig fra: http://landskapsfabrikken.no/prosjekter/Hellaga_rasteplass_Kystriksveien_Rv_17
85	Foto: Wold, K. (1997) Steinskulptur, Mefjellet, Sognefjellet. [Digitalt fotografi]. Tilgjengelig fra: http://www.knutwold.com
86	Foto: Hagan, J. Solhbergplassen. (2008) [Digitalt fotografi]. Tilgjengelig fra: http://www.nasjonaleturistveger.no/no/turistvegene/rondane?attraksjon=sohlbergplassen
87	Foto: Piasecki, J. (2011) Stone River. [Digitalt fotografi]. Tilgjengelig fra: https://www.archdaily.com/173867/stone-river-jon-piasecki

Informasjonsskriv til informanter

Utsendt per e-post 11. september 2017

Hei,

Jeg kontakter deg i forbindelse med min masteroppgave i landskapsarkitektur som jeg skriver ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) på Ås denne høsten.

Innerdalen landskapsvernområde er valgt ut som case-område for denne oppgaven, og i den forbindelse ønsker jeg å foreta intervju med aktuelle personer som en del av metoden i prosjektet. I forhold til din tilknytning til Innerdalen og ditt arbeid med _____ hadde det vært interessant og nyttig å få mulighet til å snakke med deg.

Kort fortalt tar oppgaven utgangspunkt i utviklingen som skjer innenfor den økende turistmessige bruken av norske verneområder, og jeg ønsker å se nærmere på toleransen for tilrettelegging i slike områder. For å belyse dette vil Innerdalen bli brukt som eksempel og grunnlag i diskusjonen. Videre vil jeg undersøke hvordan tilrettelegging og landskapsarkitektur fra vår tid kan påvirke opplevelsen og bruken av det tradisjonsrike fjellskapet, og hvordan landskapsarkitektur kan møte de krav og forventninger som stilles av dagens og morgendagens besøkende.

Jeg mener at din kunnskap kan gi nyttig informasjon og kanskje nye perspektiver til oppgaven. Din epost-adresse fant jeg via _____.

Jeg planlegger en tur for å se nærmere på Innerdalen førstkommende helg, og vil være i området mellom fredag 15. september og tirsdag 19. september. I den forbindelse lurer jeg på om du vil ha mulighet for et intervju på rundt en times tid en gang i løpet av disse dagene? Dersom dette er av interesse kan vi avtale tid og sted hvor det er enklest for deg å møtes. Hvis du ikke har mulighet, er det også ønskelig om du har mulighet til å svare på noen spørsmål enten over e-post eller telefon.

Håper du har muligheten til å stille opp, og at jeg kan kontakte deg på telefon i løpet av de neste dagene, slik at vi eventuelt kan finne en passende dag for intervjuet.

Dersom du lurer på noe kan du gjerne ta kontakt med meg på telefonnummer; 91 88 98 94.

Beste hilsen Marte Bjørnstad Andressen

Intervjuguide Innerdalen

Innledning

- Litt om meg selv og masteroppgaven min:
 - Hvem jeg er og hva jeg studerer
 - Hva masteroppgaven handler om
 - Hva jeg ønsker å undersøke og diskutere
 - Hva som vil skje med datamaterialet (personvernerklæring)
 - (Spørre om tillatelse for å ta opp intervjuet på båndopptaker)
 - Ca. hvor lang tid intervjuet vil ta
-

Til områdeforvaltning, næringsdrivende og grunneier:

1. Verneforskriften

- 1.1 Hvordan hadde Innerdalen vært uten vernet?
- 1.2 Hvilke begrensninger legger vernet på bruken i området?
- 1.3 Hvor nær den opprinnelige intensjonen med vernet er man?
- 1.4 Er det i endring?

Verneformålet gjenspeiler en tid og bruk, mobilitet, økonomi m.m.

- 1.5 Er det behov for å endre verneformålet, eller innholdet i vernet? Evt. hvorfor?

2. Bruk av området

- 2.1 Hvorfor tror du folk ferdes i dette området?
- 2.2 Hvordan har bruken i området endret seg?
- 2.3 Har området karakter endret seg? Hvordan så området ut før, kontra nå?
- 2.4 Hvordan vil du si at vernet påvirker folks adferd i området?
- 2.5 Hvilke tegn ser man som tyder på at antall besøkene vil øke i fremtiden?

3. Tilrettelegging

- 3.1 Hva tenker du på når man sier landskapsarkitektur i fjellet?
- 3.2 Ser du behov for noen form for tilrettelegging tiltak i området? Evt. hvorfor?
- 3.3 Hvilke tilretteleggingstiltak kan være mest aktuelt?
- 3.4 Hva synes du om tilretteleggingstiltak som imøtekommer forventninger og behov fra besøkende? *F.eks. forbedre stier, legge ut klopper, mer informasjon om området, etablere tilrettelagte rasteplasser/bålplasser, nødbuer etc. (Se eksempelbilder)*
- 3.5 Evt. hvor sterkt står vernet i forhold til slike endringer?
- 3.6 Hva synes du om en eventuell oppføring av en installasjon eller et landemerke i området? *(Se eksempelbilder)*
- Byggestilen i området er godt ivaretatt og representerer både en tradisjon, tid og kvalitet.*
- 3.7 Hvis en ny installasjon eller landemerke skal bygges i området, hvordan stiller du deg til at den gjenspeiler en byggestil som representerer vår tid?
- 3.8 Bør den være en kontrast til området eller ikke? Evt. hvorfor?
- 3.9 Hva slags installasjon/tilrettelegging kan dette være og hvilke behov bør den i så fall fylle?
- 3.10 Hvordan bør det visuelle uttrykket av installasjonen/tilretteleggingen være for å ikke bryte med vernets betydning for område?

4. Områdets kvaliteter

- 4.1 Hva vil du trekke frem som områdets kvaliteter og opplevelsesverdier?

Spørreundersøkelse Innerdalen landskapsvernområde: landslapsververn, bruk og tilrettelegging

Innledning

- Litt om meg selv og masteroppgaven min:

- Hvem jeg er og hva jeg studerer
- Hva masteroppgaven handler om
- Hva jeg ønsker å undersøke og diskutere
- Hva som vil skje med datamaterialet (personvernerklæring), Dine svar blir anonyme.

- Ca. hvor lang tid intervjuet vil ta
-

1. Landskapsvernet

1.1 Viste du at du kom til å besøke et landskapsvernområde når du valgte å dra til Innerdalen?

Ja Nei Hvis nei: gå til spm. 2.1

1.2 Hvis ja: er vernet av betydning for at du valgte å dra hit?

Ja Nei

1.4 Hvis ja: Hvorfor er vernet av betydning for at du valgte å besøke området?

1.3 Synes du vernestatusen påvirker opplevelsen av å være her?

Ja Nei Vet ikke

2. Bruk av området

2.1 Hva er grunnen for at du besøker Innerdalen?

2.2 Hvilke kvaliteter og opplevelsesverdier ved området verdsetter du ved besøket ditt i Innerdalen?

3. Tilrettelegging

3.1 Hva tenker du på når man sier landskapsarkitektur i fjellet?

3.2 Ser du behov for noen form for tilretteleggingstiltak i området?

Ja Nei Evt. hvorfor?

3.3 Hvilke tilretteleggingstiltak kan være mest aktuelle?

3.4 Hva synes du om tilretteleggingstiltak som imøtekommer forventinger og behov fra besøkende? *F.eks. forbedre stier, legge ut klopper, mer informasjon om området, etablere tilrettelagte rasteplasser/bålplasser, nødbuer etc. (Se eksempelbilder)*

3.5 Hva synes du om en eventuell oppføring av en installasjon eller et landemerke i området? *(Se eksempelbilder)*

3.6 Byggestilen i området er godt ivaretatt og representerer både en tradisjon, tid og kvalitet. Hvis en ny installasjon eller landemerke skal bygges i området, hvordan stiller du deg til at den gjenspeiler en byggestil som representerer vår tid?

3.7 Bør den være en kontrast til området eller ikke?

Ja Nei Vet ikke

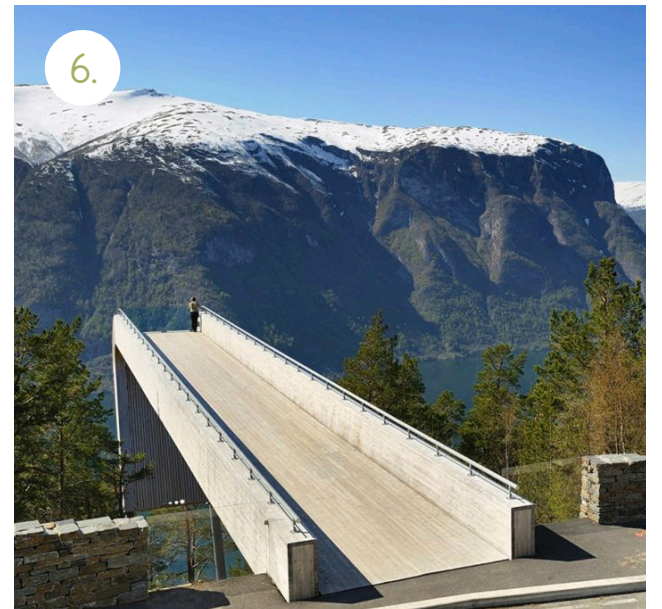
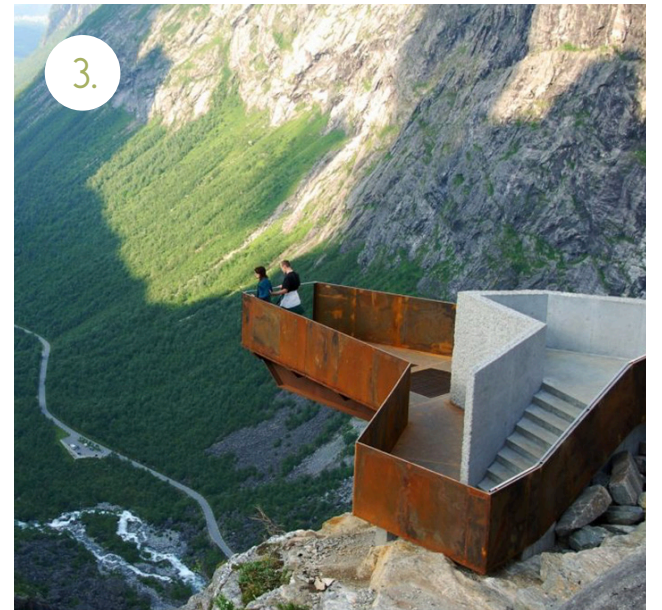
Evt. hvorfor?

3.8 Hva slags installasjon/tilrettelegging kan dette være, og hvilke behov bør den i så fall fylle

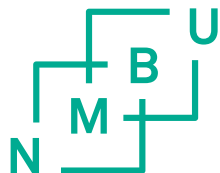
3.9 Hvordan bør det visuelle uttrykket av installasjonen/tilretteleggingen være for å ikke bryte med vernets betydning for område?

Kjønn K M Alder:

VEDLEGG 04

1. Huble cabin, Scotland.
Foto: Moxon Architects.
2. Rampestreken, Åndalsnes.
Foto: STREKEN AS
3. Trollstigen, Romsdal.
Foto: Per Kollstad/Statens vegvesen
4. Runde, Sunnmøre.
Foto: Anne Rudsengen
5. Hooker Valley Track, New Zealand.
Foto: Department of Conservation.
6. Stegastein, Aurlandsfjellet.
Foto: Jarle Wæhler/Statens vegvesen
7. Uten tittel, Vågan.
Foto: Dan Graham
8. Steinskulptur, Mefjellet.
Foto: Jarle Wæhler/Statens vegvesen

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway